BROJ 8. 1909. GODINA XVII.

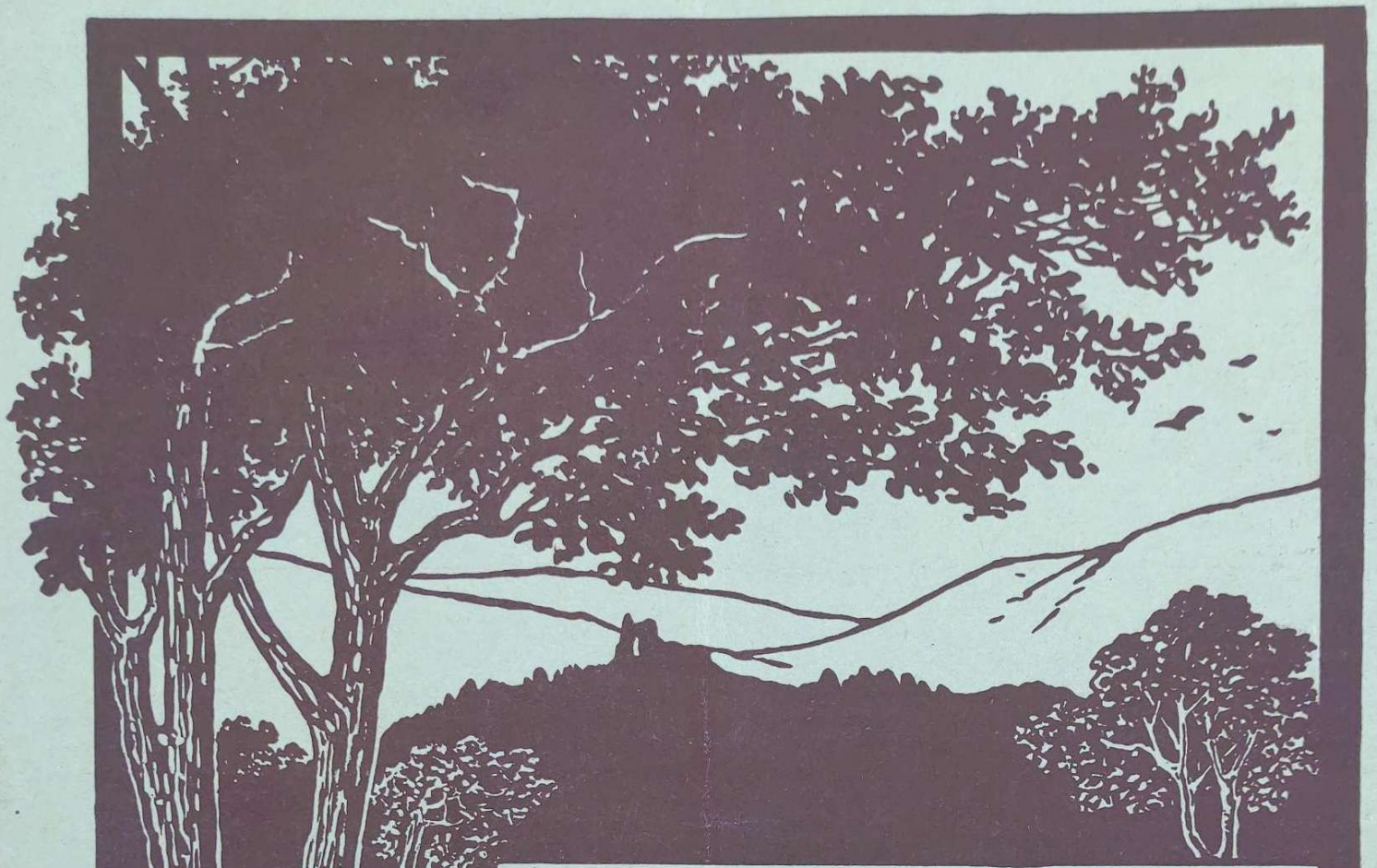

PROSVJETA

SADRŽAJ 8. BROJA:

JUNIUS: Zašto? Roman. (Nastavak.) — I. HAJDUKOVIĆ: O jošte plačem . . . — MARIJAN REGIS: Spominjem se — — — STJEPAN MORA: Majci mojoj (preveo Bela Horváth). — TEODOR JESKE-CHOINSKI: Kad sunce zalazi. (Nastavak.) — DON MARKO VEŽIĆ: Iz moje lovačke torbe. — MILOSLAV DANIĆ: Nikola Gogolj. — PROF. JURAJ BOŽIČEVIĆ (Spljet): Fotografovanje u prirodnim bojama. — LISTAK.

SLIKE:

N. I. Žoščenko: Pred seoskim sudom. — Bečki carski dvor sa zrakoplova. — Kraljeva soba u bečkom dvoru. — Kraljičina soba. — Na žalu. — Hagar. — Teža na Jadranskom moru: 1. Izogeobare. — Teža na Jadranskom moru: 2. Izogame. — Len: Zalaz sunca. (Umjetnički prilog.).

„Prosvjeta" izlazi početkom i polovicom svakoga mjeseca na četiri arka. • Godišnja cijena poštom ili dostavom u kuću 14 kruna, inače samo 12 kruna. • Za inozemstvo 20 kruna. • Pretplatu prima: Uprava „Prosvjete", Zagreb, Gajeva ulica br. 7. • Rukopisi se ne vraćaju.

Uredjuje Ofon Szlavik. Naklada „Pijeva društva".

Prvim siječnja započela je „Prosvjeta“ svoj XVII. tečaj. Zadnji brojevi pokazali su, da se uredništvo i vlasništvo jednako brinu, kako bi udovoljili svim pravednim očekivanjima prijatelja našega lista. On se je lijepo razvio, a do njegovih prijatelja stoji, da ga podupru koli pretplatom toli suradnjom, da se na započetom putu uzmogne i dalje razvijati. Što se je prijatelja do sad našlo, koji su nam svoje mnijenje rekli, svi su se u tome složili, da je list znatno pokročio, te da je pravim putem udario, a lijepi porast u broju pretplatnika svjedokom je, da i šira publika cijeni napore uredništva i i vlastnika lista.

U novom tečaju donijet će „Prosvjeta“ prije svega socijalni roman iz zagrebačke sadašnjosti, pod naslovom „Zašto?“ Pisac, koji za sad želi ostati nepoznat, uvadja nas u milieu sadašnjega zagrebačkoga društvenoga života, te nam u tom milieuu predvodi sudbinu dvaju parova zaljubljenika, koji se medjusobno razlikuju ne toliko staleški, koliko po svojim nazorima o svijetu i o dužnostima, koje im prema drugima valja vršiti. Pisac ne moralizuje nigdje. Ta stvari i dogadjaji govore sami po sebi, a logika činjenica jasnija je od svakoga moralizovanja.

Uz ovaj roman donaša „Prosvjeta“ i jedan historijski roman od Poljaka Teodora Jeske-Choińskoga. Roman nas prenaša u doba cara filozofa Marka Aurelija, kad su se na sjevernim granicama rimskoga carstva već sakupili oni tmasti oblaci, iz kojih je udarila kasnije ona žarka munja, što je imala da razori silnu rimsku državu. Od tradicijonalnih rimskih krjeposti već je tako malo ostalo, da glavnoga junaka romana općenito smatraju čudakom, jer se jošte drži tradicija. Općenita pokvarenost, pomanjkanje svakoga smisla za običnu, makar i hinjenu čestitost, depravacija otmenih krugova i posvemašnja poživinčenost širokih masa puka, to je onaj ambijenat, u koji nas pisac sigurnom rukom vodi. Historička vjernost zahtijevala je, da se germanskom elementu poda u tom romanu ona važnost, koju je u istinu i imao. Tko ima oči da vidi, tome je jasno, da ovakova rimska država ne može dugo opstojati, a ta sigurnost napunja dušu glavnoga junaka nekom plemenitom sjetom, od koje ga niti onaj njegov starorimski ponos ne može sačuvati. Zato se i njegova ljubav prema plemenitoj Muciji, koja postaje kršćankom, tako nesretno svršava. Jedno i drugo ljubi svom silom svojega srca Rim, jedno i drugo žali njegov pad, ali jedno i drugo vidi, da se taj pad može odgoditi, ali nikako posve zaustaviti. Uz ovaj par dovodi nam pjesnik jošte jedan drugi. Germani su to, ljudi koji jošte nisu izgubili naravnoga svoga poštenja. On je od mladosti u rimskoj službi, te je dotjerao do legata. Ali, kad mu zaručnicu otme rimski lihvar i carinik, kad mu Rim ne će da pomogne, kako bi došao do svoga prava, on ga ostavlja i vodi svoje čete proti njemu. Nu ovaj jošte prečvrsto stoji; jošte nije došao dan njegova pada. Zato osvetnik svoje svrhe ne može da postigne. Roman svršava apoteozom Markaurelijeva nuscara, a čitalac osjeća, da je Rim, to gnijezdo poganske iskvarenosti, na kraju svojega opstanka.

Uz ova dva romana donijet će „Prosvjeta“ jošte mnogo manjih stvari, dijelom originala, dijelom prijevoda iz svjetskih. ponajpače slavenskih književnosti. U ovom su tečaju prvi put izašli pred našu publiku mladi i snažni talenti S. Hrabr. Graničar i Lodola, koji i jedan i drugi već svojim prvim debutom zasvjedočiše svoj lijepi dar, te opravdavaju i najljepše nade. Oni će i nadalje u našem listu objelodanjivati svoje proizvode.

I poučni će dio „Prosvjete“ kao do sad, tako i od sada, nastojati, da zadovolji svim pravednim zahtjevima. Već u prvim brojevima donijela je „Prosvjeta“ putopis od braće Seljana iz južne i sredn je Amerike, urešen krasnim ilustracijama koje su nam pisci pribavili. Nadalje imademo u zalihi članaka iz gotovo svih grana prirodnih nauka, iz tehnike, zemljopisa, povijesti itd. od uvaženih stručnjaka.

Što se ilustracije tiče, to je „Prosvjeta“ do sada pokazala, da budnim okom prati sve, što se u svijetu zbiva, te tako u istinu nadoknadjuje našemu svijetu skupe tudje listove. Ona će tim putem nastaviti. I savijesni naš kroničar nastavit će svoj posao, te i dalje donositi kroniku, koja je toliko omiljela našim štiocima.

Žao nam je, što svoga obećanja glede kazališta nismo mogli održati. Uzroci su tu lih vanjski. Kazalište je naime „Prosvjeti“ oduzelo slobodan ulaz, kao i ostalim zagrebačkim beletrističkim i književnim listovima. Veli se, da su ekonomske prilike tuj odlučivale. Tko znade, kako se naše kazalište slabo posjećuje, taj znade i to, kako je taj razlog neopravdan. Uz ovako „masreglovanje“, koje ona nije ničim zaslužila, „Prosvjeta“ ne može da podupire zavoda. Da pako naš list ne prenosi krivnju na one, koji nisu ništa skrivili, zato svjedoče gotovo svi brojevi našega lista.

Prvim brojem počela je „Prosvjeta“ opet donositi zagonetke, rebuse i slično. Našao se je stručnjak, koji je svoje sile „Prosvjeti“ ponudio, te tako mislimo, da ćemo i time ugoditi svojim štiocima, pružajući im tako zabavu, koja u novije doba i opet sve to više „ulazi u modu“.

Tako je sa strane uredništva i sa strane vlasništva učinjeno sve, da „Prosvjeta“ postane obiteljski list u najboljem smislu riječi. Sad je red na publici, da to nastojanje podupre.

PROSVJETA

BROJ 8. ○ ○ ○ ○ ○
15. TRAVNJA 1909.

Zašto ?

Junius.

Roman.

Branko je sve do sad slušao i šutio. Iznebuha reče: „Ah, gospodjice, vi to samo tako govorite. U istinu ste svaki čas spremni, da svačiji posao na se uzmete."

„Ne, ne, varate se, mladi gospodine, i ja znadem, što me ide."

U glasu, kojim je to izrekla, bilo je nešto, što se Branku nije svidjalo, nešto, što ga je odbijalo, pak kako nije bio vičan, da mu se tako govori, razljuti se i zašuti. Toga ostali nisu medjutim ni opazili, a najmanje Krajinović, koji je odma shvatio, da Branko u stvari ipak imade pravo, te da se kod Anke teorija i praksa ne slažu uvijek, akoprem je po njezinim riječima moralo izgledati, kao da je kod nje u tom pogledu najljepši sklad. Koje čudo dakle, što se je mladi čovjek odmah javio i rekao:

„Dakle ste i vi, gospodjice, pobornica ženskih prava?" U njegovom glasu je nešto bilo, što je Anku dražilo, ali baš zato je pazila, da se to ne opazi. Odgovori dakle posve mirno:

„Ne znam, da li sam vaše pitanje posve shvatila. Ako mislite tim pitati, da li i ja spadam medju moderne pobornice ženskih prava, koje idu za socijalnom i političkom ravnopravnosti žena, koje misle, da ženi patri mjesto u sabornici, u gradskom zastupstvu, na meetingima i skupštinama, tad moram posve odlučno odgovoriti: ne."

„Ali medju pobornice spadate ipak?" nasmiješi se Krajinović, a Anki se pričini, da joj se nešto malo ruga.

Ipak nije odgovorila, jer joj se je činilo, da nije za mladu djevojku, koja jošte ni škola nije svršila, s muškarcima se prepirati o tim stvarima, pa jošte k tomu u društvu, gdje je sve uprlo svoje oči u nju. Krajinović je medjutim očekivao odgovor, a kad ga nije dobio, ponovi svoje pitanje. Nešto je dakle morala odgovoriti, ako nije i opet hotjela, da ga uvrijedi. Reče dakle smiješeći se:

„Ja o cijeloj toj stvari nemam jošte pravoga suda, te mislim, da su to stvari, o kojima se ne bi smjelo tako na prečac stvarati sud."

„A ipak niste, kako ste sami izjavili, pristašom moderne struje, koja traži za žene posvemašnju političku i socijalnu ravnopravnost s muškarcima. Očito je dakle, da i o tome imate neki sud, koji ste si već stvorili. Uzalud mi dakle uzmičete."

„Tako je, a baš vaše riječi pokazuju mi, kako bi bila bolje učinila, da ni toga suda nisam izrekla. Da budem posve iskrena, priznat ću vam, da o svim tim stvarima nisam više mislila, nego li sam morala, jer su me dnevni dogadjaji i vlastita praktična poraba na to silili."

„Vaša vlastita praktična poraba? Kako to mislite?"

„Sad svršavam preparandiju; pripravljam se dakle na samostalno djelovanje u svijetu i u društvu; posve je dakle prirodno, što sam i o tim pitanjima nešto mislila."

Sad već razgovor nije bio općenit. Ostali gostovi na donjem kraju stola udarili su u drugu temu, tako da nitko više nije posvećivao Ankinom razgovoru s Krajinovićem nikakove pozornosti. Jedini Branko je dosta mrko sjedio, te buljio u svoj tanjur. U istinu je oštro pazio, da mu ne izmakne ni jedna riječ toga razgovora. Tim je i njihov razgovor postao slobodniji. Krajinović rekne:

„Da, tako je, milostiva gospodjice. I vi ste živi primjer za moju teoriju: ne hasni nam ništa, turati glavu u pijesak i ne htjeti vidjeti novog vremena i novih zahtjeva. Mi se moramo na njih obazirati, ma bili bogzna kakovi pristaše starih nazora i staroga poretka."

„Zar i vi spadate medju nje?" upita Anka u čudu. Nije mogla vjerovati, da mladi čovjek u današnje vrijeme pristaje uz nazore, koje su toliki držali već davno „antikviranima".

„Ne ću biti tako tvrd, kao vi, gospodjice, pak ću vam posve otvoreno reći: da. Ali eto vi sami svojim primjerom najbolje dokazujete, kako nam današnje vrijeme ne dopušta, da se odviše podademo simpatijama za stara vremena. Moji osjećaji u tom pogledu nisu u skladu s onim, što mi razum govori. Moj razum mi dnevice veli, da novo vrijeme donosi sa sobom potrebe, kako ih staro vrijeme nije poznavalo, pak da bi posve bez svrhe i bez uspjeha bilo, kad bismo kušali, to tajiti i poricati. Borba za opstanak, koja bez svake dvojbe opstoji, te koja je daleko ljuća i nesmiljenija, nego li mnogi misle, zahtijeva danas drugo oružje i druga sredstva, nego li ih je zahtijevala prije dvadeset ili trideset godina. Ja sam, vidite, tehničar, radim u velikoj tvornici, dolazim svaki dan u doticaj s radnicima, poznam njihove potrebe i nevolje, njihove aspiracije i ideale, te sam duboko uvjeren, da bi im se moglo i moralo pomoći, a da se ipak ne napuste one temeljne misli, na kojima je sagradjeno gradjansko društvo. Trebalo bi samo nešto malo susretljivosti s jedne, a nešto malo uvidjavnosti s druge stane."

„To sam si često i sama mislila, ali sam se s druge strane bojala, da je to samo moje mnijenje, mnijenje nevježe. Zato me dvostruko veseli, što i vi to isto kažete, vi, koji se nalazite sredini te borbe, te koji prema tomu morate poznati i sve njezine skrovite uzroke, sve one faze, koje je ta borba već pokazivala."

Krajinovića je taj razgovor sve to više zanimao. Upita dakle:

„Pak zar ste se s tim rezultatom svoga razmišljanja zadovoljili? Zar niste nikada kušali dalje poći, te si odgovoriti na pitanje, kojim lijekom bi se naše moderno društvo dalo izliječiti?"

Anka nije pravo znala, da li se mladi čovjek, koji ju je svojim žarkim pogledima motrio, kao da joj kani proniknuti do na dno srca, s njom samo šali, ili govori ozbiljno. Ona nije nikada svoje jednostavne i bezazlene misli nosila na pazar, te se uvijek nekako bojala, o njima

govoriti. Zato ni sad nije bila posvema iskrena, te je samo polovinu od onoga odgovorila, što je mislila.

„Čemu razmišljati o problemima, kojima nismo dorasli? Meni su prilike, koje u svijetu vladaju, premalo poznate, a da bih se mogla usuditi, tražiti im lijeka. Ali do jednoga sam rezultata ipak došla."

„A taj jeste?" upita znalično mladi inžinir.

„Dobro, to ću vam jošte reći, ali mi se ne smijete rugati. — Ljudi danas i odviše govore o socijalnom pitanju, o nuždnoj promjeni poretka, o poboljšanju radničkoga stanja i o mnogom drugom pitanju. Meni se pako čini, da se ta pitanja na ovom putu, kojim se je udarilo, u opće ne daju riješiti."

„A zašto vi to mislite?"

„Jednostavno zato, što se sve to drži samo nekakovom borbom, a konac borbe je uvijek samo primirje, dok jedan od protivnika ne podlegne sasvim, te ga drugi ne izjede. To pako ne može biti ono, za čim nam je težiti u socijalnim problemima. Koliko sam vidila — ja sam potekla iz radničke obitelji — i koliko to drugi vele, naglasuju se uvijek samo oni momenti, koji tu borbu pooštruju i raspaljuju, ne pako oni, koji ju blaže i mire. Ja mislim, da je to velika pogrješka."

„Posve pravo, gospodjiče," povladi joj mladić, te ju pogleda s iskrenim udivljenjem. „Nisu bolesni pojedini staleži, nego sav organizam. Tko ide za tim, da pojedinim staležima pomogne, a ne obazire se ujedno i na to, da ta pomoć ne smije biti na uštrb ostalih staleža, taj nije liječnik, kome je stalo do zdravlja bolesnikova, nego diletanat, koji si utvara, da je mnogo postigao, izliječivši mali prst, a naškodiv ujedno srcu ili glavi. Nesreća je samo to, što je tako teško naći one momente, koji oprjeke izgladjuju, dok se svi momenti, koji ih pooštruju, sami po sebi namiču."

„Tako teško mi se to baš ne čini, osobito ne onda, ako čovjek već na početku svoga razmišljanja nije zabacio svih onih priznatih istina, na kojima se društvo temelji i mora temeljiti, ako ne ćemo da propane."

„Aha," nasmija se Krajinović, „to je prigovor, koji mene ide, jer sam rekao, da sam pristaša starih nazora. A koji su to momenti? Eto vidite, da ćete mi ipak na to pitanje morati odgovoriti, jer inače će zapeti naš razgovor, a društvo se ne će moći spasiti."

„Vidite, da mi se rugate!"

Anka se je zacrvenila, a Branko je osjećao neku nasladu u tome, što je Krajinović nešto rekao, što se njoj nije svidjalo. Još odlučnije, nego li prije odlučila je Anka, ne nastaviti toga razgovora. I mladi inžinir bio je u neprilici.

„Ne uzmite mi za zlo tu nedužnu šalu, jer to nije drugo nego šala. Vidite i sami, kako ozbiljno uzimam stvar," reče napokon.

„I odviše ozbiljno," nasmija se sada i Anka. „Ta mi vodimo razgovore kao na kakovoj socijalnoj konferenciji."

Krajinović je vidio, da za sad ne će ništa više postići, te prestane s tim razgovorom. Djevojka ga je sve to više zanimala, te ju je s velikim interesom promatrao, dok je razgovarao sa svojim susjedom o posve banalnim stvarima. Anka se je medjutim razgovarala s Brankom. Ipak se je njezin pogled jošte dosta često sukobio s pogledom Krajinovićevim, a to joj je smetalo.

Medjutim je Dolinić pomno pratio sav taj prizor s gornjega kraja stola. Što se je tamo dole govorilo, toga dakako nije mogao čuti, ali je vidio, da je razgovor živ i sigurno zanimljiv. I Anka je domala opazila, kako ju Dolinić motri, a to joj je jošte neugodnije bilo, nego li Krajinovićevi pogledi. Bila je smetena i nemirna, te je jedva dočekala, dok je stara gospodja Kružička dala znak, da se dignu od stola. Gostovi razidjoše se po sobama. U igraonici bili su namješteni stolovi za igru, u salonu ponamjestili su se gostovi u razne skupine, te nastavili svoj razgovor, dočim su sluge razdijelili male stolove s čašama i bocama, da se gosti po volji služe. Stara gospodja Kružićeva voljela je kod ovakovih zgoda partiju taroka, te se nije nikada nečkala, kad su ju pozivali. Tako je i sada rado primila poziv Kordićev, koji joj je pružio ruku, da ju povede u igraonicu. Usput sretne se s Ankom, koja htjede u salon. Prijazno joj kimne glavom i upita ju, kako se zabavljala.

„O, ja sam sve vidio," požuri se reći Kordić. „Gospodjica bila je malne cijelo vrijeme u živahnom razgovoru s gospodinom Krajinovićem."

„Tako? S gospodinom Krajinovićem?" upita ponešto u čudu stara gospodja. „No, to je u istinu veliko čudo. Inače on i ne govori o drugome, nego o svome poslu."

„Vidite, milostiva gospodjo," nastavi Kordić, „tome se ja ni najmanje ne čudim. S gospodjicom može se o svemu govoriti, pa i o armiranom betonu."

Starica se samo dobrodušno nasmiješi, te obodriv jošte jednoć Anku, neka se samo dobro zabavlja, nastavi svoj put u igraonicu. Gospodin Kordić je kasnije, kod kuće, dobio oštar ukor od svoje milostive, što ne umije paziti na granice, koje opstoje izmedju „gospoštije" i „personala", a njegov sin Branko da je na najboljem putu, ugledati se u tom pogledu u svojega oca.

Irma nije igrala. Sjedila je u naslonjaču, a oko nje skupilo se nešto gospode, medju njima i Dolinić, te se zapodjeo živahan razgovor o putovanju. Irma je očarala sve, tako je bila susretljiva i prijazna. Dolinić je bio nekako šutljiv, te je s Irmom slabo govorio. Najviše je razgovarala s Krajinovićem, koji je i sam mnogo svijeta vidio. Morao si je priznati, da Irma umije vrlo duhovito, a bez svake suvišne pretenzije pričati o svemu, što je vidjela. Za čas bili su u vrlo živom razgovoru, dok su ostali većinom samo slušali.

Tako je Dolinić mogao neopazice iščeznuti, te gledati, može li se približiti Anki. Ova je sjedila sa nekolicinom starije gospode kod drugoga stola i slušala njihove razgovore, koji su ju zanimali, jer su se svi kretali oko tvornice i oko prilika u njoj. Ta nju je zanimalo sve, što je bilo iole u savezu s imenom Kružić, a povrh toga je i njezin brat bio ondje zaposlen. Dolinić pristupi k toj skupini onom suverenom nebrigom, koja je za nj bila značajna, te sjedne kraj Anke. Kako ni on ni ona nisu učestvovali u razgovoru samome, nije bilo teško zapodjenuti razgovora. Ipak mu nije uspjelo zabaviti djevojku tako, da bi se bilo moglo opaziti, kako rado sluša njegovo čavrljanje. Govorili su ponajprije o staroj gospodji Kružićevoj, o njezinim prednostima i njezinoj dobroti. Kakogod je ta tema Anki inače bila simpatična, iz Dolinićevih ustiju nerado je slušala hvalu svoje dobročiniteljice, a da ni sama nije znala zašto. Velikom vještinom mijenjao je Dolinić svaki čas temu razgovora, ali mu nikako nije uspjelo, djevojku zainteresovati. Sva njegova salonska tournura nije mu tuj mnogo pomogla. Već za kratko vrijeme opazio je Dolinić, da s Ankom ne će moći zapodjenuti jednoga od onih svjih plesnih i salonskih razgovora, kojima je bio toli vješt, te koje su tolike zagrebačke djevojke i gospodje voljele nada sve ino. Izabere dakle ozbiljniju temu, te stane govoriti o umjetnosti i o najnovijoj izložbi u umjetničkom paviljonu. Kad je vidio, da ni to ne ide, navrne razgovor na znanost, na šport, na sve moguće. Ali nikako nije uspijevao. Pri tom si je morao priznati, da je krivnja samo na njemu, a nipošto na njoj, jer ona mu je uvijek umjesno odgovarala. Osjećao je, da joj njegovo društvo nije milo; vidio je, da je tuj

neka pasivna rezistencija, koju će samo teško svladati. Sve to jošte ga je više dražilo. Pokuša dakle zadnje sredstvo, koje ga jošte nikada u sličnim zgodama nije iznevjerilo.

Nakon što su jedno vrijeme šutjeli, stane Anku upozorivati na pojedine osobe u društvu, koje su joj bile jošte ili skroz nepoznate, ili samo slabo poznate. Dolinić je obilovao onom finom i jedva osjetljivom ironijom, koja ne vrijedja, koja je tako lagana i tako gracijozna, a ujedno tako duhovita i zabavna, da joj je i protiv njezine volje zaokupila maštu. Počeo je sa najzahvalnijim objektom, sa Zorkovićem. Pripovijedao joj je nekoliko anegdota o njemu, koje su bile tako smiješne, da se je morala i nehotice smijati, a tim je bio, što no riječ, led probijen. Pri tom se je pomno čuvao, da nigdje ne prevrši, jer je posve pravo predmnijevao, da joj se to ne bi svidjalo. Kad su bili u najboljoj zabavi, te kad je Anka počela ostavljati onu rezervu, za kojom se je pred njime krila, eto ti k njima Branka, po kome mu je Irma poručila, neka malo k njoj dodje, jer mu imade nešto reći. Nije se ni najmanje trsio, da prikrije svoju zlovolju. Ta to je od davnine u svim zagrebačkim salonima, u koje je zalazio, bio njegov običaj, da bude i neuljudan, kad mu se to prohtije. Ali, ma da mu to i nije bilo u volji, slušati je morao. Ustade dakle, nakloni se Anki, kao da je kakova kraljica, a ne družica gospodje Kružićeve, te podje do Irme, koja je jošte uvijek sjedila medju gospodom, te se očevidno počela dosadivati. Čim joj se je približio, nagovori ga ona:

„Čujem, gospodine Doliniću, da ste od majke tražili našu adresu. Ali pisali nam ipak niste. Ili se je možda pismo izgubilo?"

„Da, ja sam vašu adresu i dobio, ali se čini, da se je pismo izgubilo, ako ga možda gospodin doktor nije primio, te vam zaboravio reći. U ostalom se je radilo samo o poslovnim stvarima."

„Onda se je sigurno izgubilo, jer Bernard mi je o svakom pismu govorio, koje je dobio iz Hrvatske. A ne smije li se znati, o čemu je bilo govora u pismu?"

„Radilo se je o kupoprodajnom ugovoru, koji se je u našoj pisarni imao sastaviti, te sam tražio neke informacije, koje sam medjutim naknadno i u poslovnici gospodina doktora dobio."

„Ah, to se dakle mene i ne tiče. A kako ste vi, gospodine Doliniću, sproveli cijelo to vrijeme?"

„Dosta dosadno, milostiva gospodjo. Posla je bilo mnogo, a u korizmi sam se odmarao od poklada i od posla. Ta znate, vas nije bilo, a mi, koji smo vični na vaše društvo, osjećali smo to vrlo teško."

„Pa da vam to vjerujem? Zar to ne bi bilo pravo čudo, kad biste i vi osjećali, da nekoga nema?"

„E, onda se u istinu zbivaju čudesa, jer sam to i te kako osjećao."

Ton u kojem se je taj razgovor vodio, nije se ni najmanjom nuancom razlikovao od onog tona, kojim su se vodili svi razgovori u salonu gospodje Irme Kružić. Dolinić je pred njom stajao na pola sagnut, kako je to običavao činiti, kad mu je do toga stalo bilo, da pokaže svoje osobito duboko poštovanje, a ona je smješeći se gledala elegantnu pojavu ljubljenoga liona zagrebačkih salona. Sve se je činilo samo konvenijencijom i društvenom afektacijom. Sa strane sjedio je Krajinović na oniskom fauteuilu, te s nekim osobitim zanimanjem motrio Dolinića. Koliko je toga o njemu čuo, a i znao, a da dosele jošte nije imao prilike, vidjeti ga iz blizine, ili se s njim sastati. Čovjek mlad, ozbiljan i radin, nije mogao cijeniti ljude, koji su glavnu zadaću svoga života nalazili samo u zabavama i tricama, a medju te je svakako spadao Dolinić. Uza sve to si je trijezni Krajinović morao priznati, da u Doliničevoj pojavi imade nešto simpatična, nešto elegantna, što osvaja ne samo radoznalu žensku, nego i trijezna čovjeka. Dolinić naime nije bio ni najmanje ohol ili preuzetan, kad je govorio s muškarcima. To si je rezervirao za svoje obožavateljice, te je s tim sredstvom kod velike većine i uspijevao. Prije večeri upoznaše se gospoda. Sad se dakle obrati Dolinić na njega. Pokazav laganim i elegantnim kretom ruke prema njemu reče Irmi:

„Milostiva gospodjo, vi mi ne vjerujete? Ali, uvjeravam vas, da ne govorim samo o sebi nego i o drugima. Eto ovdje gospodin inžinir potvrdit će mi, što sam rekao. Nije li tako?"

„Ja to mogu samo djelomice potvrditi," nasmija se Krajinović. „Mi smo svi bez dvojbe jedva čekali, dok se milostiva gospodja povrati sa svoga puta, dakle smo i čeznuli za tim; ali mi sigurno nismo osjećali onoga čeznuća, koje su morali osjećati oni, koji su ju otprije poznavali."

Te su riječi bile izrečene posve bezazleno i bez ikakve aluzije. Ipak se je Krajinoviću činilo, da ga je iza tih riječi i jedno i drugo nekako čudnovato gledalo, a u dnu crnoga Irminoga oka mnijaše opaziti i neki strah, tako ga je pogledala. Dolinić se je brzo snašao. Nekako posprdno je odgovorio:

„Dragi gospodine, čovjek gdjekada više za nepoznatim čezne, nego li za onim, što već pozna..."

„Čuo sam, da se i to događja," odvrati Krajinović, „ali ispovijedam, da toga nikada nisam posvema razumio... Barem sada toga ne bih mogao razumjeti."

„A zašto ne sada?" upita Dolinić, koji se nikada nije bavio odgonetanjem zagonetaka, ako se nije radilo o ženskom srau.

„Gospodin inžinir imade posve pravo," nadoveza Irma," te pogleda veoma milostivo Krajinovića. „Ta zar ne vidite, gospodine Doliniću, da sad niste galantni?"

„Ali, milostiva gospodjo, ja toga nisam ni kanio biti," reče ovaj posve prostodušno te ju pogleda onim pogledom, kojim je očaravao tolike žene. „Ja znadem po samome sebi, da čovjek čezne i te kako jako za onim, čega ne pozna."

Irma ustade, te korakne pred veliko ogledalo, da si poravna kose. Udivljeno ju je gledao mladi činovnik, a Dolinić s onim osobitim pogledom, u kom je ležalo veliko i neograničeno priznanje. Kako je sad stajala pred pozlaćenim okvirom, te obim rukama ravnala po svojoj kosi, bila je posve slična kraljici, pred kojom se moraju sve ostale žene sakriti. U raskošnim naborima padala je divna, svijetloljubičasta svila niz njezin vilinski stas, a na klasično lijepoj ruci blistala se je zlatna zmija sa svojim crvenim očima. Krajinović ni sam nije znao, zašto mu se u taj čas čini, da je to živo zvjere, te da svojim tankim i dugačkim jezikom miluje onu krasnu ruku, oko koje se je savila. Možda ju je čas dulje motrio, nego li je nužno, možda je u njegovom pogledu bilo i odviše udivljenja, bilo kako mu drago, on osjeti, da na njemu počiva polu gnijevni, a polu posprdni pogled Doliničev. Taj je pogled bio tako intenzivan, da ga je osjetio, ako ga i nije opazio. Svrne okom dakle prema njemu, te za malo osjeti, da ga je rumenilo oblilo. Bilo mu je kao dječarcu, koga zateku u nedjelu. Naglo se digne i zakorači prema Doliniću, tako ga je taj pogled raspalio, ali se jošte za vremena ustavi, jer ni sam nije znao, što da rekne. Dolinić ga je mirno motrio, a onda se samo nasmijehne.

„Gospodine Krajinoviću," oglasi se sad Irma, svedjer zaposlena pred zrcalom, „gospodine Krajinoviću, vi ste se danas veoma dobro zabavljali, kako sam opazila."

„I jesam, milostiva gospodjo," odvrati mladić, veseo, što može o nečem drugom govoriti. „Gospojica Anka je

*

u istinu rijetka djevojka. Gotovo ne bi čovjek mogao vjerovati, da tako mlada djevojka imade toli zrelih nazora."

„O, ja ju nisam do sad ni poznavala, pa ipak sam bila uvjerena, da je ona pravi biser. Mama je vrlo oprezna, kad koga uzima u kuću."

Krajinovića je neugodno dirnuo način, kako je Irma o Anki govorila, ali je jako dobro znao, da nema nikakvoga prava, uzrujavati se radi toga. Zadovoljio se je dakle tim, što je oduševljeno opetovao, da takove djevojke jošte nije sreo.

U taj par unidje Branko, te zamoli Krajinovića, neka podje malo s njim. Kod jednoga stola porodila se je nekakova stručna razmirica, te su ga gospoda molila, da dodje onamo, te da riješi njihovu prepirku.

Dolinić i Irma ostadoše sami pred zrcalom. Salon je bio tako prostran, te su u onoj vrevi mogli posve udobno u po glasa govoriti, a da ih nitko nije mogao čuti. U taj par padne Irmi na zemlju cvijet iz kitice, koju je na grudima nosila. Dolinić priskoči, digne cvijet, te si ga jednostavno metne u zapućak. Irma ga je nekako začudjeno pogledala, ko da ne razumije, što to radi, ali mi ipak reče u po glasa:

„To su ludorije; ta to nema sada više nikakovoga smisla."

„Ne vjerujem," reče on jednostavno, ali je pri tom ni ne pogleda, nego se je svedj dalje bavio cvijetom, koji mu je padao iz zapučka, te ga nije mogao pravo pričvrstiti. Ispod oka je ipak vidio, kako se je Irma zacrvenila. Da se to ne opazi, sagne se i sama, a on se zlorado nasmiješi.

„Zar ste što izgubili?" upita glasno, te se u isti čas i on k zemlji sagne, kao da joj hoće pomoći tražiti. Kad su im se glave posve približile, reče naglo i kruto:

„Sutra oko podne eto me k tebi, da se o nečem važnom porazgovorimo."

Irma se trgne, ali ne reče ništa. Njezino je lice bilo mirno i ledeno, kao i prije, a samo oštro oko stare gospodje Kružićeve, koja je u taj čas stupila u salon, moglo je nešto opaziti. Irma joj podje u susret, uzme ju ispod ruke, te ju odvede do divana. Dolinić se udalji iz salona, da i opet potraži Anku.

Društvo ostade jošte dugo na okupu, a onda se stade po malo razilaziti. Zadnji odoše Kordićevi, jer je stari gospodin jošte dugo sjedio kod svoga taroka, te je trebalo mnogo opomena njegove „ljepše i bolje" polovice, dok se je odlučio da podje.

Istom oko dva sata u jutro ugasiše sluge zadju svjetiljku u sobama gdje. Irme Kružićeve.

VIII.

Kružićev knjigovodja se je prevario, kad je mislio, da će dr. Kružić manje zalaziti u poslovnicu i u tvornicu, nego li prije, dok je jošte bio neženja. Istom onom točnosti, kojoj su bili privikli svi njegovi činovnici, dolazio je i sad, kao i prije, na posao. Istim onim ledenim mirom, koji je uvijek pokazivao u poslovnici, obavljao je svoje dnevne poslove, te su svi priznali, da se nije a ma baš ništa promijenio, kao što se nije promijenio ni njegov dnevni red. Jedino u večer ili u podne, kad bi kod njega u kući bilo oveće društvo, ili kad bi morao sa ženom kuda poći, znao je prije reda otići iz tvornice. Ali je sve to znao nadoknaditi tako, da se to u cjelokupnom poslovanju nije ni opažalo. Jedina promjena, koja je nekim u oči pala, bila je ta, da su sad njegovi činovnici češće kod njega bili, a to je bilo proračunano. Kružić je bio pravi pravcati demokrat, čovjek, koji se je u svom životu dosta naradio, te koji nikako nije hotio, da mu se kuća poaristokrati. Uplivom njegove punice dolazili su mu sad u kuću ljudi, kojih društvo mu nije prijalo, a kako mu je mnogo do toga stalo bilo, da mu se ne može prigovoriti, da mu je kuća postala i odviše aristokratska, nalazio je u tome ustuka, da je češće gospodu, zaposlenu u svom pothvatu, k sebi pozivao. Tako je i Krajinović malo po malo postao česti gost u palači svoga šefa.

Dakako da se ondje nije više tako jednostavno živjelo, kao nekoć. I mlada supruga, koja se je malo po malo počela odricati svoje prvotne čednosti, i veća reprezentacija iziskivahu daleko veći broj služinčadi, a česti gosti, koji su kod njega bili, takodjer su svoje doprinijeli k tome. Stara gospodja Kružićeva uvidjala je svakim danom sve to više, da je vrlo mudro uradila, kad si je onako osjegurala samostalnost. Život u prvom spratu te nekoć tako mirne i mrtve kuće nikako joj se nije svidjao, ali o tom ipak nije ništa govorila. Znala je, da se u svoga sina može pouzdati, te da ovaj ne će ni za dlaku dalje poći, nego li mu to dopuštaju sredstva i dobar ukus. Sa snahom je često općila, ali samo onda, kad nije bilo gostiju kod nje. Rijetko kad bi dolje dolazila, kad su dvorane njene snahe bile pune stranaca. Ona se je brinula za svoju kuću, a sestra Klementina naprtila joj je nekoliko siromaha, za koje je skrbila i radila. K svojoj prijateljici u redovničkom odijelu zalazila je starica dosta često. Od poznanstva razvilo se je malo po malo pravo prijateljstvo, a glavna karika, koja je obje žene vezala, bila je dakako Anka, koju su obje jednako voljele.

Sestra Klementina je do mala posve upoznala staricu, te ju sve to više cijenila. Starica je za nju bila veoma interesantan problem, to interesantniji, što je na neki način oborila u redovnici čitavi niz nazora, koje je sve do sada držala nepobitno istinitima. Kad su se upoznale, nije u stare gospodje Kružićeve bilo ni zere praktičke religije, ako se izuzme ono nekoliko lih izvanjskih forma i običaja, kojih se je i sad držala, akoprem ni sama nije pravo znala, zašto to čini. Pa ipak je ta starica bila ne samo skroz čestita i vrijedna, nego su i njezini teoretski nazori u mnogome bili tako strogi, da se je sestra Klementina samo čudila. Odakle to samo dolazi? Odakle je starica crpila onu duševnu snagu, koja se je odavala u svakom njezinom činu, u svakoj odluci? To je redovnici u početku bila prava zagonetka, te se je svaki čas bojala, da će kod stare gospodje na jednom nešto otkriti, što će biti samo potvrda njezinih prijašnjih nazora. Ali sve to se nije dogodilo. Malo po malo počela je sestra Klementina uvidjati, da joj valja ispraviti neke svoje nazore obzirom na praksu. Česti razgovori sa staricom, koja se je sve to voljkije i prijatnije osjećala u njezinom društvu, uvjeriše ju, da imade u tom staračkom srcu, da tako kažemo, upravo nepregledni fond nekoga latentnoga krščanstva, što se je bilo tako žilavo ukorjenilo u njemu, da ga sve bure i sve oluje života nisu mogle posvema iščupati. Na tom jakom temelju gradila je sad mudra redovnica dalje, a jer je po prirodi svojoj već bila isto tako pozitivna, kao i stara gospodja, posao joj je upravo krasno uspijevao. Neopazice obnovila se je starica u duhu, te je postala i opet onakova, kakova je bila prije četrdeset godina, kad nesmiljena ruka sudbine jošte nije u njezino čisto i dobro srce urezala svih onih grebotina i rana, koje je toli brižno čuvala od nezvanih očiju. Sve se je to dogadjalo malo po malo, a kad su i drugi opazili, koja se promjena s njom dogadja, već je preobrazba tako daleko doprla, da nikakovo nastojanje njezine okoline nije više moglo zaustaviti toga procesa. Gospodja Kružička nije postala nipošto bogomoljka. Da, ona nije o tome rado ni govorila osim s ljudima, za koje je znala, da ju razumiju. Ta iz iskustva poznavala je društvo, u kom je živjela, te nije u sebi osjećala dovoljno jakosti za ikakav apostolat. Kako je to uvijek običavala, tako je i sad jednostavno svojim putem išla ne brineći se

ni za koga. Znala je bolje nego li igda, da je na pravom putu, te se s njega nije nikako dala odvratiti.

Anka se je na njezino veliko zadovoljstvo sve to ljepše i bolje razvijala. Stara gospodja je uvijek znala naći puteva i sredstava, kako da joj iskaže što dobra, a ona je bila od svega srca starici zahvalna. Živjela je sretno i zadovoljno. Ako je i imala kakove tuge i brige, nisu se barem neposredno nje ticale, nego njezinih rodjaka. Marija se je sve to više tužila na svoga čovjeka. Franjo se je posvema promijenio bio, a to je i nju kao ženu moralo boljeti. On nije zanemarivao svojih dužnosti; brinuo se je i nadalje isto tako savjesno za svoju obitelj, kao i prije, ali vanjski znakovi te ljubavi postajali su sve to rjedji. Ako je i u svemu bio umjeren, počeo je ipak izostajati po čitave noći. A i u kuću su dolazili sve to češće ljudi, koji joj se nisu svidjali. O molitvi ili o polasku crkve već davno nje bilo govora, a znao je tako udesiti stvar, da djeca nisu ni opazila, kako im se otac nikad više ne moli Bogu.

Jednom je samo kušala, da ga na to upozori, ali ju je za svagda prošla volja, da taj pokušaj opetuje. Franjo joj je posve u kratko odgovorio, neka ga samo pusti u miru, ako joj je stalo do kućnoga mira. Neka bude zadovoljna, što on nju ne smeta u njezinim „ludim" pobožnostima, a njega neka pusti na miru. On već znade, što čini. To je za ženu, kakova je bila Marija, bilo dakako veoma teško, ali još daleko teže bilo joj je nešto drugo: morala je neprestano gledati, a i voma često slušati, kako je nezadovoljan sa svojom sudbinom. Kružić mu je bio povisio plaću, a u tvornici je bio mir i red. Ali Franjo se je neprestano tužio, da mu ne vjeruju, da za njim „špijoniraju", da mu rade o glavi i tome slična. U kući nestalo je svakoga pravoga mira i svakoga zadovoljstva. Kadgod je Anka došla k svojima u posjete, a činila je to svake sedmice, morala je slušati jadikovke Marijine, a nije joj mogla pomoći. To ju je boljelo. Jošte više ju je zaboljelo, kad je jednom i sama kušala, da si brata opomene. Bio je tako osoran i grub s njome, te je vidjela, da tu ona ne može ništa više učiniti. Najgore i najteže je bilo, sve to pred djecom kriti, a Franjo je sve to više pokazivao, kako mu ni do toga nije ništa stalo.

*

Bilo je drugo jutro iza povratka Kružićeva i Irmina sa svadbenoga putovanja. Mladi supruzi bili su odlučili, da jošte dulje vremena ne će praviti nikakovih posjeta, da se uzmognu bolje oporaviti od puta, a onda i zato, da prije sve svoje stvari i prilike u kući definitivno udese i urede.

Irma je prilično kasno ustajala, što je odlučila i u buduće činiti, jer je opazila, da onda ostaje mnogo dulje u večer bodra i bistra, a to je za nju, koja je kanila da-

N. I. Žoščenko: Pred seoskim sudom.

vati mnogo društava, a jošte više ih polaziti, bilo od potrebe. Jošte dok je bila u krevetu, posjetila ju je majka, koja se nije mogla dosta nasunčati na sjaju svoje kćerke, o kojoj je već cijeli Zagreb s udivljenjem i nenavišću govorio. Ali ovaj posjet imao je i drugu, daleko praktičniju svrhu. Gospodja Kordić trebala je naime — novaca. Dok je trajala ona svota, koju je svojoj punici predao Kružić, da nabavi razne stvari za njegovu zaručnicu, bilo je lako. On nije vodio računa o tome novcu, a nije ga ni zahtijevao. To je Kordićka znala, pak zato i jeste samo jedan dio toga novca upotrijebila u onu svrhu, kojoj ga je Bernard namijenio. Ostalo je Irmina majka za se zadržala, sve to po onom principu, radi kojega mu je dala svoju kćer: Irma je naše dijete, mi smo za nju mnogo toga učinili, pak je posve pravo, da nam tako njezin muž povrati barem jedan dio tih troškova. Kordić se je činio, kao da za sve to i ne zna, a tako je i moralo biti, jer je na koncu mogao sve baciti na druge, a on ostati čist. Tako je već običavao či-

niti. Sada je toga novca nestalo, a potrebe su ostale. Valjalo je dakle, da Irma materi pomogne.

Gospodja Kordić je sa svojom kćerkom posve otvoreno govorila. Sa nekoliko riječi saopći joj, pošto je došla. Irma ju samo nekako čudno pogleda, uspravi se u krevetu, a onda zatraži od majke, neka joj poda najgornji pretinac vertikova, koji je stajao do vratiju njezine sobe. Majka joj preda pretinac, a onda sjedne tik kreveta i stane pozorno motriti, što joj to kćerka radi. Iza kratkoga traženja nadje Irma u pretincu malenu lisnicu od crvenoga marokina, te stane po njoj nešto listati i tražiti. Sve to je tako oprezno činila, da joj majka ni uz najveću lukavštinu nije mogla opaziti, što je u lisnici. Napokon izvadi Irma dvije banke po hiljadu kruna, doda je materi i reče:

„Evo ti za sada ta malenkost. Više ti danas ne mogu dati, jer to je gotovo sve, što mi je ostalo od puta. Bernard mi nije jošte ništa dao. Ja u opće ne znam, kako on to kani urediti. Sve se bojim, da ti ne ću moći toliko davati, koliko se ti možda nadaš."

„Hvala ti. Ta znadeš i sama, da ne bih prosjačila, kad ne bih morala. Te nesretne mjenice dodijavaju nam tako, da se ne možemo gotovo ni maknuti. U ostalom se čudim, da to jošte nije medju vama uredjeno. Svjetovala bih ti, da se požuriš. Kad prodje dulje vremena poslije svatova, ne će Bernard više biti tako podatljiv, kako je sada."

Pa ipak je lagala. Toga novca nije trebala za mjenice, nego za razne „neophodno nužne" troškove, a kad mjenice dospiju, Irma će već opet dati.

„Gledat ću, što se može učiniti. Ja ne mislim, da je to tako žurno. Ljudi kao Bernard ne ohlade tako brzo. U ostalom ni sama ne znam, u koje ime da tražim od njega novaca. Od toalete ne treba mi ništa; ta nakupovao mi je toliko toga, da mu sad ne mogu opet dodijavati, a ni sama ne znam, kad ću opet nešto trebati."

„Radi, kako znadeš, Irmice," odvrati Kordićka sladjanim glasom, „ali pomisli, da si nam ti sad jedinom potporom. Osim tebe nemamo koga, da ga zaprosimo. Bojim se, da ću opet na skoro morati doći."

Irma jedno vrijeme šutila, a onda reče suhoparno:

„Draga majko, sve je to dobro, ali valja imati i pameti, te nešto dalje od nosa misliti. Ne trebam ti spominjati, niti ti obećavati, da sam na sve spremna, što samo mogu. Ali vas molim, da i vi malo pripazite, kuda novac mećete. Ja sam se tek udala, pa ne mogu ništa učiniti, što Bernardu ne bi bilo po volji. Ako ne budem oprezna, moglo bi vrelo presušiti, pa koja vam onda korist od svega?"

„Da, da," požuri se majka, ponešto potištena, s odgovorom. „Znam da imadeš pravo, a isto tako znadem, da nas ne ćeš zanemariti. Pa nije drugo nego skrajnja nevolja, koja me k tebi goni. Da nije toga..."

„Dobro, dobro," uzvrati Irma, a po glasu joj se je poznalo, kako joj je sav taj razgovor nemio.

Nakon što su govorile jošte o raznim osnovama i obiteljskim prilikama, oprosti se majka od kćerke.

*

Nekoliko sati kasnije sjedjela je Irma u svom boudoiru i dosta tjeskobno čekala na Dolinićev posjet. Riječi, koje joj je jučer na večer prišaptnuo, veoma su ju uznemirile. Do sad je sve dobro prošlo. Savjeti njezine matere i Dolinićeva pomoć omogućili su joj, da izmakne svim kobnim poslijedicama svoje nepromišljenosti i svojih starih grijeha. Ali što onda, ako njezini dosadašnji saveznici postanu njezini protivnici, ako ju stanu mučiti oni, koji su joj do sada pomagali? To nije nipošto bilo nemoguće ni kod njezine vlastite matere, a jošte mnogo laglje kod Dolinića. Ta nije li joj baš današnji posjet majke dosta jasno pokazao, čemu se imade od nje nadati? Zar nije morala i nadalje očekivati, da će ju njezina svojta nemilosrdno plijeniti, dok bude samo mogla? Zar nije bilo jasno, da će ju i otac i majka smatrati samo sredstvom za svoje neobuzdane želje? Ta eto, jedva se je povratila, i već je majka bila kod nje, te tražila od nje novaca, i to na tako čudan način, te se je posve jasno vidjelo, kako to ona smatra nečim, što se razumije samo po sebi? Ona je jako dobro znala, kako slabo joj roditelji stoje; ona je znala, da svi oni novci, koje je do sad svojima dala, nisu nego samo jedna kaplja u onom nepreglednom moru Kordićevih dugova. Već je ta briga bila dosta velika. Ali što je to sve bilo prema onoj pogibelji, koja joj je prijetila od Dolinića! Tuj nije koristilo ništa, podavati se iluzijama. Dosta dugo ga je poznavala, da je čovjek, koji ne uzmiče pred ničim; koji je kadar sve počiniti, kad se radi o njegovoj vlastitoj koristi. Jučer joj je navijestio, da će doći k njoj, a učinio je to na način, kojim joj je pokazao, da nipošto ne smatra prijašnje odnošaje prema njoj prekinutima. Samo jednoga nije znala: šta će Dolinić od nje?

Te su ju misli mučile čitavu noć, te nije gotovo ni oka stisnula. Sad se je u njoj na jednom počeo javljati osjećaj, koji je do sad bio skoro posve nepoznat, osjećaj vlastite kukavštine. Jedno je vrijeme dapače kanila, Dolinića ni ne primiti, nego se izgovoriti glavoboljom. Do mala se je medjutim te misli odrekla, jer je predobro znala, da bi to Dolinić mogao smatrati prkosom, te odma upotrijebiti ona sredstva, kojih se je najviše bojala, jer su ju morala najviše poniziti: prijetna i grožnja. Tako je dakle napokon zaključila, primiti njegov posjet, te nastojati, da najprije sazna, što zapravo od nje hoće.

Irmin boudoir bio je pravo čudo, te je već po svem Zagrebu poznat. Stijene bile su pokrivene svilenim tapetama svijetlomodre boje sa zlatom i sitnim ružičnim kiticama. Posoblje bilo je od bijela kao snijeg ulaštena drva, a tapetovano svijetlomodrom svilom. Na naslonu svakoga stolca i svake počivaljke i naslonjača bila su u elegantnom monogramu uvezena slova I. K. Prozori sizali su malo ne do tla, a prekriti su bili najfinijim engleskim storesima. Po stijenama visjele su slike, koje si je bila sama odabrala, gotovo isključivo ozbiljni sujeti, u bogatim, zlatnim okvirima, a osim toga sva sila fotografija i risarija u raznim apartnim, dakako skroz modernim okvirima. Čitav pod sobe bio je pokriven jednim jedinim debelim sagom, u koji su ti noge zapadale kao u travu. Na okolo, uza stijene stajali su razni etažeri i spremnici, a na njima stotina onih dragocjenih, a ipak toli ništetnih stvari, bez kojih u današnje doba odlične gospodje kao da ne mogu ni živjeti. Na stolu pred divanom, pokrivenom skupocjeno vezenim pokrivalom od blijedomodra baršuna, ležalo je nekoliko knjiga u sjajnom vezu. Do prozora je stajao maleni pisaći stol sa srebrenom tintarnicom, i on pun skupih i nepotrebnih stvari. Medju dvjema vazama sa svježim cvijećem kočila se je na tom stolcu ovelika fotografija Irmina muža. Njegove modre, ozbiljne, a tako dobre oči gledale su nekamo u daljinu, kao da ne vide svega ovoga sjaja oko sebe, kao da ga ne će da vide.

Na divanu ležala je Irma s knjigom u ruci, ali nije čitala. Kušala je čitati i rastresti se, da dodje na druge misli, ali joj to nije za rukom pošlo. Njezine su oči doduše bludile po recima, ona je okretala stranicu za stranicom, ali nakon što je nekoliko stranica „pročitala", morala si je priznati, da ne zna, što Anatole France — jer od njega je knjiga bila — priča. Spusti dakle ruku s knjigom na krilo, te se zagleda u one dražesne amorete, koje je umjetnikov kist naslikao na stropu njezinoga boudoira. Ni tako nije dugo mogla mirovati, nego ustane, te se uzrujano prošeta sobom. Lice joj je bilo nekud upalo, a oči nisu imale

onoga sjaja, kojima su inače tako očarale svakoga, tko je u nje zavirio. Svaki čas si je rukama ravnala dugačku kućnu odoru od bijele vunene tkanine, bogato urešene svilom i čipkama. Sad bi stala pred velikim ogledalom, koje je stajalo medju prozorima, poravnala kose, te dalje pošla, sad bi zavirila na skupocjeni brončani sat, koji je pod staklom stajao na konzoli do vratijuh, a onda bi opet popostala podalje od prozora, da motri ljude, koji su ulicom prolazili. Ali ni to ju nije zanimalo. Proljeće jošte nije nastalo, ulica je bila puna blatnoga snijega, a „bolji" svijet jošte nije bio ni na ulici.

Lagano se je zlatna kazaljka ure naprijed pomicala. Tek je bilo jedanaest, a ona je znala, da Dolinića ne će kod nje biti prije dvanaeste. Valjalo se je dakle pošto, poto strpjeti. Sad je gotovo žalila, što si je život u svojoj kući tako udesila, da nije imala skoro nikakove brige za kućanstvo. Fina kuharica, koju su čak iz Beča nabavili, dobivala je svakoga mjeseca stanovitu svotu, s kojom je mogla raditi, što ju je volja. Mlada gospodarica nije dakle nikakove brige imala za stol i kuhinju. Ostala služinčad brinula se je za sve drugo, tako da Irma nije znala, što da počme. Da nije bilo prekasno, bila bi se od dosade odvezla k materi, ali zato nije bilo više vremena. Valjalo se je dakle strpjeti i čekati.

Tako joj u uzrujanosti prodje i ovaj zadnji sat, a jedva je zvonki glas ure odbio dvanaestu, najavi sluga Dolinića. Ona je bila odlučila pokušati, ne bi li umjetnim načinom medju Dolinićem i sobom podigla zid, koji se ne bi dao tako lako prijeći. Sluga je dakle od Dolinića zahtijevao posjetnicu, te ju sad donio na srebrenom pladnju svojoj gospodarici. Irma pročita ime, metne posjetnicu na stol, a onda se pričini, kao da razmišlja. Napokon reče:

„Molite gospodina, da se samo malo ustrpi."

Sluga ode, a Irma stane pred ogledalo, da vidi, da li je spremna primiti svoga protivnika. Jer da joj je Dolinić protivnik, o tome nije dvojila niti časka. Nastojala je još jednom, da se umiri i da se taj mir na njezinoj spoljašnosti vidi.

Napokon dadne znak zvoncem, a sluga otvori vrata, te ponudi Doliniću rukom, da udje. Najprije ga je htjela primiti u salonu, ali ondje nisu bili tako sigurni od znatiželjne služinčadi, a ona je znala, da Dolinić umije i veoma bezobziran biti.

Njezin posjetnik bio je, kao uvijek kad je pravio ovakove posjete, u salonskom odijelu, a svi znaci su pokazivali, da je svojoj vanjštini baš danas posvetio posve osobitu pažnju. Duboko se nakloni, te pristupiv bliže poljubi ceremonijozno vrške prstiju Irmine ruke, koju mu je pružila.

„Oprostite, milostiva gospodjo, ako vam danas već doteščavam, gdje se jošte niste ni pravo od puta odmorili, ali moja neustrpljivost bila je tako velika, kao i moje povjerenje u vašu milost. Tako sam se odlučio, da već danas dodjem."

„Prijatelji od davnine nikada nam ne smetaju," reče Irma susretljivo, te mu ponudi, da sjedne na tabouret kraj počivaljke, na kojoj se je ona smjestila. Kao da su se dogovorili, pazili su na svaku svoju riječ. Ta oni su takovoj opreznosti bili vični jošte otprije, te su znali, da će sluga barem kušati, da prisluškuje. (Nastavit će se.)

O jošte plačem . . .

I. Hajduković.

(Spomenak pokojnom ocu.)

Jošte plačem Tvoga ponad groba
Kadgod me stari čuši nepokoj;
I nepokojne noći gluho doba
Pred oči kad mi diže spomen Tvoj!

I vidim: zjenu Tvoju vjedja skriva
Al gleda u me prateć svak mi kret.
I gledam što to oko mene biva
Il to mi oko vara maštin svjet?

Pa plačuć sav se tresem ko od zime
— Ti mrtav si . . . a grobljem buji drač
Al s usti Tvojih čujem svoje ime
I zadnji „s Bogom" Tvoj i . . . majčin plač!

Spominjem se — —

Marijan Regis.

Spominjem se, od malena,
Život mi je pričo priče;
Kako li se život radja,
Novo kako groblje niče.

I kako se kiša spušta;
Za njom kako duga sjaji.
Kako li se u noć gube —
I umiru uzdisaji.

I pogiba život kako,
Osamljene usred krši —
I kako se — — — znam još samo —
Priča da se — suzom svrši — — —

Majci mojoj.

Stjepan Móra. — Preveo Bela Horváth.

Kad sam doma stigo
Predvečerje bilo,
Na Gospin je pozdrav
Zvonce zazvonilo.

Pred kućom na klupi
Sjedila mi mâja . . .
Oči pune suza . . .
Srce uzdisaja . . .

Kako sam ju gledo
Dugo . . . dugo, suzno . . .
Motrila me ona . . .
Motrila me tužno . . .

Djetinskog veselja
Tražila je traga,
Očih sjaja, lica
Mladenačkog žara.

Oči mi bez sjaja
A lice mi vene . . .
Po čem si poznala
Mila majko mene?! . . .

*

Dodjoh kući majko,
Duša mi bolesna,
Osim tebe niko
Ozdravit me nezna

Vodi me u crkvu,
Kô nekoć vodila,
Da se k Bogu dižem
Na molitve krila.

Pokaži mi, majko,
Sveto Božje Janje,
I da mi oprosti,
Pomoli se za me.

Uči me ko prije
Draga, mila mati . . .
Vjeru, nadu, ljubav —
Srcu mi povrati!

De mi pripoviedaj
O mučenicima . . .
I ja sam trpio,
Možda slično njima.

Reci, da poljubim
Noge Propetoga . . .
Molimo zajedno:
„Vjerujem u Boga . . .“

Kad sunce zalazi.

Teodor Jeske-Choinski.

Tvoje zvijezde isto tako dvolično odgovaraju,kao što i gataoci, kad ih ne mitim zlatom," reče Tulija Kornelija, te se digne sa počivaljke, na kojoj je do sad ležala i slušala predavanje svoga dvorskoga astrologa.

Egipatski učenjak sažme ramenima.

Zvijezde nisu uvijek milostive, te nam ne odgovaraju uvijek jasno. A ne mogu ih prisiliti. Valja čekati na zgodan trenutak."

„A kada će ovaj doći?"

„Jasnoća položaja na nebu često je u tijesnom odnošaju s jasnoćom same stvari, o kojoj se radi," odgovori astrolog, a pri tom se jedva vidljivo porugljivo nasmiješi. „Zato motrim marljivo svaki dan."

„A uvijek bez uspjeha!"

„Što su mi do sad zvijezde rekle, nije bilo toliko nejasno, koliko toli nepovljno, da ti toga nisam hotio reći, te radje iznova motrim."

„Kako? Nepovoljno?" prestravi se Tulija, te stane oštro čitati u licu čarobnjaka.

„Ja ne čitam u zvijezdama posve ništa o Himenovoj baklji!..."

„Tvoje zvijezde lažu!" poviče Tulija silovito.

Astrolog i opet slegne ramenima.

„Ako ne vjeruješ mome umijeću, a ti se obrati na kojega vrača. Baš sada boravi u Rimu glasoviti Aleksandar iz Abonuteihosa, te daje odgovore za velike novce?"

„Paflagonac, tast senatora Mumija Sisene Rutilijona?" upita Tulija.

„Glasoviti... paflagonski... umjetnik i mudrac," odgovori astrolog, naglasivši svaku riječ za se. Kako je glasovit i koliki je umjetnik, najbolje se odatle vidi, što se od rana jutra do kasne noći u palaču senatorovu izlijeva široki potok zlata, otkad u njoj stanuje taj vještak."

Tulija je nemirno šetala sobom, a pratio ju je porugljivi pogled Egipćanina.

„Znaš li ti o njemu što pobližega?"

„Njegova božanska zmija Glikon pozna sve tajne nebesa, zemlje i ljudskih srdaca," rugao se je astrolog, a pri tom gladio svoju dugačku bradu. „Pa ipak nije još nigda neistinu rekla, ma da retor Lucijan tvrdi, da ne govori zmija, nego prepredeni čarobnjakov sluga, koji se za njim krije. Taj drzoviti retor, koji je meštru nenavidan radi silnoga zlata, što ga služi, kleveće ga, tvrdeći, da je ona zmijska glava sa ljudskim obrazom, koja proviruje ispod Aleksandrova plašta, samo od papira načinjena, pa da njom giblju pomoću končanih niti."

„Da je to istina, već bi se to u toliko godina moralo otkriti, a on sam ne bi bio našao tolikih hiljada, koje mu vjeruju."

„Ti reče," odgovori astrolog dvolično.

Kako je bila nemirna i uzrujana, šetala je Tulija još dosta dugo sobom, a onda se na jednom ustavi pred Egipćaninom, i zapovijedi:

„Sad ćeš odma poći k Aleksandru, te mu navijesti, da ću još večeras do njega poći. Očekuj me u senatorovoj veži."

„Znao sam ja, da ćeš mi to naložiti, ma da je večer tako burna," opazi Egipćanin.

„Na što se ja odlučujem i što činim, o tome nemaš ti suditi; učini, kako sam ti naložila."

Nakon što je astrolog otišo, spusti se Tulija na počivaljku, skrsti ruke na glavi, te stane zuriti u strop. Nisu bile baš ugodne misli, koje su joj se križale u glavi. Odsijevale su se i na licu njenom, te ga nagrdjivale, a njena usta trzala su se, ma da su pokazivala neki ponositi prezir.

Već šest nedjelja glumila je Tulija ulogu „matrone drvenoga Rima"; okanila se je kazališta, cirkusa i veselih gozba, a ipak nije onaj, radi koga je sve to činila, opazio, kako se je promijenila. Uvijek bio je jednako prijazan, ali hladan i ravnodušan, te nije niti jednom riječi pokazivao,

da misli na svatove, kad tuj i tamo zalazi u njenu kuću. Samo toliko je mogla opaziti, da on promatra okom i prisluškuje uhom, te da ju neprestano prispodablja s Mucijom. Pričinilo joj se je dapače, da mu glas postaje nekud topliji, kad s Mucijom govori.

Često su joj se usne morale smiješiti, dok je jedva u sebi raspaljeni gnijev mogla zatomiti. O, zašto je morala sve to tajiti, zašto nije smjela dati maha srdžbi, te svojoj nećakinji zabraniti boravak u zajedničkoj kući! Ali Mucija nije podavala nikakovoga povoda burnim prizorima; tiho i čedno kao kakav genij prolazila je kućom. Da nije bilo njezinoga izvrsnoga kućanstva i njezine štedljivosti, već bi se bila mnoga pukotina pokazala u toj šupljoj zgradi bogatstva, kojega nije već odavno bilo. Ono brdo od voštanih pločica — sami neplaćeni računi — raslo je od dana do dana. Tulija nije dakle ravnim putem svojoj nećakinji posve ništa naškoditi mogla, a poslije onoga zadnjega prizora, u kojem je Mucija pokazala, da se tetke ne boji, nije se ova mogla na to odlučiti, da sama izazove svadju i prepirku. Pa ipak je te nesretne zaprijeke, koja se je poput nekakovoga klinu rinula medju nju i medju Publija, moralo nestati. Razmišljala Tulija, koliko ju volja, uvijek je dolazila do istoga zaključka.

Na jednom joj se zasvijetliše oči. Digne se i podje prema jednomu uglu, u kom je na brončanom stupu stajalo ogromno poprsje cara Augusta. Pod prsnom mišicom mogao je čovjek ako je oštro onamo gledao, opaziti maleno, okruglo puce, koje se je jedva razabiralo. Tulija pritisne na to puce, poprsje se otvori kao kakav ormarić, a u unutrašnjosti pokaza se čitavi niz bočica i nekoliko bodeža. Prokonzulova udovica uzme u ruke jednu od tih bočica, te ju okrene prema uljenici. Promatrajući tekućinu u njoj rekne poluglasno:

„Lokustin otrov! Brže i sigurnije nego li sav moj napor, odstranit ćeš mi s puta zaprijeku!“*)

Jedva je Tulija te riječi izrekla, kad zašumi strašan vihor vani kroz golo drveće vrta. Ona se prestraši, a strava joj se jošte poveća, kad je jesenska bura uprla u zidove kuće, da su se u svojim temeljima potresli. Patricijka, koja inače nije znala za strah, ostane zapanjena pred otvorenim ormarićem, te ne mogaše odvratiti svoga pogleda od ubojitih sredstava, koja su tu pred njom ležala.

Nakon onoga prvoga i najžešćega udarca drmao je vihor sa svim, što na kući nije bilo pričvršćeno, te je sad nastala buka i lomljava, a prvobitni strah Tulijin pretvorio se je u pravi užas. Htjede pobjeći, ali su joj se uda ukočila, te se nije mogla ni okrenuti. Napokon je ona lomljava ponešto popustila, nagli udarci vjetra pretvoriše se po malo u neprekidnu zračnu struju, koja se je zadijevala u prozore, škulje i pukotine, te zaintačila čudnim svojim i neobičnim cvijelom u nekakovu tugaljivu pjesmu, a Tuliji se pričini, da u tim mnogozvučnim glasovima čuje jecanje i plač ljudskoga bića.

I u samoj sobi osjetila se je promaja, a svjetiljka je nemirno plamsala. Bojala se je, da ju tko ne zateče, ali nije mogla ni glave okrenuti. S one ruke, kojom je i sad držala bočicu otrova, prolazili su joj mrazni valovi po cijelom tijelu, ledeni ju znoj oblije; pričinjalo joj se je, kao da svojim vlastitim očima vidi blijedilo u svom licu. Nije se mogla uzdržati, a da glasno ne zavikne, dok se je rukama morala uhvatiti za brončani stup, da se ne sruši.

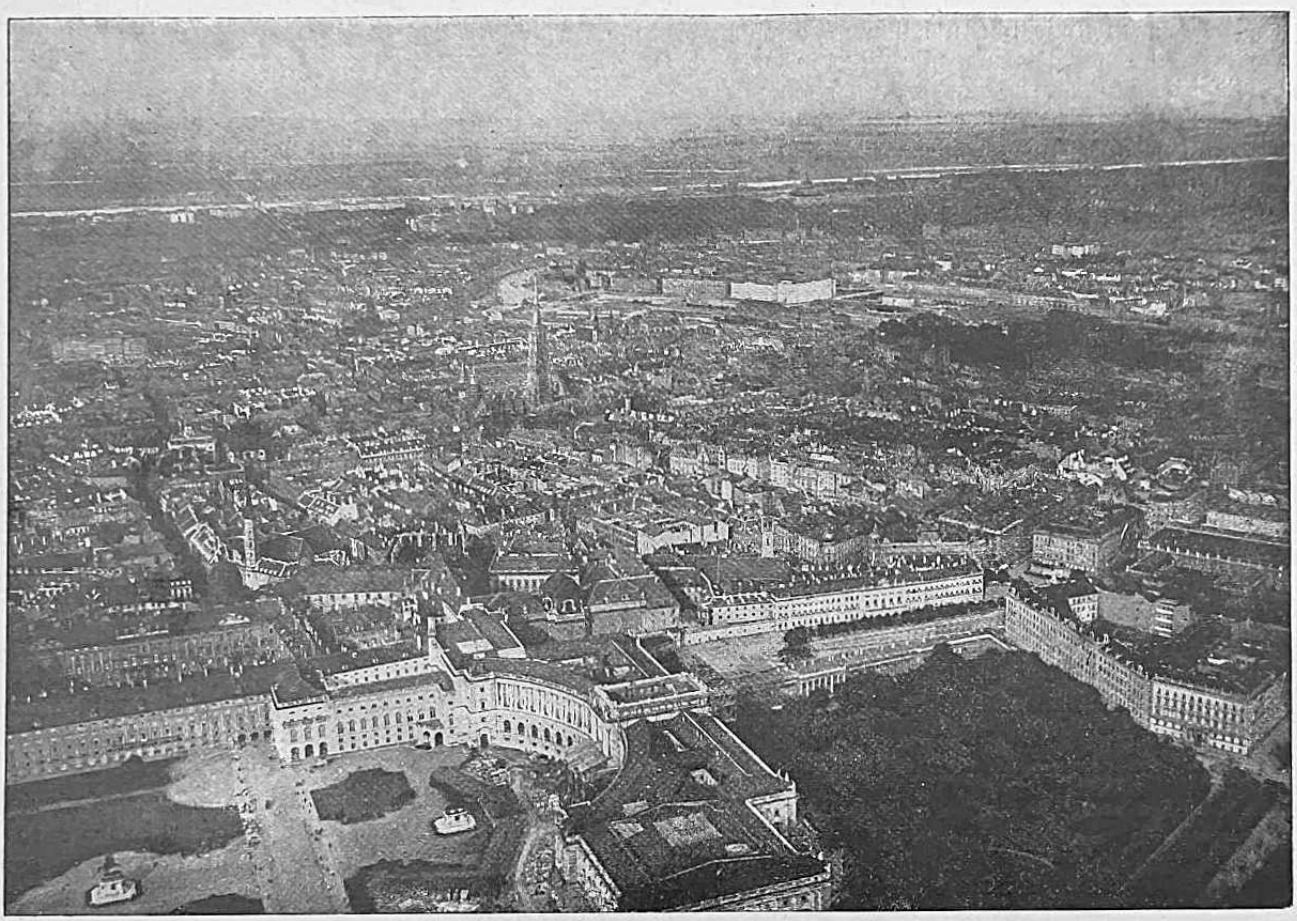

Bečki carski dvor sa zrakoplova.

*) Lokusta bila je veoma zloglasna trovateljica, koja je živjela za dobe careva Klaudija, Nerona i Galbe, te koja je sama izumila osobito pogibeljni otrov. Ona je svojim otrovom priskočila u pomoć carici Messalini, da uzmogne otrovati svoga muža, cara Claudija, ali ju je kasnije car Galba osudio na smrt.

Sad začuje brze korake iza zastora, a malo za tim i glasne riječi:

„Zapovijedaš li, gospo?"

Ovo pitanje stare egipatske robinje opet ju nekako osvijesti. Okrene se, zakrili svojim tijelom otvoreni ormarić u poprsju i zapovijedi:

„Spremi mi modru odoru i topli plašt. Krizip i Spo-ro pratit će me."

Čim je služavke nestalo, metne Tulija otrov opet u ormarić, zatvori tajno skrovište, te se požuri u svoju sobu za odijevanje, kao da bježi od same smrti.

*

Iza pol sata, dok se je odjenula te se i čašom vina okrijepila, izadje patricijka pješke iz svoje kuće, a za njom idjahu u nekom razmaku dva gladijatora. Tulija odjenula se je u šarenu odoru, a na glavu navukla je vunenu kapu, da ju ljudi ne upoznadu, ako se možda slučajno s kim sastane... Ali to je bilo u istinu nepotrebno, jer kako je bila večer burna i tamna, nije nitko iz kuće izlazio, tko nije išao za kakovim poslom. Sa sobom je nosila hiljadu sesteraca u zlatu, jer je toliko stajala jedna audijencija kod glasovitoga čarobnjaka, ako su se imućni ili otmeni ljudi na njega obraćali. Toliko joj je do toga stalo bilo, da sazna, da li će tribun podleći njezinim dražima i lukavštinama.

Al nije nosila samo zlata; bila je i puna pouzdanja, kako ga ima obilato u svakoj duši, rastrovanoj dvojbom, te koje je tim veće, čim više se iz duše izbrišu istine praobjave: vjera u Boga i neumrlost duše. Kao malne svi naobraženi Rimljani, koji su bili odgojeni u onoj atmosferi novije grčke filozofije, nije ni Tulija priznavala, da imade i onkraj groba nešto, ali nije nipošto poricala, da imade nekakovih tajinstvenih prirodnih sila, koje se služe budi kakovim sredstvima, kojima pokazuju, da opstoje, a gdjekad već i unaprijed najavljuju, što će se dogoditi.

Ljudska duša osjeća, da se nad njom i nad svim svjetovima širi nekakova velika, ogromna tajna. Ali tko hoće, da ju pronikne svojim vlastitim razumom, dakle onim razumom hoće da dopre i preko te tajne, za koji razum znade i mora priznati, da je ograničen, taj pada svakako pod onu kaznu, koja stiže svakoga oholicu: postaje plijenom neistine i varke. Tako mu nestaje svakoga sredstva, svake pomoći, kojom bi izašao iz neprilike i dvojbe, te pada u ropstvo svoje vlastite mašte ili tudje sljeparije. Pa šta se je drugo i moglo dogoditi Tuliji, koja je gdjekad po čitave sate slušala i gledala gatanje i ludorije svoje stare Egipćanke, te ju uvijek za savjet pitala, kad se je o ičem važnijem radilo? Nije priznavala molitve, ali je tvrdo vjerovala, da sanje, kocke i vatra govore istinu.

Teško su se borili proti oluji i vjetru, ali inače im se nije ništa dogodilo, te su tako dospjeli na Kvirinal, gdje je stajala palača senatora Rutilijona. Tuj, pred kućom, dočekao ju je njezin dvorski astrolog.

„Prima li Aleksander posjete?"

„Veža i dvorana za primanje tako su pune, da više od trijuh četvrtina svih tih ljudi danas ne će ni vidjeti obraza svetoga toga čovjeka," odgovori licumjerno lukavi Egipćanin.

„Ne pitam za druge!"

„Za svoju gospodaricu izvojštio sam audijenciju."

„Htjela bi, da me odma u nutra puste, jer ne volim, da toliki znatiželjnici u mene bulje."

„I na to sam mislio; odma ćemo u peristil, gdje je Glikon, božanska zmija postavila svoj žrtvenik. Aleksander već znade, koje pitanje mora staviti božanstvu, ali je božanstvo veoma zle volje, a kažu, da je i ova nenadana oluja znak te nemilosti. Najdragocjeniji tamjan pale na žrtveniku zmije."

Tulija se strese. Nije ni sat prošao, što ju je minula ona prva groza, a sad se je iz nova pojavila. U svojoj mašti našla je neki savez medju zmijinom zlom voljom i onim svojim doživljajem pred mramornim poprsjem cara Klaudija.

„Ne boj se gospo!" stane ju miriti astrolog, koji ju je svojim budnim očima neprestano motrio, te opazio, kako je uzrujana. „Aleksander me je uvjeravao, da se božanska neman savija u pogodnim zavojima."

Osokoljena stupi Tulija u kuću, dok su gladijatori vani ostali. U stisci veže i dvorane za primanje opazi svu silu spodoba, koje su isto tako zakukuljene bile, kao i ona, jer nisu hotjele, da ih ljudi upoznadu. Prednji dio kuće vezao je s otražnjim uski hodnik. Ovdje, iza dvorane za primanje, odgrne nevidljiva ruka teški zastor, a Tulijin pogled pane u prostrani peristil. Neka ružičasta magla ispunjavala ga je, a kroza nju laštio se je bijeli mramor, dočim su se oko nje dizali omamni miomirisi, te je morala plaštem pokriti usta i nos. Dosta je dugo trajalo, dok se je Tulija priučila onom teškom uzduhu i nemirnom svijetlu, u koje su bili uronjeni, kao u kakovu maglu, i stupovi i biljke i posoblje. U pozadini bila je dvorana, koliko je široka bila, prekrivena grimiznim zastorom, oslikanim raznim fantastičnim životinjskim spodobama i nepoznatim znakovima, sve u zlatnoj boji. Pred tim zastorom stajao je žrtvenik, a na njemu tinjala je slaba vatra, s koje se je dizao tanki stup od dima, a gdjekad su vrcale iz nje i iskre, crvene poput krvi.

Tulija htjede koraknuti do sredine sobe, ali ju je njezin astrolog zadržao prišaptnuv joj, da bog Glikon ne podnosi blizinu običnih ljudi; pokaza joj počivaljku, koja je stajala nedaleko od ulaza. On sam naslonio se je ledjima na stup, skrstio ruke na prsima, te gledao preda se s posmjehom čarobnjaka, koji se zabavlja doskočicama drugoga sljepara.

Neustrpljivo čekala je Tulija na proročanstvo, ali se vrač nikako ne htjede pojaviti. Nasloni dakle glavu na naslon počivaljke, te stane slušati jednolični pljusak vodometa, oko kojega su se kočile razne strane biljke.

Na jednom zamnije iza zastora glas frula i citara; bila je to slatka i sanjarska melodija. Samo zato, jer je bila tako uzrujana, mogla je Tulija svladati san. Na jednom umiješa se u tu melodiju daleka grmljavina, koja se je brzo približavala . . . sad jošte jedan jaki udarac, a na oltaru plane velik, krvavi plamen, koji se opet brzo ugasi. Tulija se trgne; astrolog se nasmiješi.

Sad se zastor iznenada u sredini rastvori, a pošto se isto tako brzo zatvorio, pojavi se pred njim bijela spodoba visokoga i ispravnoga starca. Njegova dugačka i bijela brada za čudo je bila slična lanu. Sa ledja padao mu je dugački grimizni plašt. Oko njegova vrata vijao se je stražnji dio nekakove zmije, dok je prednji dio prolazio ispod desnoga pazuha, prelazio preko ledja, te se opet pojavio pod lijevim pazuhom, gdje se je svojom čovječjom glavom naslanjao na lakat čarobnikov.

Aleksander od Abunoteihosa upravi pogled put neba pruži desnicu, a koliko je mogao i ljevicu, te se stane pred nekakvim nevidljivim bićem klanjati. Molio je. Tulija je bila ustala, te ga je sad razmatrala s isto toliko strahopočitanja, kao i radoznalosti. Pričini joj se, ko da je onaj njegov toli klasično-lijepi obraz obrubljen nekakovom vatrenom aureolom. Nakon što je svršio svoju tihu molitvu, progovori tako mladjanim i zvonkim glasom, kao da mu nema šezdeset, nego dvadeset godina:

„Moj bog i predak uslišao ti je molbu, jer je uvijek dobrostiv onima, koji mu se s pouzdanjem približuju. Budi zahvalna njegovoj dobroti!“

Tulija se duboko nakloni.

Sad se stanu micati usta zmijine glave, a nekakav mukli, ugasli glas, kao da dolazi ispod zemlje, progovori ove riječe:

„Odvažna žena mora sama maknuti s puta zaprijeke, koje joj smetaju na putu do sreće. Samo hrabrima su demoni milostivi. Vrati se kući, motri sve, koji su oko tebe, te se ne plaši nikakova smjela čina, ako je nuždan za tvoje dobro!“

I opet zatutnji strašni grom, i opet zaplamsa vatra, a prije jošte, nego li se je ugasila, nestalo je čarobnika. I opet zavlada grobna tišina, kao i prije.

Astrolog sad dadne Tuliji znak, te joj pokaže mali stolić, koji je stajao nešto podalje od žrtvenika. Na taj stolić stavi Tulija svoju kesicu sa tisuću sesteraca.

Na pola omamljena izadje iz dvorane. Astrolog ju sprovede do veže, a tuj ju zamoli, neka mu dopusti, da se vrati, te da čarobnjaka zamoli za neka razjašnjenja; morao mu je tobože reći, da li je potrebito, da Tulija sama makne onu zaprijeku, ili to mogu za nju i drugi učiniti. Tulija se je sama u sebi čudila mudrosti svoga astrologa, a nije ni sanjala, da se samo zato tako žuri, da čim prije dobije nagradu, što ju je čarobniku priveo. Ona mu dakle dopusti.

Odma zatim pane joj u oči muška spodoba živahnih kretnja, koja joj se je činila poznatom.

„Marko!“ usklikne začudjeno, „i ti kod vraca!?“

„U gospojinskoj sam službi!“ odvrati veseli pretor. „Livija bi hotjela znati, kako ćemo zajedno živjeti; moram joj dakle Glikonov odgovor, napisan na papiru Aleksandrovom rukom, donijeti.“

„Ah, eto mi baš pada na um, zar nije već prekosutra tvoje vjenčanje?“

„Dakako, a čini se, da si posve zaboravila, da i ti moraš doći, te tu svečanost uljepšati. Dolaziš li sigurno?“

„Ta moram radi tebe.“

„I ja moram, žalibože, radi sebe.“

„Šta? Zar tako rano žališ taj savez? Dapače i prije, nego li je sklopljen?“

„Gadna ona tvrdica tako se je prilijepila za svoj novac, kao da mu se o glavi radi... Smijem li te sutra obaći?“

„Rado ću te čekati poslije predstave u Flavijskom amfiteatru. A sad ti želim povoljno proročanstvo.“

„Ufam se u mom smislu, a ne u Livijinom,“ smijaše se veseli pretor.

Za cijelog vremena, dok se je kući vraćala, razmišljala je Tulija o Glikonovom proročanstvu, koje je toliko laskalo njenom ponosu. I ona je bila o tome uvjerena, da demoni pomažu samo odvažnim ljudima; pa kako da se kći tako ratobornog plemena prestraši odvažnoga i smjeloga čina? Taj Aleksandrov demon govoraše kao kakav stari Rimljanin: preko lješina k pobjedi!

U tu se je misao tako zadubila, da je odma, kad se je kući vratila, pošla i opet u tablinum svoga pokojnoga muža i izvadila bočicu s otrovom. Ali u to začuje i opet zavijanje vjetra, te se i opet prestraši. Odakle ta tjeskoba? Ta u amfiteatru čula je stotine i stotine zadnjih uzdisaja i povika: čula je hropot umirućih i gledala, kako im se tjelesa grče u smrtnoj stisci; sve to njoj onda nije bilo strašno; ona se je tim isto tako zabavljala, kao i šalama histrijona i vještinom kočijaša kod utrka. A sad ju eto slabi i straši i samo zavijanje vjetra!

Praznovjerna Rimljanka nasloni se i opet na brončani stup, te stane prisluškivati zavijanju vjetra. Tuj se sjeti, što je narod govorio: tko u noći u zavijanju vjetra čuje ljudski jauk i lelek, taj ne će više dugo živjeti. Novi udarac vjetra oduzme joj i ono malo srčanosti, što je jošte imala. Metne dakle natrag bočicu na njeno mjesto, zatvori skrovište i ode iz sobe, da podje na počinak.

„Ne danas... sutra ili preksutra...“ tako je šaptala usput. Radje ću pričekati, dok mi se proročanstvo bolje protumači.“

Da dodje u svoju spavaću sobu, morala je Tulija proći kraj Mucijine. Čula je, kako u njoj Mucija glasno govori. Ustavi se dakle, te razmakne samo malo prstom zastor, da uzmogne zaviriti u sobu. Mucija se je spremala na počinak, a mlada robinjica Mimut baš joj je razrješivala kose.

„Ti veliš, Mimut,“ tako je govorila Mucija, „da kršćanski bogovi ljube sve ljude, nagradjuju dobre, a kažnjavaju zle? Zar su prema svakome pravedni, ali i milosrdni?“

„Da, prema svakome, gospo,“ odgovaraše robinjica. „Naš Bog ne pozna razlike medju bogatašem i siromakom, medju gospodarom i slugom, medju slobodnjakom i robom. Naš je Bog sve jednakima stvorio, a osobito se zauzimlje za nesretnike i nemoćnike.“

„Ali, kako to, da onda baš opaki uživaju sve, čim zemlja radja i sam rad svojih robova? A zašto vladaju lupeži nad poštenjacima, a sljepari nad lakovjernima? Ta eto, skoro sav novac je u vlasti nepoštenih ljudi, časti i dostojanstva rese više lopove, nego li poštene ljude? Zašto se sve to obratno dogadja, ako je ustao novi Bog i sve dobro uredio?“

Tulija je pažljivo slušala... nova misao sune joj u glavu, te ju probudi iz njezine potištenosti i nesvjestice.

„Kraljevstvo našega Boga nije od ovoga svijeta, gospo,“ odgovaraše Mimut. „Ne ovdje na zemlji, nego na drugom svijetu, u novom životu poslije smrti, pokazat će Bog svu svoju pravednost.“

„Na drugom svijetu? Pa zar vi vjerujete, da čovjek poslije smrti dalje živi?“

„Mi to vjerujemo, gospo!“

„Poznate li vi taj drugi svijet? A gdje je?“

„Toga ti ja ne mogu reći, gospo; ali naši svećenici znadu i to. Možda bi ih ti razumjela; ta oni rado poučavaju svakoga. Ja tek u srcu osjećam, da govore istinu.“

„Zar je tako lako doći do vaših svećenika?“

„Oni su sluge našega Boga, a ovaj im je sam zapovijedio, da sve naučaju. Kao što Bog ljubi svakoga čovjeka, tako ni naši svećenici ne smiju nikoga odbiti.“

Zamišljeno umukne Mucija.

„Donesi mi vode,“ rekne iza toga.

Brzo odstupi Tulija od zastora, te potiho nastavi svoj put.

U svojoj spavaćoj sobi stane razmišljati. Ona nije ni najmanje mislila na nauke, koje je sada čula. Ni spomena o tome. Ipak se je bavila onim, što je čula, te odatle vukla svoje zaključke. E, kad bi Mucija hotjela primiti to istočnjačko sujevjerje, tad ne bi trebalo ni Lokustinova otrova! Muciju kršćanku odstranio bi krvnikov mač!

„Da čujemo jošte sutra, dopušta li proročanstvo, da zaprijeku na taj način odstranim!“

*

Kraj mahovinom obrasle amfore stogodišnjega falernca sjedjahu u Markovom peristilu kućegazda i Fabij. Pretor naložio je upravitelju, da odstrani svaku poslužbu, a i on sam da ne dolazi. U oči svojih svatova morao je s Fabijem jošte najvažnije stvari urediti.

Nakon što su dulje vremena razgovarali, reče napokon ljutito:

„Mišljah, da će mi tast biti pristupačniji.“

*

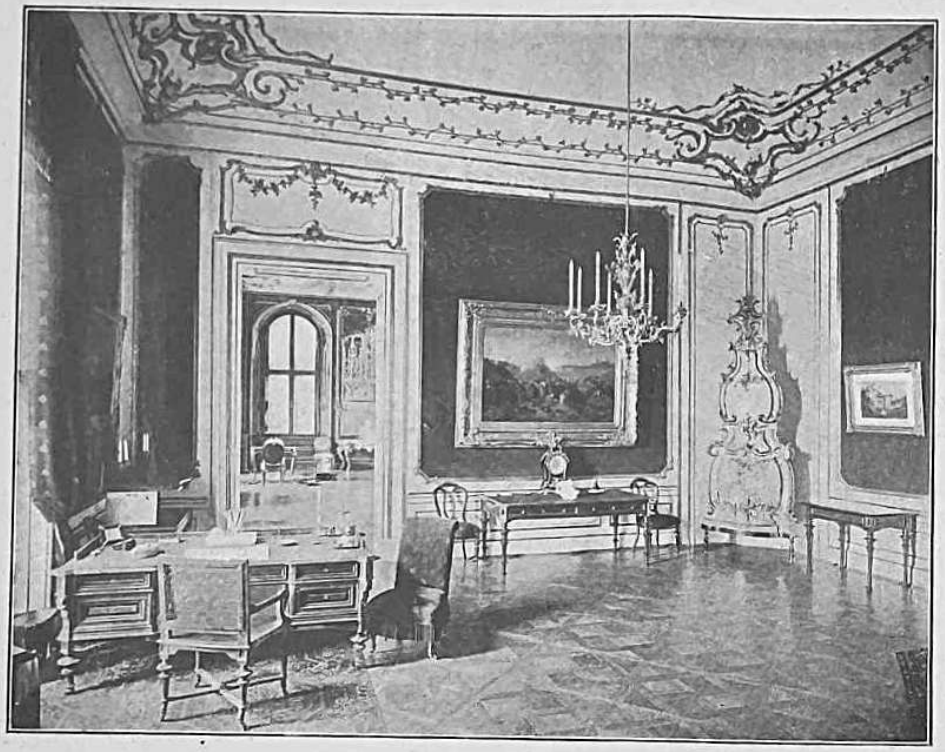

Kraljeva soba u bečkom dvoru.

Fabij, koji se je udobno razvaganio na počivaljci, nasmija se po'a zadovoljno a pola zlobno, te odvrati:

„Budući djed Kvinktilijevaca mora se za njih i brinuti, da imadu od čega živjeti."

„Ako si im ti i djed, a onda sam im ja otac, a otac se imade kud i kamo više brinuti, nego li djed, a osim toga ti je zet bliži od unučadi," odvrati Marko, te se neustrpljivo ušeta sobom.

„Ta ti si sam sebi najbliži bio, pa ipak..."

„Pa ipak sam prorajtao sav veliki patricijski imetak, hoćeš da kažeš," odgovori živahno Marko. „Ta i sam sam si to već toliko puta rekao, da mi sad ne trebaš jošte i ti prigovarati. U ostalom ti svjetujem, da se odviše ne pouzdaješ u moju strpljivost, jer..."

„Što jer?" upita Fabij mirno i prinese čašu ustima.

„Jer bih mogao požaliti, što sam se s tobom upustio u pregovore."

„Ti toga ne ćeš požaliti," odgovori Fabij ravnodušno, te stane mljaskati jezikom, a onda upita:

„Možda znadeš, gdje bih mogao takova vina kupiti. Htio bih za tvoj a i za moj podrum kupiti malu zalihu."

Marko se nije dao tim riječima odvratiti od svoje nakane, nego odgovori na prvašnje riječi Egipćanina:

„Zar ti u istinu misliš, da nema drugoga izlaza, nego li je bogata ženidba? Senatori nadju, kadgod im se svidja, dosta posla u provinciji, a tim i neiscrpljivo vrelo bogatstva!"

„A što bi ti u provinciji bez dvora imperatora Lucija, bez kazališta, bez cirkusa, bez pijača?" upita Fabij, a pri tom ostane miran kao čovjek, koji znade, da ga samo straše.

„Ja bih mogao i u Rimu ostati, te dobro izlaziti, samo kad bih se hotio odreći Livije," prihvati Marko ozbiljno.

Fabij načuli uši i odgovori već mnogo čednije:

„Ne znam ništa o nikakovoj baštini, koja bi ti dopuštala, da i nadalje živiš onako veselo, kao do sada."

„Publij Kvinktilij Varo — ta znaš ga — obećao mi je u tom slučaju polovicu svoga imetka."

Fabij skoči na noge, kao da ga je ujela zmija.

„Šta hoće onaj oholi tribun?" usklikne.

„Ha, kako te je to diglo na noge!" smijao se porugljivo Marko. „Sad ćemo možda drugačije govoriti. Šta će Publij? Od tebe dakako ništa, ali od mene zahtijeva, da ne prljam našega imena tvojim novcem."

„Da ne prljaš?" razgnjevi se Fabij. „Ta i vaši su se predji u provinciji tovili!"

„Istina, ali imade tuj razlike. Naši predji su sav onaj novac i opet u igrama, hramovima, trgovima, školama i javnim hambarima poklonili rimskome narodu. Vi pako najamnici robite samo za svoju vlastitu kesu, a onda jošte gulite gradjane rimske. Naši predji plaćali su dostojanstvo i vlast svojom službom, svojom krvlju, a ako su to cezari hotjeli, i svojim životom. Vaše viteško prstenje nema pako druge vrijednosti, nego li svaka druga stvar, koja se može kupiti."

„Sad si i ti veoma pristupačan," zamrmlja Fabij.

„Jer si me izazvao!"

Zašutiše. Pretor stane šetati dvoranom, mučaljiv i mrk. Fabij ga je potajce motrio, te si gladio bradu. Tast i zet nisu se baš voljeli. Da nije jedan bio tako tašt, a drugi tako rastrošan, mogli su se za uvijek rastati, a da nijedan od njih ne požali. Ali štogod je u Rimu bilo parvenua, sve je zavidjelo Fabiju, što će se svezati s Kvinktilijevcima, a Markovi vjerovnici grozili su se, da će mu prodati pradjedovski dom i sve obiteljske dragocjenosti.

Fabij nije nikako hotio, da i opet prvi počme. Ali jer je vidio, kako Marko sve to više nabire čelo, postade mu tjeskobno, te odluči, da dovrši „posao".

„Samo kad bi ti hotio stvar malo bolje promozgati, morao bi se uvjeriti, da pravo radim," reče i podje prema Marku. „Ako ne stavljam Livijin miraz u tvoje ruke, tad mislim samo na tvoju budućnost."

„Suvišne li brige!" odvrati Marko.

„Ali i sam priznaješ, da ne znaš, što je novac vrijedan."

„Kvinktilijevci nisu nikada bili škrtice."

„Za vjerovnike vrijedi Kvinktilijevac, koji ne može svojih dugova platiti, upravo toliko, koliko i netom oslobodjeni rob."

Ogorčeno se okrene Marko prema Fabiju, izmjeri ga od pete do glave i reče:

„Rekoh ti već: Tribun Publij nudja mi polovinu svoga imetka, ako prekinem s Livijom. Uzalud me dakle strašiš vjerovnicima. Ili ćeš polovicu imetka na mene prenijeti, ili ću odstupiti."

I opet zašutiše. Fabij si je opet stao gladiti bradu i motriti ispod oka pretora. Da li je sve to istina ili se samo cjenka? tako su pitale njegove lukave oči. Doći u srodstvo s patricijem, kojega su predji sizali do u predhistorijsko doba Rima, vrijedilo je isto toliko, koliko i dobiti senatorski grimiz. Fabij je znao, da mu ta sveza s Markom otvara sva vrata, da briše svu prošlost, te da ga vodi do one čudotvorne ljestve, za kojom je žudio od onoga časa, kad si je morao priznati, da je već dosta novaca zgrnuo. Za takav cilj je vrijedno žrtvovati jedan dio stečenoga imetka. Ali osim toga je tuj govorila i prirodjena škrtost, koja mu je nalagala, da štiti svoj imetak od rastrošnosti poznatoga rasipnika.

Već se htjede približiti Marku, kad je ovaj i opet progovorio:

„U ostalom bi i za te bolje bilo, da svoj imetak na mene preneseš, jer onaj blatni posao sa germanskom robinjom jošte nije svršen.“

„Ne vidim nikakovoga saveza izmedju moga imetka i one robinje.“

„Kao nekadašnji odvjetnik morao bi znati, da imetak čovjeka, koji je pao u infamiju, kojega su proglasili nepoštenim i bespravnim, pripada državi. Sve mi se čini, da se božanski Marko Aurelij ne bi lako odrekao tvojih milijuna, i to baš sada, gdje sav puk traži državnu pomoć. Sa svih se strana javlja, da je nevolja u istinu velika.“

To je Fabija očevidno uznemirilo. Sad si više nije gladio brade, nego ju je nervozno čupkao.

„Pluton neka djevojčuru proždre!“ izlane.

„Samo da ju je i proždro,“ odvrati Marko, „ali ja znadem, da joj jošte nisu ušli u trag. Nestalo ju je, ali samo da se jednom pojavi pod zaštitom prefekta Servija.“

„Zapisat ću ti petinu svega svoga imetka i plaćati, dok sam živ, za tvoje lične potrebe sto tisuća sesteraca na godinu!“

„Kad se germanska robinja pojavi, onda će ovih obećanih sto tisuća sesteraca isto toliko vrijediti, kao i obećanje kojega pokojnika.“

„Dajem ti četvrtinu svoga imetka,“ nudjao je Fabij.

Ali Marko strese glavom.

„I sve to ti je premalo? Ta sve, što imam, Livijino je, a ta će ti biti ženom. Kakav nespretan čovjek bi ti bio, kad petnaestgodišnjim djevojčetom ne bi umio ravnati po svojoj volji.“

To je Marko shvaćao. Da nije na to ni mislio! Ta on bi u istinu morao biti glupan, kad tako mlade žene ne bi umio po svojoj volji obratiti.

„Ta s Livijom činiš, štogod hoćeš; ona je jošte dijete,“ nagovarao ga je Fabij, kao da mu misli čita s obraza.

Da je Marko opazio onaj dvolični posmjeh na Fabijevom licu, bio bi se jošte dalje cjenkao. Ali taj posmjeh zatitrao je samo za časak na usnama Egipćanina.

„Dobro dakle. neka bude“ pristane Marko. „Spremi dakle za sutra sve. Svjedoci će biti moji klijenti,“

„A što je s rodbinom? upita Fabij.

„Računaj samo na Tuliju Korneliju i neke daljnje rodjake. Tribuna nisam se usudio ni pozvati, a Mucija me je jednostavno odbila.“

„Ta . . .“

Fabij nije mogao izreći, za što drži Muciju, jer mu je Marko dobacio pogled, koji je morao razumjeti. Bilo je najbolje, ako odma ode.

Nakon svega toga uzrujavanja priušti si Marko čašu vina, a onda podje do Tulije.

Jer se je mlada udovica upravo presvlačila, dala je zamoliti pretora, neka pričeka u tablinumu. Tako je Marko na svoju vlastitu žalost imao dosta vremena, da razmišlja o toj gadnoj trgovini.

Bio je sin prokonzula, te vrlo bogat; nije se dakle nikada brinuo za novac. Te poslove obavljao je njegov upravitelj sa svojim pomoćnicima. Pa i onda, kad je pravio dugove i pozajmljivao novac, nije nikada vidjevao svojih lihvara. Istom od nekoga doba počeo je uvidjati, da ni senatorski grimiz ne štiti od navale vjerovnika. Jer s onim milijunom, koji mu je dao Publij, nije mogao namiriti svih svojih dugova, postadoše vjerovnici tako smioni, da su hotjeli glavom s njime govoriti. Samo jošte njegova služba branila ga je od njih, te ih držala u nekoj udaljenosti, ali za nekoliko tjedana i to je moralo prestati, a što onda? Drugi senator sjesti će na sudačko sjedalo, a na njega će ti krvopije sa svih strana navaliti. Ako se je dakle upuštao s Fabijem u tu kukavnu trgovinu, činio je to samo zato, jer se je borio za svoju neodvisnost i za svoj mir. Hotio je jošte preostale dužnike namiriti, te si za nekoliko godina osjegurati miran život.

Ali, kolikoga li poniženja u toj trgovini! On, Kvinktilijevac, patricij od najdavnijih vremena, on, taj veliki gospodin, koji je uzdržavao čitavu vojsku gladijatora, koji je naručivao iz Afrike slonove i lavove, iz Španije bikove, iz germanskih šuma turove i jelene, samo da rimskome narodu u cirkusu priredi zabave, dostojne jednoga cezara — on se je morao sad cjenkati s tim najamnikom i trgovcem roblja kao kaki mali kramar!

Pa zašto sve to! Do sad je svoj brak s Livijom smatrao nečim tako nuzgrednim, te nije na nj ni mislio. Ali sad, kad je sve bilo urečeno, te se već sutra imalo obaviti, uvidjao je jasno, kako mu je položaj ozbiljan. Eto, imao se je vezati uz djevojku, za koju nije imao drugoga osjećaja, do patricijskoga prezira premi kćeri slobodnjakovoj. A Livije nije mogao onako od sebe otpustiti, kako je to učinio sa svojom prvom ženom, jer su mu samo Fabijevi milijuni jamčili za senatorski položaj. U njegovoj se duši probudi stari patricijski ponos, krv mu uzavre — uzrujan skoči sa stolice, te nehotice poviče:

„Da ju već danas hoće uništiti Jupitrova munja!“

„Hvala na prijaznom pozdravu!“ nasmija se glasno Tulija, koja je upravo unišla.

Naglo joj podje u susret Marko, te pritisne duge i tople cjelove na obje joj ruke.

„Neka te Venera nagradi, što dolaziš baš u trenutku, kad malo ne zdvajam,“ reče.

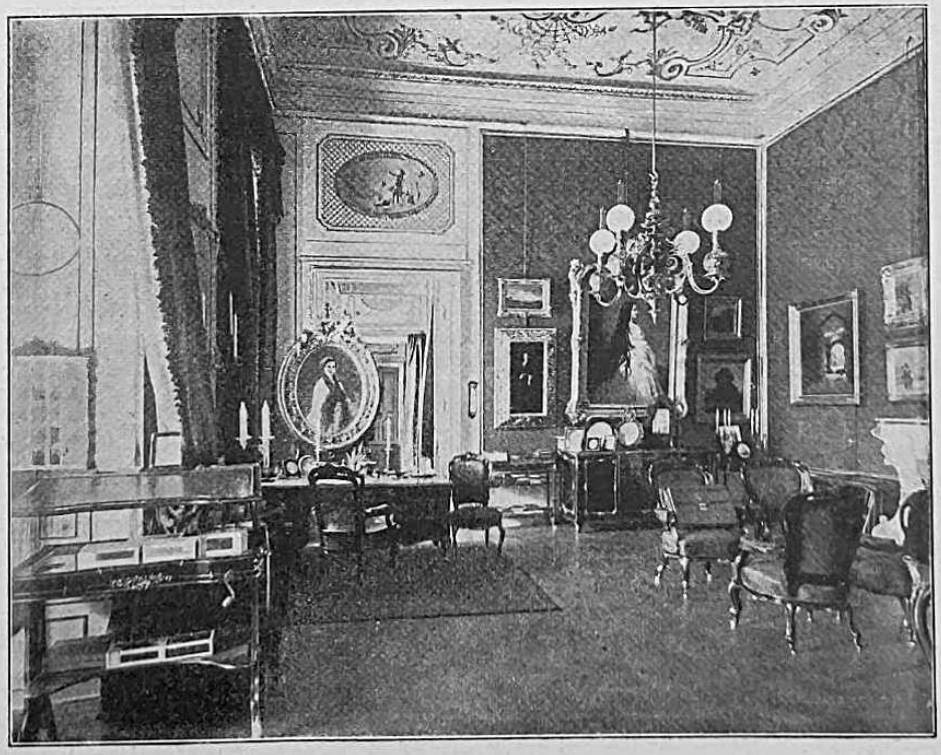

Kraljičina soba.

„Doista, nekud slab izgledaš. Bojiš se sutrašnjega dana?“

„Bojim se negva, kojima se sam okivam; bojim se neugodnih i taštih osnova Fabijevih, čudnoga Livijinoga odgoja i jednoličnosti bračnoga života. Nadao sam se, da će mi sve te neugodnosti biti tim plaćene, što ću moći slobodno raspolagati velikim novcem. Ali ni te utjehe nemam, jer se je Fabij prilijepio za svoj novac kao čičak.“

„Pa ti se tome čudiš? Promisli samo, kakova ti je prošlost; koji tast da tebi vjeruje? Koliko ti daje Fabij?“

„Četvrti dio miraza i sto tisuća sesteraca na godinu.“

„Onu četvrtinu lako ćeš potrošiti, a ovo sto tisuća nije ti dosta ni za kockanje.“

„Znao sam, da ćeš me razumjeti, a možda mi i pomoći dobrim savjetom,“ opazi Marko nježno.

Tulija slegne ramenima.

„Svu svoju nadu polažem u to, da je Livija jošte mlada, te da će se dati upravljati,“ nastavi Marko.

„A ja mislim, da bi mnogo bolje učinio, kad bi računao na taštinu tih ljudi. Iz toga izvora mogao bi grabiti po miloj volji, a da se nigda ne presuši.“

„Mišljah, da je u meni za uvijek nestalo patricijskoga ponosa,“ odvrati Marko tužno, „pa ipak se ta luda sablast baš sada u meni budi. Nalazim, da je to upravo odvratno, što se kanim svezati s Fabijevom kćerju. Koliko sam zavidan Publiju, što drugačije misli!“

„Takove ti misli po svoj prilici samo onda dolaze, kad ti ponestane novca,“ naruga mu se dobrodušno i milosrdno Tulija.

„A ako se ipak varaš?“ upita ponešto ljutito Marko.

Ona ga primi za obje ruke — sjedjahu jedno do drugoga na istom dušeku — i nastavi:

„Da sam ja na tvome mjestu, ja se toga dana ne bih bojala.“

„Bit ću ti od srca zahvalan, podaš li mi dobri savjet, kojim se mogu izvući iz škripca; tomu se savjetu od tebe u istinu nadam,“ reče pretor.

Tvoja sudbina u tvojoj je ruci. Podji stazom, koja je posve blizu, pak ne trebaš nikakove brige imati za novac.“

„Ja toga puta ne vidim.“

„Za nekoliko dana položit ćeš kvesturu, a s tim stičeš pravo na upravu koje provincije. Senat ti toga ne će odbiti, osobito ako su na tvojoj strani imperator Lucij Vero i Publij. Propreturom možeš natrag dobiti sav svoj izgubljeni imetak.“

„Početkom nove godine ispraznit će se samo dvije propreture, ona u zemlji Parćana, i ona u sjevernoj Germaniji, a u jednoj i u drugoj i opet se dižu barbari.“

„Pa ti se bojiš pogibelji? Ti? Kvinktilijevac?“ upita Tulija i ispusti njegovu ruku.

„Bojim se napora, kojim nisam dorasao,“ odvrati Marko. „Upravitelj nemirnih provincija mora biti budan kao pas. Neugodne su mi i sve one stvari, koje su spojene s takovom službom: sve te audijencije, rasprave, odluke u prepirkama, koje na mene ni ne spadaju, da, i ona nasilja, bez kojih se udaljene provincije ne daju upravljati.“

„Onda ti dakako ne preostaje drugo, nego da ostaneš u službi Fabijevoj,“ reče Tulija i digne se sa sjedala.

„Tulijo!“ zaklinjao ju je Marko.

„Ne mogu opozvati svojih trpkih riječi,“ reče opet Tulija s ponosom. „Tko ne će da zapovjeda, ili toga ne umije, taj mora služiti. Varaš se, ako misliš, da će Livija dati sa sobom po volji upravljati. Kći tako grabežljivoga jastreba ne može biti blaga golubica. Samo jednom sam ju vidjela i čula, ali to je bilo dosta za mene; znadem i predobro, što te čeka. Livija je isto tako lukava i odlučna, kao i njezin otac; do mala ćeš to i sam iskusiti.“

„Ti me strašiš.“

„Opominjem te.“

„U svojoj zdvojnosti nisam od tebe očekivao takove utjehe,“ hukne Maeko.

„Jer mi je do tebe stalo, dužnost mi je, da budem iskrena.“

„Svjetuj mi što boljega.“

„Ne mogu inače: podji u provinciju.“

„Smiluj mi se! Ta gledaj, šta ću ja u provinciji?“ progovori opet Marko, a pri tom se je držao kao razmaženo dijete.

Tulija ga pogleda pogledom, u kome je bilo isto toliko smilovanja, koliko i prezira.

„Istina, šta ćeš ti u provinciji bez toga veseloga i filozofskoga rimskoga svijeta! Ti nisi za drugo, nego da budeš zet i sluga Fabijev.“

Pretor obori glavu kao posramljeni dječak.

„Ljutiš li se?“ upita mekim glasom.

„Tko da se ljuti na razmažene dječake, kad i sami priznavaju, da su krivi? Uzmi Liviju i nosi svoj jaram, dok ti ga ne ogadi ona sablast u tebi.“

„Da, sablast se javlja u meni, ali ipak samo rijetko,“ reče Marko, da sam sebe umiri.

Ponosno digne Tulija svoju lijepu glavu; njezine su se oči krijesile.

„Ja na tvom mjestu ne bi ni časka krzmala, što mi valja učiniti,“ reče krjepko.

„Oprosti; ženama se ne predavaju provincije,“ kušao je Marko prigovoriti.

„Rekoh: na tvom mjestu. Kao žena imadem drugi izlaz, koji je medjutim i tebi otvoren, ako nemaš dosta muževnosti, da si drukčije pomogneš.“

„Koji?“ upita Marko živahno, kao da se od nje nada kakovom novom nadahnuću.

„Žene imadu bodež i otrov!“ odgovori Tulija, te se visoko uspravi, a medju njezinim se obrvama pojavi duboki nabor.

Sav očaran gledao je Marko neko vrijeme gore u Tuliju, a onda reče:

„Tako uzvišenu i lijepu nisam te jošte nigda vidjeo! Divim ti se! Zaista, ti i Publij, koji te je, kako sam čuo, i opet nedavno posjetio, bit ćete prekrasan par. Kako vam nenavidim za taj vaš ponos!... Ali što ti je? Ali što ti je?“ doda, kad je opazio, kako je Tulija iznenada problijedila.

Opet se spusti do njega na divan i reče posve tiho:

„Čini mi se, da se Publijeve misli ne bave sa mnom, kad ovamo dolazi.“

Nasta kratka šutnja. Onda Tulija uhvati Marka za obje ruke, te ga upita hrlo:

„Zar ne, da patricijka, koja primi kršćansko sujevjerje, pada pod krvnički mač?“

„Tako zakon hoće,“ odvrati Marko, sve u čudu radi toga pitanja.

„A što valja učiniti, da patricijka dodje pred sud?“ pitala je Tulija naglo dalje.

„Dosta je, da se stvar javi pretoru, te da mu se rekne, da ona polazi sastanke kršćana.“

„A ako možda niječe?“

„Valja dakako imati dokaza. Najbolje je motriti ju, te ju zateći na djelu.“

„Hvala ti.“

„Ali što ti je?“ upita Marko sve to više u čudu radi njezinoga ispitivanja. „Ruke ti drhću, oči ti se čudno krijese, a grozničavo crvenilo pokriva ti obraze. Zar si možda...“

„Ja?“ Nasmija se porugljivo Tulija. „Ja da zapadam u isto praznovjerje, u koje pada fukara i roblje?

Rimska patricijka da postane kršćankom i sestrom onih gadova? Mišljah, da me bolje poznaš."

Iza male stanke šaptne u uho Marku:

„Unutrašnji glas mi veli, da će Mucija zapasti u to istočnjačko praznovjerje."

„Pa ti bi hotjela...?" prestravi se Marko.

Uzmakne, te stane ukočena oka promatrati Tuliju.

„Mucija nam je u rodu!" reče napokon uz prijekor.

„Najbliža rodbina sam si ja sama!" odgovori Tulija i nabere obrve.

U krutim potezima njezinoga lica bilo je toliko odlučnosti, da se je Marko iznova prestravio.

„Tvojoj osveti ne bih se hotio izvrgnuti," reče ozbiljno, „Ali ni ja sam ne bi se mogao tako osvećivati."

„Jer nisi čitav čovjek," odvrati Tulija.

„Zaista, kad sam rekao, da valja Muciju odstraniti, nisam toga mislio," reče žalosno, te se digne.

Spopadne ju za obje ruke, te ih brzo stisne, a onda reče naglo:

„Da si zdravo!"

Tulija mu pogladi obraze, kako to čini majka svome raztuženome sinčiću, a onda ga otpusti s obećanjem, da će sutra doći na njegovu svadbu. Mrzli ježuri prolazala su mu tijelom, kad je iz njezine kuće izašao u noć.

(Nastavit će se.)

Iz moje lovačke torbe.

Don Marko Vežić.

Jakov, Šare, Gore i ja.

E ja, četvero nas je i netom se pijevac u mojoj drvarici prvom javi, a sa murve se odjavi komšinski strine Tomice, u druge pijevce, ispadoh ja i iz sobe se izgegam, izvirim na sular, a pod njim Jakov, Šare i Gare, tri poskoka ljuta, a o ramenu im tri šibulje, tri šarulje guje i teško onome, koga opašu, jer mu raspasa ni o gospoštaku nema. Niza basamake koračim i prtljam u jednoj ruci lovački torbak, u njemu obilatu polu pšenične pogače, o drugoj ostragušu, a uza nju se o kajišu uzvjesila okuljava drvena lička ćutura, obuhvaćat će s malim litru; donapuna je rakije dropulje, nek i nije ušla do u grkljan, jer kako nosim, čujem, da se muća. Ujidno je, paru mu njegovu, jesensko jutro, pa još s rana i pred zoru, kad začme „levanat" oblizivati i rosu sa lišća trune, i nemaš li na zgodi čime iznutra tjelesnu objaminu podšiti, da oblizaji zatrnu, u zao čas po se, na po ćeš puta ostati, da ti se gušterice rugaju.

— Nà vam i pomnjite. Drži ti, Gare, torbak, i da ti ne ispane to pogače, jer je dugo do podne, dok te gora gorom nudi, a nigda pogačom. Nu, Šare, prebaci preko ramena pljosku, češće se opipaj, da ne izvrci čep, a ti ćeš, evo tebi, Jakove, do na vrh strane o panciriću povesti vižle, da ne gjisa po selu i ne laje, te umornu čeljad u nevrijeme budi.

— Baš ste, gospodine, svaku u redu podijelili i raspačali! — promigolji se u plećma obradovan Šare.

— Dašto, neka je samo uza te pljoska! — prinjuši i ćuknu za Šarom Jakov. — Ovako ste, oče, mogli i jastrebiću isporučiti, da vam, do na povratku, pričuva češljugara, da pozatim traži perje meso, kad ste Šari eno ono, da vas domalo ponudi praznom pljoskom. Bit će nas danas svakakvih i zdravih i ranjenih, ali mi, Šare, iščupaj ove dvije dlake ispod nosa, ako te pljoska ne obali i bez praha i bez džebane! Ajde de, samo Bože zdravlja i bez bakinih uštipaka!

— Bože moj, čudo li si me to ti puta pijana kući doveo! — ispopriječi se Šare.

— Ajde mučite, ne galamite i ne štrbekajte, jer ćete obadva, otkud su vas i ponijele noge, a ja ću sa Garom, kuda nas vedro jutro povede. Kako on može mučati?

— A da što ću već mučati? Što pomaže Jakovu, da tupi zube? — smaza je Gare, da se jedva naču i mi osućemo jedan za drugim ko guske. Nailak i nogu za nogom po škaljivoj oputini docunjasmo na uzbrježinu poviše sela, otkuda puca nepregledna ravan i vlake, zastrto to crnogoričnim lugom, a obrijetko da se gdjegdje ispravio ošibitiji hrastić i strši nad tim pognutim i pridušenim morem grmlja ko avet u još ranom sumračju i u osijev zore. Tu odušismo, noktić pogače založismo, najprvi ja, pa za mnom oni redom, iz ćuture na grlo mučenice gucnusmo, i dok Jakov rukavom otra gubicu, jezikom će se otrati o Šaru.

— Eto, drugo moja, zbogom mi pošla! Više se vidjeti i ne vidjeti, kad to Šare umije bolje ašik provoditi, pa ti njega grij, a on će tebe milovati!

— Aj nakazo, ne zoburaj tute, već se sramuj misnika! — okosi se prividice užešćen Šare.

— Lako ćemo mi, ne zameći traga, za misnika. Pozna on mene i tebe, pa je zato i rasporedio, da danas bude svega i svašta, ciglo ne lova ni lovine. Upamti me, što ti govorim. — Iznovice ih ušutkam, utanačismo o devetoj uri, kad vlak miti nizbrdo, ušančiti se ispod malog debeljaka cikom uz kamenicu.

Hodaj, bazaj i amo i tamo, preskoči s ovoga na onaj kuk, baci se kamenom eno u onu lužinu i hušni, pobrzaj za polibljenim pasom, koji te, zar hoće žešćim traganjem osigurati, da će sad nešto živa iskočiti, dok se najstrag ne okameni i on, stade, izvi poviše sebe repom i njime odmahlva, a rasplošćenom gubicom na jake njušaje daleko obaseže i obnjušiva. Golema rosa ko more, pa opet ogriziti „levanat" smeli ga i zecu zameli trag.

Ishodah se, a da sam barem trtka ispred sebe poplašio, već i snanen i odbijenih nogu, a besposlenih ruku natrem slamatu klobučinu herimice na oči i prije devete, da, i obilatih prije, dotukoh se do zasežite i u duljinu i u dubljinu kamenice, a vrhom je puna od zadnjih kiša. Da se opet mogu skime porazgovoriti i maglu nezadovoljstva od sebe odagnati, promislili zar Jakov i Gore, te i oni prije mene tu zasjeli. Niti ćeš se osjetiti, da je ni na njima ni o njima što nova; isti oni, iste šibulje, a i čak ista im, reći bi, još od jutros na srcu rakova čorba.

— Da gdje je, hvaljen Isus, Šare? — blieznem ja ko zeru uplašen.

— Bit će se razgovara s praznom pljoskom, a izmučena ona s njime — Jakov će.

— Ma kako to, Jakove?

— Kako? Tako! Za oklad, oče, a vi ne zamjerite, pričuknu tome Jakovu, da ga je grkljan na ćuturi prišepio i on gdje pod oberom nehajtan rče, a mi ovdje sponje brojimo, e da je i njih!

— Ajde, Jakove, ne valja ti bolan ni ta, već je reda medju ljudima zasviriti, pa i za pas zadjeti. Ja ne bih znao, što si ti to tako golemo na Šaru usjekao, da mu zdrave zube vadiš?

— Znam ja, oče, da ni u litri rakije nije sav svijet, ali znam i to, da, što sve privezujem uz jednu vreću,

jest s razloga, što će Šarino neljustvo i mene pred vama poštrcati.

Zasjeli mi i čekaj, a Jakov čak uz podanak kamenice počeo prikunjivati; varka ga toplo jesensko jutro. Željeznički je vlak odmaglio nizbrdo k moru, pa se i deseta ura pričela javljati jedanajstoj. Počeli se i meni gušćeri oko srca penjati, kad se dosjetih, da vrag niti ore, niti sije, već ciglo žanje; da je Šare bio s nama, a sad ga nema, da je uza nj pljoska, a pritakni vatru k slami, planut će, te se i Šare uz rakiju opiti — i uzvrpoljim se. Jakov trenu sobom, ko da mu se privida prividila, skoči stasimice, i netom me zapazi uznemirena, jasnovito se javi:

— Aha, oče; bleka Jakov, pa ne zna s kime je jutros od kuće pošao! Već polazimo mi kući, a njega kad donesu . . .

— Ne bi ni ta valjala, niti bi ljustvom murlisala — prihvatim ja. — Nije kutkamo; kad smo s njime pirovali, da nije gdje zakunjao, ili mu pozlilo, pa ćemo ga sobom povesti.

— Neka ga njegov vrag nalazi! — sad će suspredljivi Gare — neljude bilo, pa neljuski i postupao. Olovo je njemu u nogama, a oči podbrekle, pa niti nogama može, nit očima vidi.

— Pa još i ti, Gare, na nj gore od Jakova! Ta barem vas ne rastavlja ni dan ni noć.

— Da je kojom srećom, da nas je smrt u aminje rastavila, jer niti u garavu šesta, nit u čeljadetu, štono reku, šarenu čovječstva.

Ja krenem prvi, a oni, kad se ogledaše na me, smetnuše zar sa pameti, da muka i nevolja sa čeljadeta kožu sadiru, već dušu u se, a snagu u opanak i pristadoše za mnom. Obadjemo sve zaklonice i u obraze udarimo zar docigloj litici; uru se i po iskršismo, ono obuče na sebi iztrličasmo po škrili i škrilavcu, ali Šare niokle da će nimukajeknuti. Sad mi i pamet i srce stali trnuti, da se nije niz provalotine, brine i jezovita brdija, što tute zasjelo od pametara, u točila strmoglavio. U što ja ovo i ono, a ti Jakov s one strane provaline kraj razbusana grma, poda nj viri, a na projaritu grlesinu huknu:

— Tu li si, krvi ga popio brata Abela! To li su tebi Mali i Veliki Debeljak! — Pritrčem tamo i ja, a to se Šare izvalio ko junčina i reče, a na usturima mu prosukljala baletina i čak se do na košulju promuzla. Kapa mu se poviše glave končićem za grančicu zakvačila i visi, s lijeva mu i do ispod košćurina zavrla se šibulja, dok u desnoj ruci, bit će mrtvouzice, drži pljosku za grkljan.

— Amo de je, da vidim, ima li još bar kapac u njojzi — zgrabi zapržen Jakov i mućnu njome, a iznutra oduši fijuk prazna. — Onako ti bilo duši sahranjenja i spasenja u raju, bezdušni lotro! Već, ako ćete stati, stojte, ja polazim; neka mu jakrepi mozak kliještaju, a orlušine vade srce, kad ga on nije imao prama nama, već sve pošmrkao. — Teško se Jakov uznemirio i žiga ga pali, jer da bi sve pregorio, ne da mu se praznu ćuturu.

— I ta bi nam ljuska i poštena bila, a pred Bogom zadužbinu namakla, da ga bezdušni ostavismo u ovoj gušći i sama! Ako on nije imao pameti, imajmo mi i pameti i ljustva, pa ga barem prenesimo kamenici, prohladit ćemo ga bistrom vodom, a dotle će se i razabrati.

— Šajtan će ga, oče, prenijeti! — Gare će. — Teška je magarčina. Ili ga je zar istrgo lašun i motika, već lola po se'u prinjušiva oko tudjih bakara.

— Što bilo, da bilo — ispravim se ja i ozbiljno prozborim — ako krezubu nije zamjere, bilo bi je nama i pred Bogom i pred svijetom, pa i radi obraza svoga ne smijemo ga ovdje ostaviti. Ako ne ćete vi, ja ću se sam njime drpati. — Otržita moja i bistra razvodni njihove prvašnje nakane i smiri ih, Jakov ga, i ne obamijerajuć baš u svakoj, hoće li prst više ja niže, podbi opančinom u šuplji bok, da ga probudi i pri toj mu je začini vragoljastom ali opet lacmanskom pjesmom: „Ustani, Šare, mile, moj — Prodje ti draga evo mimo dvor".

Živ je i on, a neka obmanut i rastvori oči, da se ogleda, gdje su mu kune i lisice. I usta sad otvori, a na nje, ko na kotlić, provi oštar i mamnan zadah i zapara, da mi bi red s one strane pribjeći. Ko ni golušavo ptiče, kad iz gnijezda na put ispane, ni Šare to ne zna, koja je ura i jesu li mu skrojili košulju. Prsi mu se iza naramica izdigoše, vratne žile nabrekle ko volunji rep i jedva jedvice što izmuca:

— Daj vode.

— Vode ćeš, je li, sunce — pomamljen će Jakov — da napojiš unutra šteniće?! A bi li, mile, kap rajnice?

— Ne barkaj, Jakove, u zdravu nogu i mahni se benavljenja — oblom ću ja medju nje — već ga, na obir vam, tot medju se, tot krkačke, doturajmo do kamenice. — Da ću se slegnuti i ispod pazuhe ga prihvatiti i pridignuti, u te oni boljnuše, i kleši i teši i drži to, dok mrtvo tijelo ispraviše. Ko da se ovoga trena grdesna peča stijene od matice odrunula i rastavila, ma da može makac sobom, a pogotovo i nijesu noge njegove; što ga mrvu popuštaše, da se osloni na nje, a on da će ko torbak o zemiju, u cjepcu se skršile i polomile. Išom ga izdignu ispod pazuhe, jedan s jedne, a drugi s druge strane i dok ja pribrah i prikupim sav pribor: četiri puške, torbak, posramljenu ćuturu i dok još skidoh Šarinu kapu sa grane, eto ih rdjo, odmagliše oni i odgrampaše.

Vuku ga, braćo moja, po onoj vrleti i kršu, kako ne bi, ni da je ukradjeno. Gdje zadre o panj, gdje o kamen; opančine plazaju, a u neke nosom sprijeda škrinu o vrž, kad za nj zapnu. Svega je tu i svašta, ali, Bože prosti, ništa ljuskoga ni kršćanskoga. Jedva ću ih i stignuti, jer i oteško i s neruke sve na sebe prenašati, a uz s malim nepunu čašu žuči, da mi se sve ovo sperilo, čemu se niti nadao, niti požeiio. Kad se Jakov ogleda i osjeti se, da bih ih mogao, na uzravnici i na pomolj kamenice, dostignuti, javi se Gari i sad žešće povukoše milovanje drago; s nogu ga zar u vis izdigoše i ko komoštrine pronesoše. Uza to ih obuzeo pusti smijeh i cerlikanje, da se i moja zgrijala čorba, pa stadoh gonetati i dvoumiti, kuda će, Bože, ova?

Po jedinoj svojoj duši, ni ko onaj, koji se nije rodio, nijesam se mogao dosjetiti, što su oni odumili, već što vidim, da oni, prije nego ću ja prispječiti, položili Šaru uz kamenicu; Gare priskoči k nogama, Jakov glavi i ko perušinu ga ždjupiše i pljus Šarom u kamenicu, a Jakov pritvrdi:

— Haha! Eto ti vode!

Smrzla mi se krv u nogama i skriknem iz daljega. Ali što pomaže. Kad ja k njima, a Šare se valja ko „dupin", rukama odmahiva, brani se i vesla, a na usta čuje se ne mahove odmjereni: pljuf, pljuf . . .

— Ljudi ste, ili ste živine?! — omotam je ja. — Gdje vam je duša, ne bilo je, da puštate čovjeka neka crkne?!

— Gromovi će zar, moj oče, u nj zapaliti i zadisniti iz vedra neba, da vi spredate i drhćete zbog ovoga gole — podbočio se Jakov i nehajno se smjehucka. — Ovo će ga, Bog vas vidio, rastrijezniti, ali ne će, strah me, opametiti. Dodijao mi je putem, pitajuć, da mu dam vode. Eto mu je, neka zna, kako je bilo meni, kad je on sušio rakiju, a ja je ni primirlisati. Već hajte vi, oče, polaško kući, a eto i nas sva tri do u kratko ure ko na zecu i zdravih i gladnih.

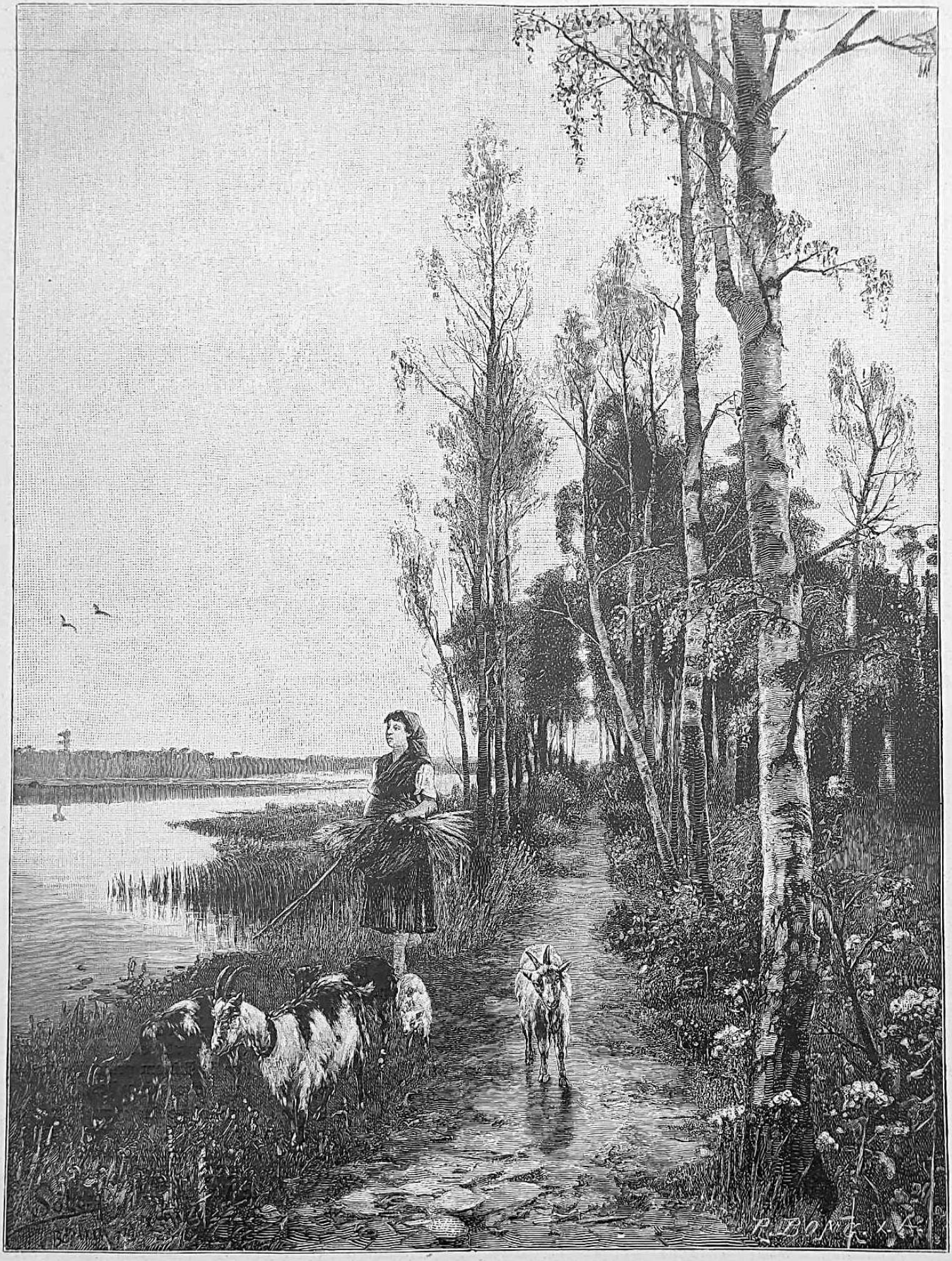

Na žalu.

Tu nekidan, ne da se mirovati, iznovice se ja podigao u lov. Slećela na prolasku pusta prepelica i posula naše polje sa sva četiri kraja. I opet su uza me: Jakov, Gare i Šare, a nikome da je dokada ni počešati se za uhom, već, ko mravi, zaposlena sva tri. Gare vodi vižla. Jakov se razgovara s praznim torbakom, a uza Šaru se sljubila puna ćutura, pa se sveisto nije nitko na nj namusio. Bit će, što ga ni štapom ne bi od mene deset koračaji oturio.

— Amode, Šare, pijosku — iza oduljega ću hodanja Pruži mi je, niti se tko još iz nje napio, jer je i donji kraj čepa smočen. Pijucnem ja i ponudim Jakova.

— Hvala, oče; podajte Gari i Šari.

— Ne rači mi se, oče — odbi Šare glavom.

— Jer je voda, je li Šare? — priuzi je Jakov. — Da je ona prošaste jeseni, tko zna, s koga bi vjetra bio tvoj Mali Debeljak.

— Tko zna bolan, i bi li — samilosrdno ću ja i po prijateljsku. — Znate, što reku: Koga vruće opari, i na ledeno puše. Je li tako, Šare?

— Tako je, oče! — zakami očima u zemlju, a na usta postidjen proromoni: U pijanca ni čovjeka ni junaka.

Nikola Gogolj.

Miloslav Danić.

Literarno-politička studija prigodom stogodišnjice rodjenja (31. ožujka 1809.—1909.).

Ova se godina može nazvati jubilarnim godištem cijele plejade neumrlih svjetskih velikana. Iza navršene stogodišnjice slavnog engleskog pjesnika Edgara Allana Poea, prirodoslovca Charlesa Darwina, te klasičnih glazbenika Feliksa Mendelsona i Frederica Françoisa Chopina dolazi na red Nikola Vasiljević Gogolj, jedan od najvelebnijih stupova ruske književnosti. Njegovo ime znači posebnu znamenitu epohu u razvitku novije beletrističke literature. Ovo znamenovanje dosudila mu je neprijeporno ruska književna povijest, a osvjetljuje ga bjelodano činjenica, da je o njemu i njegovu radu napisano u ruskom jeziku toliko djela, što sačinjavaju posebnu opsežnu literaturu, koja se može nazvati specifično Gogoljevskom. O njegovoj pjesničkoj veličini i položaju, što ga zaprema u književnosti svoga naroda, nisu doduše jednodušna mnijenja, ali ipak sva savremena nepristrana kritika, kao i potonja literarna historija slažu se u nepobitnom sudu, da su pjesnički plodovi Gogoljeva duha u evoluciji ruske prosvjete i književnosti stvorili čvrsti ugalni kamen, koji obilježuje novu značajnu etapu.

Pojav Nikole Gogolja na polju novele i romana pada u ono doba, kad ruska lijepa knjiga nije još imala pravoga nacijonalnoga obilježja, već je njezina tendencija stajala pod utjecajem zapadno-evropske civilizacije, koja je vjekovnom tradicijom bila osvojila gotovo nepredobitni položaj u cijelom narodno-prosvjetnom životu ruskoga kolosa. Elementi njemačke i francuske kulture, koja je u višim slojevima ruske inteligencije našla slijepih i fanatičnih sljedbenika, bješe zahvatili dubok i snažan korjen, ne samo u upravnom, političkom, socijalnom, i u opće u cijelom javnom životu, nego navlastito i u ruskoj književnosti, koja se je začimala, razvijala i cvala na suncu zapadnjačkih ideja i pokreta. Uz ovo oponašanje i prisvajanje inozemnog življa koracala je uporedo i oprječna struja, koja je svoje bitne osebine crpala na vrutku narodnjega života i značaja, a ovaj utrakvizam obaju elemenata ili bolje borba samoniklog narodnjeg bića sa kultom asimilovanih inostranih ideja provlačila se poput crvene niti svim fazama u duševnom životu ruskoga naroda u devetnajstom stoljeću.

U to doba bio je u ruskom pjesništvu pod vodstvom popularnog pjesnika Žukovskoga romanticizam u punom jeku. Ruska novela, pod izrazitim utjecajem njemačkih romantičara Hoffmanna i Tiecka, plovila je takodjer romantičnom strujom, pa je za to sasvim naravan pojav, da je i mladjahni Gogolj, zadojen štivom savremenih proizvoda u prvim pokušajima svoga pera pokazivao očitu natruhu vladajuće struje. Tako je i Gogolj u svom prvom nastupu nosio još na sebi okove one tradicije, protiv koje je poslije svojim djelima pošao u borbu. U kasnijem razvitku svoje književne djelatnosti zatrpao je sam ono vrelo, iz koga je crpao prvi napitak za svoje pjesničko nadahnuće i otvorio samonikli svježi izvor, koji je podao novu okrjepu, novu snagu i polet ruskoj književnosti. Njegovim utjecajem nastao je sudbonosni prijelom u beletrističnoj literaturi, u kojem se je na ruševinama zastarjelog romanticizma počela malo po malo uzdizati nova ponosna zgrada prirodnoga pojimanja i prikazivanja života. Ovaj preporod u pjesništvu razvijao se uporedo sa preobrazbom svih pojava i uredaba u društveno-prosvjetnom životu. Kao što je i impulzivni osjećaj narodnoga duha i značaja stao potiskivati neprirodne pojave u oponašanju tudjinštine iz javnog života, tako su glavni pobornici naprednog književnog pokreta stali i u rusku književnost presadjivati izvorne crte i osebujne vlastitosti pučkoga bića. Od bezbojne kozmopolitske mješavine imala je ruska književnost postati značajnim ogledalom pravog narodnog života. Da se je u Gogoljevoj mašti već za rana bila zakrijesila iskra ove plemenite domoljubne pobude, dokazuje njegov prigodni usklik: „Dajte nam ruskih karaktera!“ U ovim riječima, koje postadoše devizom duševnog mu stvaranja, oličena je sva sinteza njegova književno-umjetničkog programa. Nu kao za svaki znameniti preobrat, trebalo je i za izvedbu ovog titanskog zadatka imponentne i genijalne ličnosti, a takove lučonoše našla je ruska književnost u bezsmrtnom pjesniku Aleksandru Puškinu i veleumnom romanopiscu Nikoli Gogolju. Kao kod svakog epohalnog pokreta trebala je posebna perijoda razvitka, dok je Gogolj iza prvih romantičnim duhom zadahnutih proizvoda stvorio takova beletristična djela, koja znače osnutak realizma u ruskom romanu i koja mu u društvu sa Puškinom pribaviše častan naziv osnivača prave narodne ruske pripovijesti.

Život Nikole Gogolja po njegovim raznolikim doživljajima i avanturijerskoj ćudi naliči u mnogim crtama životu modernog bohema. On se je rodio 31. ožujka ili po starom koledaru 19. marta 1809., u mjestu Soročinci u Maloruskoj. Njegov otac Vasilij Atanasijevič bijaše mali vlastelin. Pučke škole svršio je Nikola najprvo u svom rodnom mjestu, a zatim u susjednom gradu Poltavi. Od god. 1821. do konca 1828. nastavio je i svršio nauke u liceju kneza Bezborodka u Nježinu. U tim školama nije se Gogolj odlikovao osobitom marljivošću i voljom za učenje, već je bio živahan i nestašan dječak,

koji je nalazio svu slast u mladenačkim igrama i zabavama. Već za rana pojavi se u njem neodoljiva želja za kazalište i književnost. Zanešeni mu drugovi osnovaše na liceju dobrovoljačku glumačku družinu i književni list „Zvijezdu", koji je izlazio u pisanom obliku. Kod obiju tih djačkih udruga sudjelovao je mladi Gogolj kao jedan od kolovodja. Ljubav za kazalište bijaše naslijedio od svoga oca. Njihov rodjak, vrlo imućni vlastelin Trošćinski, bijaše oduševljeni ljubitelj pozorišnog umjeća, te je prema običaju tadanjih aristokratskih porodica u svom dvorcu bio osnovao zbog svoga užitka i za zabavu svojim gostima privatno glumište, kod koga je Gogoljev otac obavljao počasnu službu glavnoga intendanta i dramaturga. Za repertoir toga kazališta bijaše dapače napisao i nekoliko izvornih dramskih pokušaja, koje su diletanti prigodice prikazivali. Već od djetinjstva odrastao je Gogolj u toj atmosferi pozorišnog diletantizma, pa zato nije čudo, što se je i sam već za rana počeo zanimati za pozornicu te u djačkim krugovima nastavio očevo djelovanje. Na tom licejskom glumištu bijaše dapače njegovom inicijativom prikazano i nekoliko očevih komada. Značajno je za karakteristiku Gogoljeva duševnog bića, da je kod tih predstava prikazivao redovno komične uloge.

U isto doba djakovanja počeo se takodjer zanimati za lijepu knjigu te je u pomenutom listu „Zvijezda" objelodanio nekoliko svojih prvenaca: pjesama, pripovijedaka i jednu tragediju.

Iz ovog intelektualnog obzorja dodje Gogolj 1828. na sveučilište u Petrograd, a kao jedinu imovinu donese sa sobom plemeniti zanos za književni i umjetnički rad. Nu već za kratko vrijeme doživi poletna duša darovitog mladića silno razočaranje. Odrastao u skromnim pokrajinskim prilikama, nije se kao neiskusan mladić živahnog i sangviničkog temperamenta mogao snaći u kaosu prijestolničkog života, pa nemajući od kuće dovoljno materijalne potpore, nadje se doskora u velikoj stisci i oskudici. Da ne strada, morao je pomišljati, kako da si pribavi nužna sredstva za život. Jedine sposobnosti, što ih je onda imao, bijahu glumački i književni diletantizam. Želja za privredom, a ujedno i slavom vukla ga je k prvomu zvanju, pa za to zamoli ranatelja petrogradskog kazališta, da ga primi u svoje društvo. Nu kod pokusnog čitanja ne odgovori ni malo očekivanju ravnatelja, pa ga za to ovaj ne htjede primiti za glumca. Ostade mu još jedino utočište: književnost. Uhvativši se tog sidra svoga spasa, dade se svim zanosom i gorljivošću na pisanje pjesama. U ovomu pothvatu posluži mu bolja sreća. Prva mu pjesma „Italija" izadje pod pseudonimom u tadanjem uvaženom beletrističnom časopisu „Sinu otečestva." Ovaj prvi uspjeh obodri ga na daljnji još intenzivniji rad, te već doskora spjeva u stilu njemačkih romantičnih eposa oveću pjesničku idilu pod naslovom „Hans Kihelgarten", koja takodjer izadje, ali ju kritika nemilice osudi. Ovaj nenadani poraz tako se kosnu njegove ćutljive i samoljubne duše, da je uza sva svoja čedna materijalna sredstva kupio u knjižari sve primjerke djela te ih bez milosrdja spalio. Ogorčenost zbog ovog neuspjeha ponuka ga dapače i na tu misao, da ostavi nezahvalnu otadžbinu i otidje u inozemstvo. I zbilja odputi se u Lübeck, ali već domala ućuti neodoljivu čežnju za rodjenom grudom i vrati se u Petrograd. Sada sazori u njem odluka, da se sasvim posveti pisanju pripovijedaka iz života svoga ukrajinskoga zavičaja. Prva mu pripovijest „Basavrik" ili „Noć u oči sv. Ivana" izadje u drugom savremenom časopisu „Otečestveni zapisci". Budući da se u ono doba u Rusiji nije još dalo od same književnosti živjeti, a osim toga bijaše još i početnik, koji nije mogao razvijati opsežnije djelatnosti, morao je misliti na kakovu stalnu zaslužbu. Podje mu za rukom postići mjesto pisara u ministarstvu. Nu ta služba nije mu ni malo prijala. Plaća bijaše slaba, a posao odveć mehaničan za njegov pjesnički i stvaralački duh. Stoga napusti doskora tu službu, potraži za tim drugu, ali se i ove za kratko odreče. Sad mu ne preostane drugo, nego da traži stalnu privredu u književnom radu. God. 1831. napisa u raznim listovima više omanjih crtica i članaka pod raznim pseudonimima, a ujedno izda i prvu zbirku svojih pripovijedaka iz maloruskog života pod naslovom „Večeri na majuru kod Dikanke", u kojoj bijahu tiskane prve četiri već objelodanjene pripovijetke. Savremena kritika poprati ovo djelo nemalom pohvalom, poimence t. zv. Puškinova grupa, sa čijim je članovima — medju kojima bijaše i čuveni pjesnik Žukovski — već od prije bio u prijateljskoj vezi. Nu glasoviti kritičar Belinski, zastupnik t. zv. zapadnjačke struje, koga ruska književna povijest smatra osnivačem moderne kritike, obori se na njegovo djelo, a kako je Belinskovo mnijenje bilo za ono doba odlučno, bijaše i ta kritika za Gogolja porazna. Sa svim tim dao se on još većim marom na književnu radnju. God. 1832. izda pod istim naslovom „Večeri" drugu zbirku pripovijedaka iz maloruskog života, ali sada pod svojim imenom. Posredovanjem svoga prijatelja Pletnjeva, koji bijaše takodjer član Puškinova kruga, postigne napokon mjesto prvog učitelja povijesti na „Patriotskom inštitutu", koji bijaše uzgojni zavod za djevojke iz plemićkih porodica. Nemajući stručne spreme za to zvanje, pomogao je sebi svojim velikim darom, da udovolji učiteljskoj dužnosti. Ova služba porodi u njemu želju, da se sa svim posveti učiteljskomu zvanju i historijskoj znanosti. Nu kako se njegova ambicija nije zadovoljavala takovim podredjenim mjestom, odluči, da napiše oveću povijest maloruskog naroda, ne bili polučio stolicu profesora povijesti na kijevskom sveučilištu. U tau svrhu stane proučavati djela i izvore, koji su se odnosili na taj predmet, no nemajući dovoljno naučne spreme za tu struku, ne podje mu za rukom kraj nestalnosti njegove ćudi, da sastavi naumljeno djelo, već napisa tek nekoliko neznatnijih odlomaka iz maloruske povijesti. Ne postigavši profesure na kijevskom sveučilištu morao se ogledati za drugim mjestom, te mu zauzimanjem uplivnih prijatelja podje napokon za rukom, da ga namjestiše za t. zv. pomoćnog profesora povijesti na petrogradskom sveučilištu. Prvo predavanje, sastavljeno pomnjom častohlepna pregaoca i ukrašeno prirodjenim mu pjesničkim poletom, pribavi mu oduševljena priznanja kod mladih slušalaca, kod kojih je već uživao glas nadarena književnika. Nu daljnja predavanja pokazaše sav nedostatak njegove stručne priprave, pa kad se i sam uvjeri, da ne će moći postići nikakova uspjeha na tom području djelatnosti, zahvali se iza nekog vremena sam na službi.

Iza ovog ponovnog neuspjelog intermezza nastavi Gogolj udvojenom snagom i marljivošću svoj književni rad. U to vrijeme napisa više pripovijedaka, poznatu komediju „Ženidba" (1833.) i glasovitu pripovijetku „Taras Buljba" (1834.), nadalje obljubljenu komediju „Revizor" (1835.) a istodobno započe i najglavnije djelo svoga života, roman „Mrtve duše" ili „Čičikovljevi dogodjaji." God. 1835. izdao je i dvije sveske svojih pripovijedaka pod naslovom „Mirgorod", koje se imadu smatrati nastavkom njegovih „Večeri." Iste godine izadje mu i zbirka „Arabeske", u kojoj bijahu sabrane kasnije pripovijetke i raznoliki sastavci. Komedija „Revizor", koja je njegovu imenu pribavila u zapadnoj Evropi najviše slave, prikazana je prvi put u Petrogradu na sam uskrs 19. travnja 1836. Nu prva predstava ne doživi nikakav uspjeh. Kazališno općinstvo primi komad sasvim hladno, a novinska kritika obori se

na nj svom žestinom. I općinstvo i kritika ljuto mu spočitavahu, što je nesmiljenom satirom izvrgao ruglu život vlastitoga naroda, prikazujući ga u tendencijozno pogoršanoj slici. Ogorčenost javne štampe bijaše tolika, da ga nazvaše klevetnikom vlastite otadžbine, i besavjesnim prevratnikom. Ova nepravična i nesmiljena kritika zadade težak udarac rodoljubnoj duši te osjetljivoj i čuvstvenoj naravi mladoga pisca. Kako je bio po svojem tjelesnom ustroju slabašna zdravlja, koje je plodnim i napornim književnim radom još većma narušio, zapade Gogolj u melankoliju, pa da se umiri od pretrpljene uzbudjenosti i oporavi poremećeno zdravlje, podje opet u Lübeck. Rana, koju mu je neuspjeh „Revizora" zadao, bijaše medjutim tako duboka i tako je silno krvarila, da ovaj put nije hotio ni čuti o tome, da se doskora povrati u domovinu. Punih dvanajst godina, t. j. sve do god. 1848. boravio je Gogolj neprekidno u inozemstvu. a u Rusiju se samo perijodično navraćao na kraći boravak. Za to vrijeme putovao je neprestance po zapadnoj Evropi, posjetio Švicarsku, i boravio duže vremena u Parizu, Rimu, Nizzi, Frankfurtu i Düsseldorfu; ljeti se pako zadržavao u raznim morskim kupalištima. Najduže i najradje boravio je u vječnom gradu, a blago talijansko podneblje te neprispodobiva ljepota rimske Kampanje djelovahu neko vrijeme povoljno na njegov narušeni živčani sustav. U zatišju rimskoga života latio se svim žarom, da izradi glavno djelo svoga života „Mrtve duše", o kojima je već duže vremena snovao. Kako sam priznaje u svojoj „Autorskoj ispovijesti", koju je kasnije izdao, izradio je ovaj roman kao i dramu „Revizor" prema osnovnoj misli, koju mu je dao sam Puškin. „Mrtve duše" napisane su u dva samostalna zasebna dijela. Prvi je dio dovršio Gogolj u Rimu god. 1841., a izdao ga tiskom u svibnju god. 1842. Kako je u ono doba književna cenzura bila u Rusiji veoma stroga, dapače reakcijonarna, nije odmah dozvolila, da se djelo u prvobitnoj izradbi tiska. Ne bijaše joj po ćudi ni sam naslov djela „Mrtve duše", jer je u njem nazirala kao neko svetogrdje dogme o bezsmrtnosti duše. Da otkloni zapreke za publikaciju djela i isposluje od cenzure dozvolu izdanja, morao je Gogolj ponovno putovati u Petrograd. Državna cenzura u Moskvi, gdje je imalo izaći drugo izdanje djela, stavljala mu je takodjer zapreke, premda je bila nešto sobodoumnijeg nazora, nego li petrogradska. Nu ipak je jedno poglavlje morao na njezin zahtjev preraditi. Prigodom posljednjeg svoga boravka u Rusiji odluči Gogolj, da izda tiskom svoja sveukupna djela, a taj posao povjeri jednomu svomu pouzdanomu prijatelju. Nu kako još ne bijaše odlučio, da se opet nastani u domovini, vrati se odmah u inozemstvo.

Kad su „Mrtve duše" ugledale svjetlo, bio je to u ruskoj književnosti pravi dogodjaj. Sva kritika bez razlike literarnih struja bavila se opširno tim djelom, a ovaj put doživi Gogolj zadovoljstvo, da su mu svi uvaženi književni krugovi obasuli djelo velikom hvalom. Dapače i sam strogi sudija B e l i n s k i ne uskrati „Mrtvim dušama" svoga priznanja. Tako zvana slavenofilska struja, koja je uz svoga prvaka A k s a k o v a propagirala načelo nacijonalnog značaja u ruskoj književnosti i umjetnosti, a osudjivala utjecaj zapadno-evropske civilizacije i svakog tudjinskog življa, prihvatila je Gogoljevo djelo gotovo ushitom. Velik talenat Gogoljev steče tek sada sveopće priznanje u svojoj otadžbini, a tomu je osim književne vrijednosti samoga djela pripomogao možda i taj momenat, što je Gogolj već više godina boravio u tudjini, pa tako nije više stajao u vrtlogu osobnih borba pojedinih književnih stranaka. Prvi dio „Mrtvih duša" prikazuje kulminaciju u Gogoljevu pjesničkom stvaranju, a u povijesti ruske književnosti znači novu etapu, kojom je protiv tradicija prošlosti udaren osnov ruskomu realističnomu romanu, koji se je poslije u pedesetim do osamdesetim godinama prošloga vijeka razvio do impozantnog položaja u svjetskoj književnosti.

Od ovog vremena nastaje kobni preokret u životu i djelovanju Nikole Gogolja. Uza svu produktivnost i literarne uspjehe potonjih godina živio je u lošim materijalnim prilikama, jer je svu zaradnju potrošio na putovanja i skupocjeni boravak u inozemstvu. Njegovi ga prijatelji nisu doduše zapuštali, već su mu ponovno pritjecali u pomoć novčanim potporama. Protekcijom svoga odličnog prijatelja, pjesnika Žukovskoga, koji je bio persona grata na ruskom dvoru, podijeli mu i sam car Nikola I. najprvo podporu od pet tisuća rubalja, a zatim mu doznači kroz tri godine redovnu pripomoć od tisuću rubalja. U isto doba stala ga je sve većma mučiti nesnosna živčana bolest, a slabi sustav njegova organizma nije joj se mogao dovoljno opirati. U povodu ove bolesti obuze ga teška psihična depresija, koja mu je još većma ogorčavala i onako bijedan život. Od svojih roditelja, koji su već po svojoj naravi naginjali dubljemu nabožnomu osjećanju, bijaše takodjer naslijedio sklonost k pijetizmu, koja se je već od najranije mladosti javljala u njegovoj duši. Neuspjesi života, nezadovoljstvo sa svojim udesom, a osobito ponovni neopravdani nasrtaji kritike na pojedina njegova djela, razviše malo po malo u njem mizantropsku žicu i pesimizam, koji ga je odbijao od svijeta i društva i nagonio, da se povlači u sebe i zabavlja u bolesnom egoizmu svijetom svojih misli i svojim fizičnim bolovima. Na razvitak ovog duševnog raspoloženja djelovahu mnogo i ljudi, s kojima je tada živio u saobraćaju. Odlučan utjecaj u tom smjeru imala je neka gospodja S m i r n o v. Ona bijaše Gogoljevom znanicom još iz najranije dobe, pa kako je bila rječita te umna i obrazovana žena, vršila je na nj neograničen upliv, koji je naišao na suglasje Gogoljeva mišljenja. U ovoj perijodi Gogoljeva života bilo se obličje njegova intelektualnog svijeta upravo s temelja promijenilo. Prema promijenjenim čudorednim nazorima o svijetu i životu stao je sada drugačije suditi i o svojim djelima, dapače im odricati svaku moralnu i literarnu vrijednost. Ovakovi časovi duševne klonulosti bijahu svojstveni njegovoj malodušnoj i povodljivoj ćudi, pa je u sličnom duševnom raspoloženju već u dječačkoj dobi bio spalio svoje prve književne pokuse, a kasnije svoj prvi romantični epos „Hans Kihelgarten".

U to vrijeme bijaše već izradio drugi dio romana „Mrtve duše". Nu smatrajući djelo neuspjelim i nedotjeranim, a prema svojim sadašnjim čudorednim nazorima pogubnim i razvratnim, spali god. 1845. tu prvu izradbu. Nu već doskora probudi se opet u njem nagon književnika i neobuzdana želja, da na novo izradi drugi dio. Čitavu godinu dana vodio je sam sa sobom tešku duševnu borbu, nu uza sav otpor svojih novousvojenih načela te odvraćanja družtva, u kojem se je kretao, dade se na novo na posao, da dovrši svoje veliko djelo.

U okviru takova mišljenja i osjećanja kreću se njegovi „Izabrani odlomci iz dopisivanja sa drugima", što ih je izdao god. 1846. Ovo je djelo pobudilo u ruskom javnom mnijenju pravu senzaciju, ali takovu, koja bijaše pogubna za Gogoljev književni glas. U tim pismima, u kojima su izraženi najintimniji osjećaji njegova srca i najiskrenije misli njegova duha, zrcali se sva neurastenična malodušnost njegove ćudi, mekanost i slabost njegova značaja, konzervativnost dapače i natražnjaštvo njegovih nazora, kao i neki vjerski misticizam. Ovo djelo izazva žestok i strastven otpor u slavenofilskoj stranci, a Belinski nazva Gogolja „propovjednikom knute , apostolom neznanja i pobornikom obskurantizma." Obzirom na njegove prvašnje književne zasluge poštediše ga od napadaja jedino njegovi prijatelji iz Puškinova kruga, koji se da-

Hagar.

pače latiše nepopularne zadaće, da mu spase reputaciju u javnosti. Gogolj odgovori Belinskomu na navalu, ali svojom obranom ne poluči mnogo uspjeha.

Da udovolji svojoj davnoj želji, pohodi god. 1847. Kristov grob u Jerusolimu, ali napori toga putovanja slomiše još većma krhko mu zdravlje. Vrativši se kući, nastani se bolestan u svom rodnom mjestu, ali je prigodice češće posjećivao svoje bližnje prijatelje, kod kojih bi katkada dulje vremena boravio. Za vrijeme, dok je izradjivao drugi dio „Mrtvih duša", čitao bi svojim prijateljima pojedine odlomke. Nu Gogolj ne bijaše nikako zadovoljan sa svojom izradbom. Uvijek se je javljala u njem sumnja, da mu djelo nije uspjelo, a i sama radnja zadavala mu je dosta muke i zlovolje, jer je u svojoj duši vodio neprekidni boj. U času takova malodušja i sumnje o neuspjelosti izradbe spali po drugi put rukopis drugog dijela „Mrtvih duša". Po njegovoj smrti našlo se je ipak medju preostalim rukopisima pojedinih odlomaka, a njegovi prijatelji izdaše ih u tom nedovršenom i nesuvislom obliku kao drugi dio romana.

Iza desetgodišnjeg pobolijevanja, za koga je osobito u posljednjim godinama mnogo trpio od rastrojstva živčanoga sustava, umro je Gogolj u Moskvi 4. ožujka 1852., navršivši istom četrdeset i tri godine života. Tom prigodom napisa Turgenjev, koji je onda bio mlad pisac, u nekim moskovskim novinama kratak i dosta neznatan nekrolog, radi koga bijaše kažnjen zatvorom, a tek posredovanjem uplivnih mu prijatelja preinači sam car kaznu na progon iz Moskve i prisilni boravak na njegovom imanju. Inače bi bio Turgenjev poput drugih glasovitih ruskih pisaca jamačno prognan u Sibiriju.

Prva Gogoljeva djela nose na sebi nezatajno obilježje romantičnoga smjera, kojim bijaše zadojena sva savremena ruska književnost. Takovim štivom bijaše naravno uzgojen i sam Gogolj. Tek iza doživjela neuspjeha sa sličnim sentimentalno-romantičnim pokušajima osvoji Gogolja misao, da predmete i likove za svoje pripovijesti crpa iz uspomena i doživljaja svoje mladosti, te iz života omiljelog mu ukrajinskog zavičaja. Ove pripovijesti, koje osvanuše u njegovim „Večerima", svratiše svojom originalnom pozadinom i nekom osebujnošću prikazivanja prvu pažnju čitalačkog svijeta na taj simpatični i samonikli talenat. Ove priče nemaju još izrazitog književnog stila, već su mješavina romantičnog i realističnog življa. Pojedini tipovi uzeti su iz sredine života te su ocrtani prema naravi i stvarnom okolišu, ali je sama priča zamišljena u romantičnoj maniri. Osim toga opaža se i u pripovjedačkoj tehnici, u crtanju karaktera, razvitku radnje i koncepciji dijaloga, da su početnički i nedotjerani proizvodi izvornog i snažnog talenta, koji još nema dovoljno stvaralačke vještine. Nu već se i u njima opaža bistar i siguran pogled na ljude, na njihove značajeve i doživljaje, vide se jasni zameci oštroumnog i poznavalačkog posmatranja, koje se i u potonjim Gogoljevim djelima ističe kao jedna od najodličnijih i najznačajnijih vlastitosti njegova talenta. Sva kritika zamijetila je već onda, da ti beletristični plodovi znače neki vidni preokret u vladajućem književnom pravcu, da unose u lijepu knjigu neki novi nepoznati svijet i neki osebujni novelistički živalj. Uza sve očite tragove romantične pripovjedačke metode, koja bijaše nasljedstvo Gogoljeve literarne naobrazbe, bile su pripovijetke naravna i slikovita predodžba ukrajinskog puka sa svom onom šarolikom smjesom poludivljih i ratobornih likova, u kojima se odsijevahu sve prijatne vrline i nemili poroci maloruskog i kozačkog naroda. Po fotografskoj vjernosti i simpatičnoj reprodukciji vidi se već na prvi pogled, da je pisac crpao iz vrela, koje mu bijaše još od djetinjstva srcu priraslo, jer iz svake pripovijetke izbija topli dah beskrajne i neiskazane ljubavi prema rodjenoj grudi. Pored težnje, da iznosi slike iz ljubljenog mu rodnog kraja, opaža se i sporedna namisao, da sa životom maloruskih žitelja crta ujedno njihove običaje i priče. Stoga je u invenciju radnje unosio elemente pučkog pjesništva sa svim onim bajoslovnim utvarama, koje su živjele u pučkoj predaji: vilama, vukodlacima i vješticama. A sva ova smjesa gradje zadahnuta je mjesnim koloritom te prostodušnim i ljupkim humorom, koji je ponajglavnija crta u značaju ukrajinskog naroda.

Obje knjige „Mirgoroda", u kojima su tiskane daljne pripovijetke, znače novu stepenicu u razvitku njegova talenta. U njima prevladjuje u mnogo jačoj mjeri realistični način u prikazivanju ljudi i dogodjaja. Ujedno već po malo iščezava ona oštra komična žica, koja je u „Večerima" toli jasno izražena, a vedrinu humora počinje zamjenjivati neka tugaljiva nota, koja se poput koprene obavija oko većina lica. Ona podrhtava i u kasnijim njegovim djelima, poimence u „Arabeskama", premda komični živalj mjestimice još dosta snažno izbija. Izmjena ovih dviju krajnosti često je puta tako neslućena, da čovjeka svojim elementarnim pojavom ne samo presenećuje, već upravo uprepaščuje. U istom času, kad se je od srca nasmijao komičnim dogodjajima i smiješnim nastranostima prikazanih lica, osjeti i nehotice nehinjenu sućut za njihove nezgode i patnje, a često ga njihova sudbina potresuje svojom tragikom.

(Nastavit će se.)

Fotografovanje u prirodnim bojama.

Prof. Juraj Božičević (Spljet).

Onaj, koji iole prati fotografovanje, opazio je, kako se ono veoma razvilo i s tehničke i s umjetničke strane. Danas imademo fotografijskih ploča na svjetlu tako osjetljivih, da će uhvatiti sliku prizora, koji se odigrava u veoma neznatnom dijelu sekunde, imademo ploča, osjetljivih za sve boje, imademo izvrsnih fotografijskih kamera, veoma oštrih objektiva i t. d. Izradjivanje se fotografijskih slika tako pojednostavilo, da je danas širom svijeta tisuće i tisuće amatera, koji se u dokolici bave ovom krasnom umjetnošću. Mnogi se od ovih amatera zadovoljavaju time, što na lak način dodju do željene slike, ali je takodjer mnogo i onih, koji više ne kopiraju prirode, već slijedeći zakone umjetnosti stvaraju slike, kojima se originalni, koloristički efekat ne može poreći." (Hübl.)

Nu bila fotografija s umjetničke strane neznam kako savršena, ipak ima još uvijek jednu manu: ona nam ne prikazuje predmete u njihovoj prirodnoj boji. Za to su mnogi učeni ljudi, otkad se je izumila fotografija, tražili načine i puteve, kako bi i tu manu otklonili, te dostigli ideal prave fotografijske umjetnosti: fotografovanje u prirodnim bojama. I trud njihov ovjenčan je danas uspjehom, kako se samo poželjeti može.

O čem se radi kod fotografovanja? Radi se o tomu,

da se fotografijska ploča tako preparira, da od nje — nakon izloženja svjetlu u fotografijskoj kameri, te različitih kupelji — dobijemo negativ, pomoću kojega se mogu na staklu ili na papiru dobivati slike fotografovanih predmeta u prirodnoj boji. Savršeno lijepe negative i pozitive na staklu postizavamo danas pomoću nedavno izmišljenih autohromnih ploča, dok su se na papiru postigli lijepi rezultati, ali ni oni još ne zadovoljavaju. Nu imena nam nekih učenjaka, koji se ovim problemom bave, jamče, da nas samo malo vremena dijeli od ovoga časa, kad će sve one tisuće amatera moći produkovati fotografije u prirodnim bojama bez pogrješke i na običan način, kako ih danas produkuju u jednoj boji.

Direktna metoda fotografovanja u prirodnim bojama.

Ova se metoda sastoji u tom, što na prepariranoj ploči direktno samo svjetlo učini sliku predmeta u njegovoj prirodnoj boji. Mnogo je pokusa u ovom pravcu učinjeno i došlo se do veoma zanimivih rezultata.

God. 1810. pronašao je Seebeck (Jena), da sloj vlažnog klorovog srebra, koji se napravi na papiru, poprimi boju spektra, kojemu se izloži.

John Herschel (1841.) pravio je eksperimente papirom, koji je kupao izmjenice u nitratu srebra i amonijaku.

E. Becquerel držao se, u početku svojih radova na ovom polju, istraživanje Seebecka i Herschela, nu poslije je (oko 1850.) za boje osjetljive ploče dobivao kupanjem srebrene ploče u klorovoj vodi, zaronivši je u nju nekoliko puta. Iza svakoga uronjenja dobila je ploča sloj, koji je boju mijenjao. I Niepce de St. Victor radio je sa srebrenim pločama, samo što je on klorovoj vodi dodavao po koji klorir, da postigne jasnije boje. U istinu je ovim pločama postigao lijepih slika u prirodnim bojama i on je prvi, kojemu je uspjelo takovu sliku dobiti pomoću kamere.

Nu sve ove slike, bile one bolje ili lošije, nijesu umjeli ustaliti. A nijesu ih umjeli ustaliti, jer nijesu razumjeli, na koji je način klorovo srebro poprimilo boju spektra ili predmeta. Seebeck i Herschel predmnijevali su, da je bojadisanje klorovog srebra nastalo nešto oksidacijom, a nešto redukcijom. Becquerel je bio mnijenja, da su te boje nastale samo redukcijom, dok je opet Poitevin, koji je nastavio istraživanja Herschela, tvrdio, da se one temelje na oksidaciji. Da to dokaže, dodavao je sloju ploča oksidirajućih supstanca, da bude za boje još osjetljiviji.

Svi su se radovi prvih istraživača fotografovanja u prirodnim bojama temeljili na eksperimentima, pak se za to za dugo vremena nije moglo koračiti naprijed. S fizičarom W. Zenkerom (Berlin) počela je nova epoha. On je u svojem glasovitom djelu „Lehrbuch der Photochromie", 1868. rastumačio, da su boje na osjetljivim pločama nastale čisto fizikalnim putem, uslijed stojnih valova, da su dotične boje t. zv. interferencione boje. Za Becquerelove slike vrijedi ova teorija, ali ne i za Seebeckove.

God. 1895. prof. je Otto Wiener (Aachen) temeljito osvijetlio i rastumačio prve početke fotografovanja u prirodnim bojama. On je dokazao, da su Seebeckove i Poitevenove slike nastale izblijedjivanjem. Neke su naime tvari za boje osjetljive, a poprime ih na taj način, što neke bojadisane zrake apsorbiraju, a neke reflektiraju. Tako je Wiener postao utemeljiteljem nove metode produciranja fotografija u prirodnim bojama, metode izblijedjivanjem (Ausbleichverfahren).

Ovu metodu osobito marno proučavaju dva trudbenika na fotografijskom polju Karlo Worel (Graz) i dr. Neuhauss (Berlin), a vidjet ćemo, kako tu metodu bez sumnje čeka velika zadaća, jer će to biti valjda jedini put, kojim će se doći do umnažanja fotografija u prirodnim bojama.

Što se tiče boja na Becqurelovim pločama dokazao je Wiener, da one nijesu čisto interferencione boje, već da su nastale takodjer izblijedjivanjem.

Zenkerovu teoriju uspjelo je prof. dr. G. Lippmannu u Parizu (1891.) provesti u praksi. On je na staklenoj prepariranoj ploči direktnim putem dobio sliku u prirodnoj boji. Da vidimo, kako je to postigao. Staklenu ploču prevukao je veoma tankim slojem srebrene soli, te ju je postavio u posebnu kasetu, u koju je nalio žive. Time je osjetljivi sloj bio u doticaju sa živom, pak se njegovo osvijetljenje izvršilo sa staklene strane ploče. Kod toga osvijetljenja dolazile su zrake svjetla do žive i od nje se veoma živo odbijale. Usljed toga su nastali stojni valovi, koji su za različite boje različite dužine. Gdje su trbušci valova, tu se srebrena sol najjače rastvorila, a gdje su čvorovi, ondje je ona ostala nerastvorena. Na taj način nastala je na sloju jedna vrsta soli rastvorena, a jedna nerastvorena, pa je tako svjetlost taj sloj razdijelila u čitav niz tankih listića različite debljine. Za modru su svjetlost ti listići debeli 0.2 milijuntina milimetra, za žutu 0.3 za crvenu 0.4 milijuntina milimetra i t. d. Nakon izloženja svjetlu Lippmann je ploču razvio, fiksirao, isprao i osušio, i kad ju je pogledao u reflektiranom svjetlu, vidio je na njoj sliku fotografovanoga predmeta u njegovoj prirodnoj boji. Kako su naime valovi različitih boja usljed njihove različite dužine razdijelili srebrenu so na listiće različite dužine, reflektuje ploča zrake samo onih boja, koje imadu dotičnu dužinu valova. (Vidi opširnije: Kučera, Valovi i zrake, Zagreb, M. H. 1903., str. 303.—306).

Lippmannov je način fotografovanja u prirodnim bojama s teoretske strane od znatne vrijednosti, s praktične pak strane ne vrijedi gotovo ništa. Istina, postignu se lijepe boje i dadu se ustaliti, ali ova metoda imade toliko nedostataka, da se u praksu nije mogla uvesti. Ponajprije valja na ploči napraviti čim tanji svuda jednako debeli sloj, upotrijebiti zgodnu želatinu, sušiti kod stanovite temperature, valja upotrebiti posve čistu živu itd. I ako sve to dobro uspije, treba ploču dugo izložiti svjetlu (na suncu 5—15 minuta, kod naoblačenog neba 2—3 sata) i dobivenu sliku gledati pod stanovitim kutom. Osim toga se slike ne daju umnažati.

Lippmannovu metodu usavršivali su Neuhauss, Valenta, Lüppo Cramer, i dr.

Iz ovoga promatranja vidimo, kako se direktnim putem nije moglo doći do cilja za kojim se težilo, do fotografije predmeta u prirodnim bojama, koja bi nas zadovoljiti mogla. Na sreću se našao drugi, indirektni put, kojim se je došlo k cilju. Taj nas je put doveo do izuma autohromnih ploča, koje su već preko godinu dana u prometu.

Indirektna metoda fotografovanja u prirodnim bojama. (Trobojno fotografovanje).

Bijela sunčana svjetlost nije jednostavna, nego se sastoji iz smjese različito bojadisanih zraka svjetlosti. Te boje vidimo na sunčanom spektru (dugi), naime: crvenu, narančastu, žutu, žuto-zelenu, modro-zelenu, modru, indigo i ljubičastu boju. Nu lako je opaziti, kako se spektar sastoji gotovo samo iz crvene, zelene i modre boje; one zauzimaju tri podjednake široke plohe, dok prelazne boje žuta i modrozelena zapremaju posve uske plohe.

Krajnji se pak dijelovi crvene i ljubičaste boje slabo zamiječuju, te iščezavaju spram ostalih svjetlih boja.

Pojav, da crvena, zelena i modra boja zapremaju najveću površinu spektra, tumači se lako, što bijela sunčana svjetlost sastoji gotovo samo iz tih triju boja. Ostale pak boje nastaju miješanjem crvene, zelene i modre boje, zbog čega se one zovu osnovnim ili jednostavnim bojama.

Boje sviju predmeta sastoje iz osnovnih boja, a temelje se na apsorpciji (upijanju) i refleksiji (odbijanju) pojedinih boja.

Načinimo li spektar žuto bojadisanog stakla ili želatine, manjkat će u tom spektru sve modre boje, a zone crvenih i zelenih svjetlosti bit će na svom mjestu. Žuto je dakle staklo apsorbiralo modre, a propustilo crvene i zelene zrake. Smjesa ovih propuštenih zraka budi u našem oku osjet žute boje. Staklo dakle zahvaljuje svoju žutu boju propuštenim crvenim i zelenim svjetlostima i apsorpciji modrih svjetlosti.

Neprozirni predmeti ne propuštaju bojadisanih svjetlosti, nego neke reflektiraju, a neke absorbiraju. Apsorbira li predmet sve tri boje, on je crn, odbije li opet sve tri boje, u naše oko, on je bijel. Odbije li predmet samo crvene ili zelene, ili modre zrake, vidjet ćemo ga u dotičnoj boji, koju je odbio. Ako pak neki predmet odbija crvene i zelene zajedno ili zelene i modre ili modre i crvene zrake, vidjet ćemo ga u prvom slučaju žutim, u drugom modro-zelenim, a u trećem grimiznim. Koju boju predmet nije odbio ili propustio, onu je apsorbirao.

Kod miješanja boja valja razlikovati, je li tim miješanjem nastala boja proizašla miješanjem bojadisanih svjetlosti ili miješanjem bojadisanih tvari, t. j. boja u supstancijama (slikarskih boja). Projiciramo li na platno crvenu svjetlost i povrh nje s drugim aparatom zelenu svjetlost, smjesa će tih svjetlosti biti bjelkasto-žuta.. Ovdje je žuta boja nastala dodavanjem ili adicijom crvene i zelene svjetlosti. Položimo li crveno i zeleno staklo jedno po drugom i skroz njih propustimo svjetlost u aparatu za projiciranje, vidjet ćemo na platnu tamno-smeđu boju. Ova je boja nastala oduzimanjem ili suptrakcijom, jer od zraka, što ih je jedna ploča propustila, apsorbirala je neke od njih druga ploča, a ostatak je došao na platno.

Ako n. pr. pomiješamo dvije slikarske boje, žutu i modru, onda žuta boja odbija žute, zelene i crvene zrake, a modra boja zelene, modre i ljubičaste zrake. Nu od onih zraka, što ih žuta boja odbija, absorbira modra žute i crvene, a od zraka, što ih modra odbija, apsorbira žuta modre i ljubičaste. Smjesa dakle reflektira samo zelenu boju u naše oko, pak je u toj boji vidimo. Ovdje je zelena boja nastala oduzimanjem (suptrakcijom).

Kod miješanja slikarskih boja uvijek je smjesa tamnija, nego li pojedine komponente, šta više ta se smjesa može učiniti crnom, ako boje u zgodnom omjeru pomiješamo. Da pak smjesa vidljivo promijeni svoju boju, valja pridodati prilično jedne ili druge boje.

Posve je obratno kod miješanja bojadisanih svjetlosti: smjesa postane svjetlijom sa svakim novo dodanim svjetlom, a i boja se smjese mijenja jednolično prema mijenjanju intenziteta jedne vrsti svjetlosti.

Kod adicijone metode miješanja boja nema dakle nepravilnosti, koje nastaju kod supraktivne metode.

Osnovne slikarske boje jesu crvena, žuta i modra boja; miješanjem njihovim dobivaju se ostale boje, ali nepravilno spram miješanja bojadisanih svjetlosti.

Ovo je razmatranje bilo nužno, jer ćemo lakše upoznati vrijednost različitih metoda trobojnoga fotografovanja.

Tri su metode trobojnoga fotografovanja: 1. Trokratno fotografovanje predmeta, 2. Ducos du Hauronova metoda i 3. Lumière-ova metoda (autohromne ploče).

1. Trokratno fotografiranje predmeta

Kako se iz triju osnovnih boja: crvene, zelene i modre boje dadu sve ostale postići, jasno je, da se boje predmeta dadu fotografijskim putem rastaviti na te tri osnovne boje. Fotografujemo li dakle predmet tri puta i prikažemo na jednoj slici crveni, na drugoj zeleni, a na treći modri sadržaj predmeta, i sve tri slike pokrijemo, imati ćemo fotografiju predmeta u prirodnoj boji.

Na ovu je misao došao Clerk Maxwell već god. 1861., ali se ta misao nije mogla odmah sa zadovoljstvom izvesti zbog toga, što onda nije bilo fotografskih ploča, koje bi bile osjetljive za pojedine boje. Poznato je naime, da obična fotografijska ploča nije za crvenu svjetlost nimalo, a za modru veoma jako osjetljiva. Taj nedostatak ploča ponukao je učenjake, te su oni nastojali oko toga, kako bi preparirali ploče, da budu osjetljive za svaku boju. I u istinu je takove ploče uspjelo preparirati prof. Vogelu u Beču (1873.), koje su se poslije sve više usavršivale. To su t. zv. panhromatične ploče.

Izložimo li fotografijsku ploču, koju smo pokrili s crvenim staklom, svjetlu u fotografijskoj kameri, onda će crveno staklo propustiti samo crvene zrake, koje su se od predmeta odbile i one će djelovati na fotografijsku ploču i rastvoriti srebrenu sol. Fotografujemo li predmet drugi put kroz zeleno staklo, i treći put kroz modro staklo, djelovat će zelene, dotično modre zrake predmeta na srebren sol i rastvoriti je. Ako sad razvijemo i fiksiramo sve tri ploče, dobivamo tri negativa, te njihova crnina predočuje crveni, zeleni dotično modri sadržaj predmeta. Negativi se medju sobom razlikuju samo u različitim stupnjevima crnine. Napravimo li od svakoga negativa po jedan pozitiv na staklu (diapozitiv), bit će na njima prozirno ono, što je na negativima crno, dakle će različiti stupnjevi prozirnosti prikazivati crveni, zeleni dotično modri sadržaj predmeta.

(Nastavit će se.)

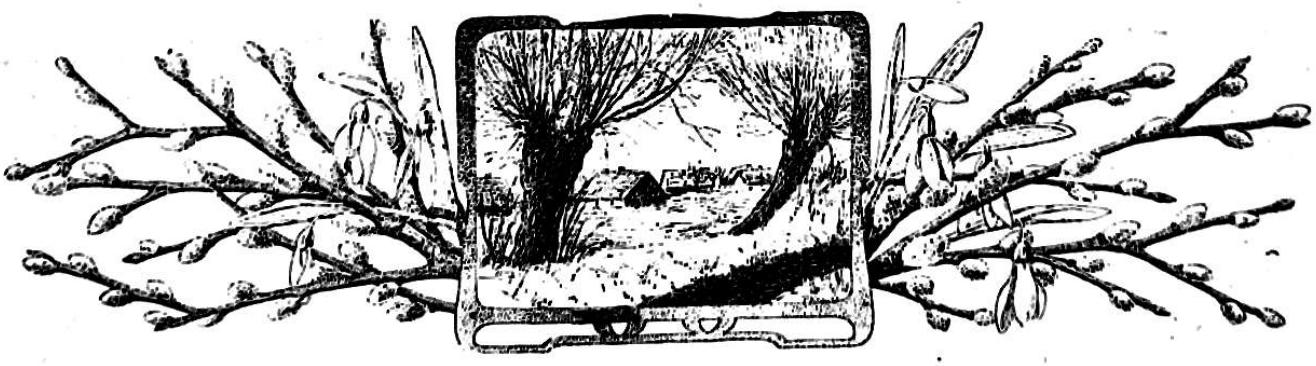

ŠIROM SVIJETA.

NAŠE SLIKE.

Len: Zalaz sunca.

Na posve osobiti način je umjetnik, koji je naš današnji umjetnički prilog stvorio, umio zadovoljiti svojoj zadaći. Sunce je zašlo, po nebu se gone oblaci, a prvi suton već se je počeo hvatati. Na rubu smo šume; visoke se bukve dižu put neba, te pod svojim krošnjama šire jošte jaču tamu. Preko mosta, što vodi preko potočića, žuri se svijet, da prije mraka dodje kući. Puteljak već je osut žutim lišćem, što ga je pokidalo večernje povjetarce, te tako sve oko nici, koju medjusobno imadu dva pokoljenja. Sučelice gledaoca stoji starac sa staricom, te se kao tuži na nepravdu, koju mu nanosi sin sa snahom, koji stoji iza pisara. Bit će to jedna od onih svagdanjih, a ipak u sebi tako potresnih tragedija, koje se u svakom seoskom narodu dogadjaju, a ne samo u ruskom: sin se je domogao svega, pak sad ne vrši onoga, što je obećao, i na što se je obvezao. Mrko gleda preda se, te mu već na licu čitaš, da se s presudom toga seoskoga suda ne će zadovoljiti, nego da će pravdu — t. j. ono, što tako sam nazivlje, — dalje tražiti.

Stjepana, dočim je nešto bliže manja crkva sv. Mihovila. U pozadini se vidi dunavski kanal, koji svoje vode valja prema Dunavu, što se u daljini bjelasa. Donosimo i slike soba kraljevih i kraljičinih u bečkom Burgu, u kojima opažamo u istinu kraljevski, otmeni sjaj, skopčan sa onom ozbiljnošću i trijeznošću, koja odgovara visokom dostojanstvu stanovnika.

Na žalu.

Mlada čobanka goni pred sobom stado koza, naramak joj je pun svježe i sočne trave, te tako prolazi uz žal

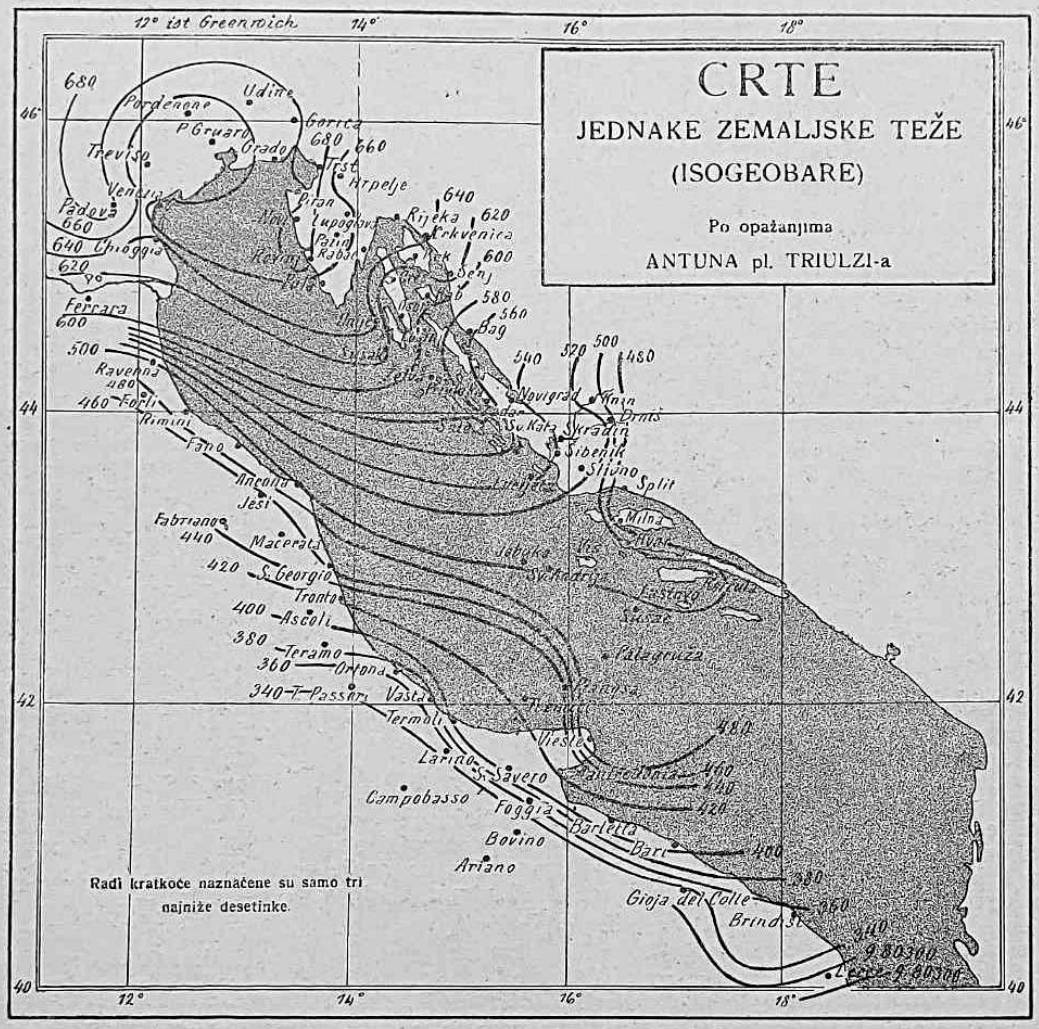

Teža na Jadranskom moru: 1. Izogeobare.

nas naviješta, da je blizu ne samo današnja noć, nego i ona dulja noć u prirodi, koju zovemo zimom, te koja pod svojim snježnim pokrovom sakriva ne samo sav bujni život prošloga ljeta, nego i nove one nade, koje je marljiva ruka sijača u krilo zemlje usadila. Sjeme sniva, da se u proljeću probudi na novi život.

N. I. Žoščenko: Pred seoskim sudom.

Upravo živu sliku iz života ruskoga seoskoga naroda dovodi nam pred oči ruski ujetnik. Seoski sud se je sastao, da sudi u neznatnoj parnici, koja se porodila medju stanovnicima sela. Značajna su lica prisjednika, koji pozorno slušaju, kako im parci tumače svoju razloge. Čini se, da se tuj radi o par-

Bečki carski dvor sa zrakoplova. — Kraljeva i kraljičina soba.

Malo kada su se tolike oči upirale na sjajnu carsku prijestolnicu na žalu modroga Dunava, kao baš u ovo zadnje doba, kad se je pod starim krovovima bečkih ministarstva probudio novi i neočekivani život. Monarkija je pokazala, da u njoj imade jošte veoma mnogo latentnih sila, mnogo više, nego li su to zloguki proroci hotjeli dopustiti. Prva od naših triju slika predstavlja srce Beča, carski dvor, kako se iz zrakoplova vidi, a i jeste reprodukcija snimke iz zrakoplova. Sprijeda opažamo dvor sa njegovim nasadima i spomenicima nadvojvode Karla i princa Eugena Savojskoga, dalje u pozadini koči se nebu pod oblake ogromna stolna crkva sv.

rijeke uskom stazom, na kojoj imade jedva mjesta za ono malo životinjica, koje su joj povjerene. Proljeće je. Jedva je drveće pravo propupalo, a mlado lišće samo slabo kiti jošte golušaste brezove grane. Oko bludi po dajini, a preko cijeloga toga ubavoga prizora razapelo se je ono poput stakla prozirno nebo bez jednoga oblačka, koje naviješta krasan dan, koji će razveseliti ljude sad, iza duge zimske pustoši i samoće.

Hagar.

Jedna od najljepših pripovijesti, koje nalazimo u starom zavjetu sv. pisma, je pripovijest o Hagari, majci Izmajila, sina Abrahamova. Abraham je po želji svoje žene Sare morao Hagaru otpraviti

od sebe, ona je otišla, te sa sinom Izmajilom mnogo toga prepatila u tudjini. Ova epizoda je mnoge slavne umjetnike potakla na stvaranje, medju njima i velikoga Veroneza, a i naša današnja slika predstavlja lijepo tugu materinu, koja na svoje srce stišće dijete svoje ljubavi. te zabrinuto misli na sve ono, što toga dječaka još te čeka. Kako je poznato, od Izmajila vuku lozu izmajilitski Arapi, koji časte Hagaru kao svoju pramajku te hodočaste k njezinu grobu, za koji tvrde, da se nalazi u Meki.

Teža na Jadranskome moru.

Danas donosimo našim štiocima dvije zanimljive slike, koje pokazuju, kakova je teža na Jadranskom moru. Može se uzeti, da danas svatko inteligentan znade, da teža nije posvuda na zemlji jednaka. Teža t. j. sila. kojom zemlja privlači sve materijalne predmete, ovisi o tom, da li je predmet, na koji djeluje, blizu ili daleko od središta zemaljskoga. Ako dakle smetnemo za čas s uma, da su vršci gora dalje od središta zemlje, nego li najniže točke kotlina, te da već zato ne može teža svuda jednaka biti, to ćemo ipak morati uvidjeti, da teža i zato nije svuda jednaka, jer zemlja nema oblik savršene kuglje. Naša je zemlja na polovima sploštena. te su polovi prema tome središtu zemlje bliži, nego li ma koja točka ekvatora. Odatle nužno slijedi, da je teža na polovima veća, nego li na ekvatoru, a na mjestima, koja leže medju ekvatorom i medju polovima, bit će veća, nego li na ekvatoru, a manja nego li napolovima, i to tim veća, čim je mjesto, o kom se radi polu bliže, a od ekvatora udaljenije. To se drugim riečima veli: teža ovisi o geografskoj širini. Kad bismo sad sva ona mjesta, koja imadu jednaku težu, spojili crtom — takove se crte zovu izogeobare —. tad bi te crte morale biti krugovi, koji idu posve usporedo s paralelama, t. j. s onim crtama, koe spajaju mjesta jednake geografske širine. U istinu nije tome tako. Prije svega, kako smo već spomenuli, nisu sva mjesta na površini zemaljskoj jednako udaljena od središta, jer nisu jednako visoka, te je prema tome teža u brdima manja. nego li u ravnici ili u dolini, a osim toga imade jošte jedan uzrok, koji cijelu stvar komplikuje. Mi naime kod svega, što smo do sad rekli. mislimo, da teža odvisi samo o udaljenosti od središta. Stvar ipak nije posve takova. Ono, što nazivljemo težom, nije ništa drugo nego samo rezultanta svih onih sila. kojima se pojedine čestice materije medjusobno privlače. Imade li na kojem mjestu kore zemaljske nagomilano više materije, nego li na drugom, tad će to djelovati i na težu, te će ona na tim mjestima biti i veća. U čemu se sad sastoji to nagomilanje materije, glede toga se ni stručnjaci posve ne slažu, te konačno tumačenje cijele stvari ovisi o tome, kako si predstavljamo sastav zemaljske kuglje u njezinoj unutrašnjosti. Nagomilanje materije. dakle i veća teža, može se tumačiti tako, da je na stanovitom mjestu zemlja gušće konzistencije, t. j., da se ondje sastoji od gušće i teže materije, a na drugome mjestu opet da je njezin sastav rjedji, da se dakle sastoji od rjedje materije. Možemo dalje uzeti — a za sada nije moguće ustvrditi. da to ne može biti — da se na drugim mjestima nalaze pod zemljom ogromne šupljine, koje su tek zrakom ispunjene, ili makar vodom ili čim drugim, što imade manju gustoću od zemlje. One slojeve zemaljske, koji pokazuju manju težu od normalne, zovemo defekt mase (Massendefekt), a one slojeve, koji pokazuju veću težu od normalne, nazivljemo gomilom mase (Massenexzess), a svaku razliku od normalne teže zovemo anomalijom teže. Spojimo li sad sve točke površine zemaljske, na kojima je anomalija jedna te ista, crtom. tad dobivamo t. zv. izogame. Prva naša slika pokazuje izogeobare jadranskoga mora po opažanjima austrijskoga pomorskoga častnika Antuna pl. Triulzi-a, a druga slika izogame po opažnjima istoga motritelja. Ostalo će pozornome štiocu biti i samo po sebi jasno. Dodajemo samo, da su i te dvije slike uzete iz II. knjige „Zemljopisa Hrvatske", koji upravo sad izlazi pod redakcijom prof. dra. Artura Gavazzi-a, a u nakladi knjižare Antuna Scholza u Zagrebu.

KRONIKA.

Petak, 26. ožujka.

U Beču obdržava se anketa o borbi proti maleriji u južnim pokrajinama monarkije. — Javnost saznaje za sadržaj note, kojom je Rusija priznala aneksiju Herceg-Bosne. — Njemački carevinski kancelar knez Bülow nudja svoju ostavku, koju car Vilim ne prima. — Pariški poštarski činovnici drže skupštinu, na kojoj se stvara zaključak, da se imade ponovno stupiti u štrajk, ako bi tko od njih radi zadnjih dogadjaja bio kažnjen ili otpušten.

Subota, 27. ožujka.

U Sarajevu zabludi slaboumna turska djevojka Pemba u crkvu oo. Isusovaca, a odatle nastaje bez ikakovoga povoda velika afera, kojom se i inostrane novine bave. — Zajednički sabor prima zakon o kongrui u trećem čitanju. — Medju Engleskom i našom monarkijom vode se pregovori radi srpskoga pitanja. — U srpskom krunskom vijeću prima kralj Petar do znanja odreknuće kraljevića Gjorgja. — Revolucijonarni pokret u Teheranu postaje tako kritičan, da se zastupnici stranih vlasti spremaju za slučaj, da dodje do uličnе borbe. Sa svih strana zemlje javljaju se novi nemiri.

Nedjelja, 28. ožujka.

U Zagrebu umro obrtnik i gradjanin Vjekoslav Pierotti, koji ostavlja siromašnoj zagrebačkoj djeci zapis od 200.000 kruna. — U Lavovu drže konstitujuću skupštinu poljskoga žurnalističkoga saveza. — Bečki spoljašnji ured javlja službeno, da je za sada osjeguran mir. — Austrijsko upravno sudište u Beču izriče principijelno, da spaljivanje mrtvaca u Austriji nije dozvoljeno. — Papa otvara novouredjenu vatikansku pinakoteku. — U Njemačkoj izumire kneževska linija Schwarzburg-Sonderhausen smrću kneza Karla Güntera. — U nekim ovećim gradovima Španije dogadjaju se protukatoličke demonstracije.

Ponedjeljak, 29. ožujka.

U Biogradu priredjuju se demonstracije u prilog kraljevića Gjorgja. — U njemačkom reichstagu izriče knez Bülow znamenit govor o izvanjskoj politici. — Engleska napušta sve prigovore, koje je bila podigla proti protokolu austrijsko-turskoga sporazumka. — U engleskoj donjoj kući drži državni tajnik Grey govor o engleskoj pomorskoj politici i o odnošaju prema Njemačkoj. — Ministar Izvoljskij nudja ostavku. — Kanadska donja kuća zaključuje, da se imade sagraditi flota, koja bi engleskoj imala pomagati.

Utorak, 30. ožujka.

Dr. Lueger je po sedmi put izabran gradskim načelnikom. — Srpsko ministarsko vijeće zaključuje, da se Srbija imade prilagoditi svim zahtjevima velevlasti. — Knez Bülow drži govor o unutrašnjoj njemačkoj politici. — Zastupnici vlasti predavaju ministru Milovanoviću memorandum o izjavi, koju imade Srbija dati Austriji. — Državni tajnik Grey drži u donjoj kući govor o njemačkom programu za izgradnju ratnih brodova. — Portugalsko ministarstvo odstupa.

Srijeda, 31. ožujka.

Odbor riječke gradske uprave zaključuje, da kod svih javnih napisa imade talijanski biti na prvom mjestu i većim slovima. — Riječki guverner grof Nako imade audijenciju kod Pape. — Nakon burne tajne sjednice čita se u javnoj sjednici srpske skupštine nota, koju Srbija upravlja Austriji; skupština sluša šuteći i bez opaske. — Srbija predaje notu poslaniku Austrije, grofu Forgachu, u kojoj izjavljuje, da će demobilizovati. — U Petrogradu otkrivena revolucijonarna urota; 70 osoba uapšeno, medju njima više časnika. — Ruska državna duma počima vijećanje o pomorskom budgetu. — Engleski kralj Edward imade u San Sebastianu sastanak sa španjolskim kraljem Alfonzom. — U Rimu umro Marco Boncompagni-Ludovisi duca di Fiano.

Četvrtak, 1. travnja

Srbija otpušta svoje pričuvnike. — Poslanik grof Forgach predaje ministru Milovanoviću odgovor Austrije na srpsku notu. — Medju Austrijom i Srbijom ističe trgovački provizorij; od danas opstoji medju obim državama „bezugovorno stanje". — U talijanskoj komori dolazi do tučnjave medju opozicionim zastupnicima. — Grof Zeppelin na svojoj znamenitoj vožnji medju Manzellom i Münchenom. — U Marseilleu dogadja se na francuskom brodu „Jules Heure" velika eksplozija petroleja; 6 radnika mrtvih, a 10 teško ranjenih. — Francuska akademija imenuje članovima kritičara René Doumica i pjesnika Jeana Aicrda. — Nizozemski stališi primaju bez debate zakon, kojim se uredjuje naslijedstvo i vladavina. — Carigradska štampa upozoruje javnost na strašnu glad, koja vlada u nekim krajevima Anatolije. — U Carigradu su arnautske čete veoma uzrujane. U Jildiz dolazi odio puščanih strojeva. — Engleska banka snizuje svoj diskonto od 3 na 2 i pol po 100.

Petak, 2. travnja.

U riječkoj tvornici petroleja dogadila se velika eksplozija; jedan radnik usmrćen, a jedan teško ranjen. — Linačkim je biskupom imenovan dr. Rudolf Hüttman. — Veliki požar b Vesprimu. — Predsjedništvo srpske skupštine predaje vladi peticiju sa 72 potpisa, kojom se traži, da se prijestolnica prenese iz Beograda u Niš. — Ruska duma odgadja se do 20. travnja. — Njemački

reichstag i pruski sabor odgadjaju se do 20 travnja. — U Pretoriji potpisuju ugovor medju Mozambikom i Transvaalom.

Subota, 3. travnja.

Austrijski zastupnici kod signatarnih vlastih berlinskoga ugovora dobivaju nalog, da formalno zatraže, neka bi se čl. 25. berlinskoga ugovora obeskrijepio. — Iz Petrograda javljaju, da ruska vlada predlaže, neka bi se obeskrijepio čl. 29. berl. ugovora, kojim se na korist Austrije ograničuje suverenost Crne Gore. — Nekadašnji veliki vezir Camil-paša objelodanjuje u „Igdamu" izjavu, kojom opravdava, zašto je otpustio ministra pomorstva. — Španjolski ministar rata predlaže zakonsku osnovu, kojom se uvadja opća vojna dužnost. — Umro admiral Cervera, zapovjednik španjolskoga brodovlja u američkom ratu.

Nedjelja, 4. travnja.

U Lici bjesni užasna oluja; dvije su kuće posve srušene, a sedam ljudi platilo je glavom. — U Sarajevu izbori za „Hrvatsku narodnu zajednicu"; izabran je predsjednikom dr. Nikola Mandić. — U Pragu umro glasoviti njemački glumac Adolf Sonnenthal. — Talijanski kralj prima ostavku ratnoga ministra Casane i državnoga podtajnika za pošte i brzojave Bertettija, te imenuje ministrom rata generala Spingardija, a državnim podtajnikom zast. Teofila Rossija. — U Parizu i Lyonu veliki meeting radnika i činovnika, na kom se naglašuje solidarnost jednih i drugih. — Portugal i Brazilija sklapaju ugovor glede mirovnoga suda.

Ponedjeljak, 5. travnja.

Umro dr. Aleksandar Mocsonyi u 68. godini, nekoć jedan od prvih rumunjskih vodja. — Ruski listovi javljaju, da je ministar unutrašnjosti izdao naredbu, prema kojoj Poljaci u upravnoj službi ne mogu doći do višeg čina, nego li je onaj, s kojim je spojena plaća od 1000 rubalja na godinu. — Talijanski kralj i kraljica putuju iz Rima u Messinu, a istodobno bivši predsjednik Roosevelt u Napulj, te se sastaju u Messini. — Tal. poslanik na Cetinju predao je notu svoje vlade; crnogorska vlada izjavljuje, da će Bar ostati i nadalje trg. lukom, a ona da će se glede čl. 29. u svemu prilagoditi željama vlasti. — Turski parlamenat drži tajnu sjednicu, u kojoj vijeća o protokolu sporazumka medju Austrijom i Turskom; protokol je primljen sa 136 glasova proti njih 46, dočim 18 članova nije glasovalo, — Iz Bukurešta javljaju nove nemire medju rumunjskim seljacima. — U Mlecima je u crkvi Madona del' Orto ukradena Madonna od slikara Giovannija Bellinija. — Nemirnjaci na Samoanskom ostrvlju pohvatani su i uapšeni. — Kitajska vlada izdaje zakon, po kojem nijedan kitajski državljanin ne može postati državljaninom koje tudje države.

Utorak, 6. travnja.

U Kladnu u Českoj buknuo je veliki štrajk rudara. — U Češinu priredjuju Poljaci velike demonstracije. — Iz Biograda javljaju, da se ondje počima ukočenost šije zarazno širiti. — U Mlecima umro prof. dr. Franjo Wickhoff. — Turski senat bira povjerenstvo od 15 članova, koji imadu proučiti protokol o austro-turskom sporazumku. — Turskim poklisarom u Londonu imenovan je nekadašnji ministar spoljašnjosti Tevfik-zaša. — U Carigradu umoren je urednik lista „Srbesti", Hasan Fehmi. — Zasijedanje rumunj. parlamenta zaključeno. — U unutrašnjosti Francuske prijete ozbiljni nemiri; proglašena je solidarnost činovništva i radnika. — Engleska liga za zrakoplovidbu proglašuje, da se kod izgradnje zračne flote imade paziti na isti princip, kao i kod pomorske, da naime engleska flota imade biti jača nego li ikoje dvije strane flote zajedno. — U istočnoj se Bengaliji i opet javljaju nemiri; učinjen je atentat na željeznički vlak.

Srijeda, 7. travnja.

U Ljubljani počimaju izvješivati samo slovenske ulične napise. — Izmedju Austrije i Crne Gore izmjenjuju se note glede članaka 25. i 29. berlinskoga ugovora; Bar ostaje i nadalje samo trgovačkom lukom, a Austrija pristaje, da se ukinu sve ustanove čl. 29., koje ograničuju suverenost Crne Gore. — U Carigradu velike ulične demonstracije proti mladoturskom odboru i proti predsjedniku komore Ahmetu Rizi. — Engleska vlada prosvjeduje kod kitajske vlade proti tome, da se sklopi njemački zajam za izgradnju željeznice Kanton—Hankau. — U Porutgalu sastavljen je novi kabinet ovako: predsjedništvo i rat: Sebastian Telles; pravosudje: Alarcao; financije: Soares Branco; unutrašnjost: Aleksandar Cabral; spoljašnjost: Carlos Bocage; javne radnje: Luis Castro; pomorstvo: Azevedo.

Četvrtak, 8. travnja.

Tršćanski ljekarnički asistenti stupaju u štrajk. — Turski senat prima u principu protokol austro-turskoga sporazumka. — Vijest, da Austro-Ugarska kani graditi četiri ratne ladje tipa „Dreadnought", pobudjuje veliku uzrujanost u Engleskoj; svakolika štampa nalazi u tome pogibelj za englesku silu u sredozemnom moru. — Francuska vlada zaključuje nekadašnjega predsjednika Castra silomice odstraniti sa otoka Martinika.

Petak, 9. travnja.

U Crnoj Gori prestaje bojkot na austrijsku robu. — Nekadašnji ministar predsjednik Kazimir Badeni teško obolio. — Mladoturski odbor objelodanjuje izjavu, u kojoj prosvjeduje proti tome, da se njemu pripisuje umorstvo urednike Hasana Fehmija. — Američki kongres prima velikom većinom glasova predlog o novom tarifu. — Nekadašnji predsjednik Roosevelt dolazi u Port Said.

UMRLI.

Dr. Franjo Wickhoff.

Franjo Wickhoff, dvorski savjetnik i profesor na filozofskom fakultetu bečkog sveučilišta, rodio se je 7. svibnja 1853. u Steyru kao sin zastupnika na carevinskom vijeću Wickhoffa. Svoje je nauke svršio u Beču, a onda je proputovao svu Evropu, te boravio na svim njezinim znatnijim žarištima umjetnosti. On je objelodanio čitavi niz znamenitih radnja na području povijesti umjetnosti. Pozvan na bečko sveučilište predavao je ondje o općenitoj povijesti umjetnosti, te je na tom polju uživao svjetski glas odlična stručnjaka. Umro je u Mlecima.

Admiral Cervera.

Don Pascual Cervera y Topete, koji je nedavno umro, bio je zapovjednik španjolskoga brodovlja u ratu proti američkim Ujedinjenim Državama. Cervera rodio se je 18. veljače 1839., stupio je za rana u mornaricu, te se je više puta odlikovao u Africi i u borbama proti Karlistima. U španjolsko-američkom ratu dobio je god. 1898. vrhovno zapovjedništvo španjolskoga brodovlja, s kojim je 19. svibnja sretno doplovio u Santiago de Cuba. Ovdje ga je medjutim daleko pretežnije američko brodovlje pod admiralom Sampsonom zatvorilo, a kad je kušao, ne bi li u noći umakao, budne 3. srpnja posvema uništen. Stavljen je poslije pred ratni sud, koji ga je medjutim riješio. U Španjolskoj je svako dijete znalo, da se sa onim starim podrtinama, kojima je zapovijedao Cervera, proti modernim američkim brodovima ne može ništa učiniti. A i sama vlada nije ni onoga učinila, što je mogla, da izbjegne strašnoj katastrofi.

Dr. Aleksander pl. Mocsonyi.

Nedavno je na svom imanju Foen u torontalskoj županiji umro nekoć najugledniji vodja ugarskih Rumunja dr. Aleksandar Mocsonyi u dobi od 68 godina. Svoje je nauke svršio na bečkoj univerzi, pa kako je bio odgojen u staroaustrijskim idejama, nije se nikako mogao sprijateljiti s dualizmom. Jedno vrijeme zastupao je lugoški izborni kotar u zajedničkom saboru, ali je već god. 1874. položio mandat, te je svaki daljnji izbor principijelno otklonio. On je bio uvjeren, da bi ugarski Rumunji samo u zajedničkom austrijskom parlamentu našli dovoljno zaštite, te da za njih nikakove vrijednosti nema, što šalju svoje zastupnike u specifično madjarski parlamenat. Zato se je posve povukao sa političkoga poprišta, te je za svoj narod, koji je svim žarom ljubio, djelovao samo na gospodarskom i kulturnom polju.

Adolf Sonnenethal.

Težak gubitak zateče dne 5. travnja njemačku Taliju, jer je toga dana umro jedan od njezinih najodličnijih svećenika, Adolf Sonnenthal, član glasovitog Burgtheatra u Beču. Rodio se je Sonnenthal 21. prosinca 1834. u Budimpešti od dosta siromašnih roditelja. Ipak je otac hotio, da mu se sin posveti naukama, ali mu to nije pošlo za rukom, jer mu je posao propao. Adolf je dakle morao u krojačiju na zanat. Dakako da to nije bilo ništa za talentovanoga mladića, te je već kao naučnik pokazivao osobitu volju za glumačku umjetnost, a jednom je dapače u nekoj diletantskoj predstavi mogao nastupiti. Poznati glumac Dawison svratio je svoje oko na nadarenoga mladića, te ga osokolio, neka se posvema posveti kazalištu. Nije ga bilo teško nagovoriti, te već kratko vrijeme iza toga vidimo Sonnenthala, kako marljivo uči pod ravnanjem Dawisonovim. Već kao sedamnaestgodišnji mladić nastupio je kao gsot u Temišvaru, gdje je glumio časnika Phöbusa u „Zvonaru crkve Notredamske", a godine 1854. gostovao je u Gracu kao Hamlet s tako ogromnim uspjehom, da mu je ravnateljstvo s mjesta ponudilo

*

angažma. On je medjutim volio poći u Njemačku, gdje se je upoznao s Laubeom, a ovaj ga je doveo u Beč. gdje je na Burgtheatru god. 1856. angažovan, te je tamo sve do svoje smrti ostao kao jedna od najsjajnijih zvijezda na savremenom pozorišnom nebu. Umro je u Pragu. gdje je baš boravio kao gost tamošnjega njemačkoga kazališta.

Marco Boncompagni-ludovisi-Ottoboni Duca di Fiano.

Vojvoda di Fiano, koji je nedavno u Rimu umro bio je zastupnik posve osobitoga tipa talijanske aristokracije. Akoprem je potekao od jedne od najstarijih i najslavnijih patricijskih porodica, iz koje je i više Papa proizašlo, ipak je bio jedan od prvih, koji su poslije pada Rima svoju službu ponudili novome vladaru. U početku je uživao veliki ugled na kraljevskom dvoru, te je kraljica Margherita običavala za karnevala sa shoda njegove palače na korsu motriti povorke, ali se je to veoma brzo promijenilo, kad je nespretnim i nesretnim špekulacijama i sličnim izgubio sav svoj imetak. Njegovu sjajnu palaču i sve, što je imao, kupio je neki židovski trgovac sa žitom, te je sama sreća, što je prema dojakošnjem vlasniku imao toliko smilovanja, te mu dozvolio, da smije obitavati u nekolicini malih sobica nekoć svoje palače. Sprovod mu je bio dosta kukavan, te na njemu nije bilo vidjeti drugoga nikoga osim poznatoga rimskoga sindaka Nathana i nekoliko framasuna. Doživio je osamdesetu godinu.

UMJETNOST.

Helena Modrzejewska.

Od 11. na 12. travnja u noći umrla je na svojem posjedu u Newportbeathu u Kaliforniji najveća poljska tragedkinja — Helena Modrzejewska. Težak je to udarac za poljsko kazalište.

Rodjena je 1842. u Bochni u zapadnoj Galiciji. Roditelji njezini bijahu glasoviti poljski glumci Bendi. I brača se njezina posvetiše kazalištu. S 18. godinom stupila je Helena prviput na daske u provincijalnoj kazališnoj družini Konstantina Lobojske u Novom Sonču. 1. listopada 1862. bude angažovana u lavovsko gradsko kazalište. Jednostrana kritika ju prisili, da u veljači 1863. prijedje u provincijalno kazališno društvo Zimajeva. 1865. bude primljena u kazališt. svezu u Krakovu. 1867. uda se za Chlapowskog i otputuje u Pariz, da proučava glumljenje tadašnjih slavnih glumica, a iza tog u Beč, da prouči klasični stil glumljenja. 1869. gostuje u Poznanju i Varšavi. U Varšavi bude angažovana. No već 1870. brane joj ruske oblasti dalnji boravak u Varšavi. Helena na to od 1870.—76. gostuje po Krakovu i Lavovu. 1877. gostuje u New-Yorku, 1880. u Londonu, ostaloj Engleskoj i Irskoj. Iz Lonodona otputuje u San Francisko, a odavde u velikoj tourneji proputova Ameriku. U Kaliforniji si kupi silan posjed. 1890., 94., i 95. gostuje u Lavovu, ali uvijek se vrati u Ameriku. Zadnji put je gostovala u domovini u Wyspjanskovoj: Waršavjaki. Govorila je izvrsno francuski i englezki (ali s poljskim akcentom). Bijaše glazbeno veoma obrazovana i dobra poznavateljica svjetske literature i umjetnosti.

Svakom je pomogla, kom je pomoći trebalo. Bilo savjetom, bilo preporukom, bilo i obilnim novčanim potporama. Mnoge ravnatelje provincijalnih kazališnih družina spasila je od bankrota svojim gostovanjima, za koja nikakove nagrade primila nije, pače ni putni trošak. A u Americi bila je svojim zemljakima druga majka. Nitko ne bijaše odbijen.

Bila je veoma lijepa pojava puna kraljevskog dostojanstva, vanredno simpatična i zvonka glasa, utjelovljeni čar i ljupkost. Na prvi pogled osvajala je svakog. Vrstni krakovski glumac Leon Stepowski bio je u varšavskoj glumačkoj školi u doba debuta Modrzejewske u Varšavi. On je prisustvovao toj predstavi i opisuje u krakovskom „Czasu" svoje dojmove: 1868. istupila je prviput Helena u Legouvéovoj „Adrijani". Glumice Rakjewičova, Poljinjska i Bakalovičova nagovoriše svoje „stranke", da napune kuću i ne plješću Modrzejewskoj.

Modrzejewska dotrči na pozornicu i pogleda u gledalište. Taj pogled! A tad gestom punim kraljevskog dostojanstva ispruži ruku. U toj pozi bijaše tako dostojanstvena, rječita, neodoljiva, da nas je taj gest doveo do ludosti. Zaboravismo na „stranke", na urote, obveze, na svijet. I kazalište se potrese od pljeska. Jedan gest! Nikad možda nijesam tako jasno shvatio, što je glumac i kakova je snaga njegove umjetnosti.

Za gostovanja u Londonu najuvaženiji i najstroži kritičari priznaše joj prvenstvo nad Sarom Bernhardtovom u kreaciji „Gospodje s kamelijama". Jedan ju pače kritičar proglasio najboljom kontinentalnom glumicom Shakespearovih žena. Najslavnija američka tragedkinja Eytinge kliknula je poslije Helenine kreacije „Adrijane" u San Franciscu: „Iza takova genija nemogu igrati". Pače Englezi i Američani s ushitom pozdraviše i njezin tudji naglasak i nazivahu ga „utjelovljena slast". Kasnije, kad je poljskim jezikom predstavljala po američkim kazalištima, doživjela je još veće triumfe. Njezini triumfi bijahu veći nego li Sarini, Rachelini, Ristorijeve itd.

Igrala je Feuilleta, Scribea, Legouvéa, Dumasa, Grillparzera, Hugoa, Schillera, (od poljskih) Korzenjowskog, Feljinjskog, Okonjskog, Fredra, Slowackog itd. Nedostiživa je „Magda" u Sudermanovom „Očinskom domu", a neprijeporno najbolja interpretantica Schakespearovih žena. Najmilija joj je bila „Adrijana" Legouvéova. Izprva je igrala naivku u komedijama, a tad je istupala u vaudevilleima i operetama, a napokon postala tragedkinja. Njene uloge bijahu višeput nadopunjak, razjašnjenje i produljivanje stvaranja autorovog, jer se toliko udubila u komad i toliko ga proosjećala. Ako autor nije rekao štogod, što je ipak važno za onu figuru, svojom bi igrom tad ona nadomjestila. Njene figure bijahu — kako je to lijepo napisao K. Gurski — vizijama njenim prekrasno stilizirane i kao učarane u scensku plastiku, a uvijek prožete čarom idealne istine, neokaljane zadahom niskog realizma. Stoga su i njene kreacije bile velikom poezijom. Čim je autor stvorio ulogu bližu „dem ewig Weiblichen", čim je dušu junakinje stvorio mekšju, nježniju, tim je ta uloga bliža biln Modrzejewskoj. Milila joj se uloga n. pr. Antigone, jer u nje bijaše srce, da ljubi, a ne da mrzi. Shakespearove Julije, jer ova bijaše najčarobnije utjelovljenje ljubavi, Ofelije, jer je bila melankoličan cvijet, uništen žalostnom sudbinom, ili uloga Marije Stuart, jer je ona mučeničko veličanstvo. I ove su joj kreacije najsjajnije bile. Drugi njezin svijet bijahu poetične komedije Shakespearove. Drage su joj bile uloge Viole iz „Tri kralja" i Rozalinde iz „Kako vam se svidja". Poljski pjesnik Asnyk oduševljen njenom kreacijom Rozalinde u zanosu je uzkliknuo: „Rozalindu si uresila bajnim obličjem grče Helene, živahnošću očiju Kleopatre, djevičanskim čarom atalante i bolnom stidljivošću Lukrecije. Jednom riječju čarom bez mjere". Najskrajnja granica njezina talenta bijaše kreacija Beatrice u „Mnogo vike ni zašto", tog nestašnog i prpošnog vjetropira „rodjenog pod plesućom zvijezdom".

Svoje je uloge Modrzejewska idealizovala i poetizovala.. Upravo najsjajnija i najveličajnija bijaše, kad mogaše idealizovati svoje uloge bez žapanja i kolebanja. Jednom riječju u nje bijaše izobilje umjetničkih sposobnosti i virtuozne savršenosti, a uvijek plemenite distinkcije scenične manire. Poredjuju ju s grčkim kipom, oživljenim električnom strujom, jer je sretno spajala u svojoj igri uspjehe sceničkog realizma s davnom tradicijom skrbi za ljepotu riječi, gesta i interpretacije. Tolika eto klasična ljepota i tako reći isnatrena osobna draž, neizrecivi i upravo nesravnjivi čar i odlična, da, kraljevska otmjenost njene pojave, neopisivo privlačiva simpatičnost i neodoljivo milozvučje glasa, uzvišena plemenitost značaja i veličanstvenost duha, dubljina i plemenština umjetničkog shvaćanja, poetizovanje i idealizovanje udubljivanja i proosjećanja uloge, savršenost i virtuoznost izvedbe, očaravajući pogled, herojska dostojanstvenost gesta, ljupkost i elastičnost kretnje, a uz to žarki i požrtvovni patriotizam, sve to eto pada u grob s Helenom Modrzejewskom. A ipak — po čem će pozni naraštaji, koji nemadoše sreće, vidjeti njezine umjetnosti, upoznati, uočiti njenu veličinu? Što je vidljivog svog ostavila iza sebe? U istinu je tragična sudbina glumčeva, jer iza svoje smrti ništa ne ostavlja. Nije li uspjela i dobra paralela ugaslog svjetla sa smrću slavnog glumca? Ni za jednim, ni za drugim ne ostaje ništa!

M. Sakač.

IZ ZNANSTVENOGA SVIJETA.

Mitrin kult i kršćanstvo.

Nedavno su u Rimu učinili veoma važno arheološko otkriće. Službeno izvješće ministarstva opisuje otkrića kako slijedi: Iskopine se obavljaju na Janicolu. Tu su našli neku vrst pravokutnoga dvorišta, u koje vode tri široke stube. Straga u dvorištu je svetište, malena izba. U čeliji svetišta su dvije udubine, u kojoj su bili kipovi bogova, a u sredini medju obim udubinama bio je trouglast prostor, po svoj prilici takodjer za kakav kip (ili sliku). Pri daljnjemu iskapanju nadjoše pod podom dvorišta velike žare, u kojima bijahu ostaci životinjskih žrtava. Sve žare bijahu otvorom grla okrenute prama istoku. Ovih dana našli su nasuprot spomenutomu svetištu dvije nove višekutne ćelije. U lijevoj je kip boga Bacha iz grčkoga mramora, na glavi i rukama

nalaze se tragovi nakita. U prostoru medju obim ćelijama našli su kip egipatskoga stila iz bazalta, a po svoj prilici iz dobe cara Hadrijana. Taj kip prikazuje nekakovo božanstvo raširenim rukama, koje je sigurno u rukama držalo simbole. Čudnovato je, da su kraj zidova udubina našli tri lješine. Pred udubinom bio je načinjen veliki oltar sa trouglastom iskopanom bazom iz opeka; glavni je šiljak obrnut prama istoku. Na oltaru je kvadratična udubina, koja je služila kao žrtvena zdjela; pokrivena je poklopcem. U udubini je nadjen kip Kronosa sa zmajem.

Francuska akademija za natpise primila je o tom znamenitom nalazu na Janicolu izvješće od Dieulafoya. Taj nalaz, veli Dieulafoy, u velike obogaćuje arheološku znanost, jer obred bogoslužja još nigdje nebijaše tako jasno istaknut kao ovdje. Francuski stručnjak usporedjuje nalaz na Janicolu sa poznatim religioznim mazdeističkim spomenikom perzijskih starina, koji je poznat pod imenom „Daitiogatus". U obim slučajevima su dva svetišta odijeljena velikim dvorištem. U Perziji je jedno svetište t. z. „izehir-han" (kuća molitve, bogomolja) i u njemu se obavljaju symboličke žrtve u prisutnosti mazdeista, koji bijahu u dvorištu sabrani. Drugo svetište t. z. „Ayadana" bilo je providjeno sustavom kombinovanih dvostrukih vratiju, koja su branila pristup u unutarnjost. U svetištu „Ayadana" je posebna dvorana, koja se zove „Atechia", a u njoj gori na „Alechianu" sveti oganj „bahram". Dieulafoy je nehotice dokazao, da su nacrti obaju bogomolja jednaki do najmanjih sitnica.

Spominjemo, da ovaj nalaz u istinu obogaćuje arheološku znanost, ali nije novost. Danas već poznajemo mnogo takovih hramova, kipova i natpisa, prama tomu možemo ustvrditi, da nam je Mitrasov kult poznat. Svakako je znanost danas već daleko od fragmentarnih tragova ovoga kulta. Dapače znanost malo koju religiju odnosno kult staroga vijeka bolje poznaje od perzijsko-syrskoga Mitrasova kulta. G. 1903. izašlo je temeljito djelo: „Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithras" od F. Cumonta u dva sveska. Istraživanja Cumontova nastavljaju mnogi drugi istraživaoci, tako je n. pr. g. 1903. izdao A. Dieterich „Mithrasovu liturgiju". Danas je posve neosnovana tvrdnja, da je taj kult uveden naročito zato, da štiti poganstvo proti napredovanju kršćanstva. — Istina je doduše, da je Mithrasov kult, koji je mnogo stariji, bio veoma pogibeljan kršćanstvu. Poganski filozofi nastojali su svim silama, dokazati njegovu važnost. Pri tom su im mnogo mogle poslužiti vanredne sličnosti: pristaše Mithrasova kulta nazivahu se „oci" i „braća", imali su krst i neku vrst „svete gozbe", zahtijevahu umjerenost i čistoću, pripovijedahu o općem potopu, vjerovahu u besmrtnost duše, ufahu se, da će dobri u nebo a zli u pakao. Sv. Augustin pripovijeda, da je neki Mithrasov svećenik običavao govoriti: „Et ipse Pileatus (t. j. Mithras) christianus est." Te sličnosti nijesu ni crkveni pisci kao primjerice Tertulijan mogli pobijati, ali su tvrdili, da je to djavolska imitacija kršćanskih običaja u perzijskom kultu. Borba kršćanstva i Mithrasova kulta morala je baš toga radi i biti veoma žestoka. Osobito je borba bila žestoka u 3. stoljeću poslije Krista. Zato i jest Renan rekao: „Da je kršćanstvo bilo smrtno ranjeno, bio bi svijet mithraisiran" (Marc Aurèle str. 579: „Si le christianisme eut été arrêté dans sa croissauce par quelque maladie mortelle, le monde eût été mithriaste.") Gubitak Dacije i germanske zemlje Decumata, gdje je bilo jedno od glavnih središta Mithrasova kulta, doprinio je kršćanskoj pobjedi. Kad je križ kršćanskoga Boga došao na prijestolje rimskoga cara, tada nigdje više nije Mithras imao sigurno zaklonište.

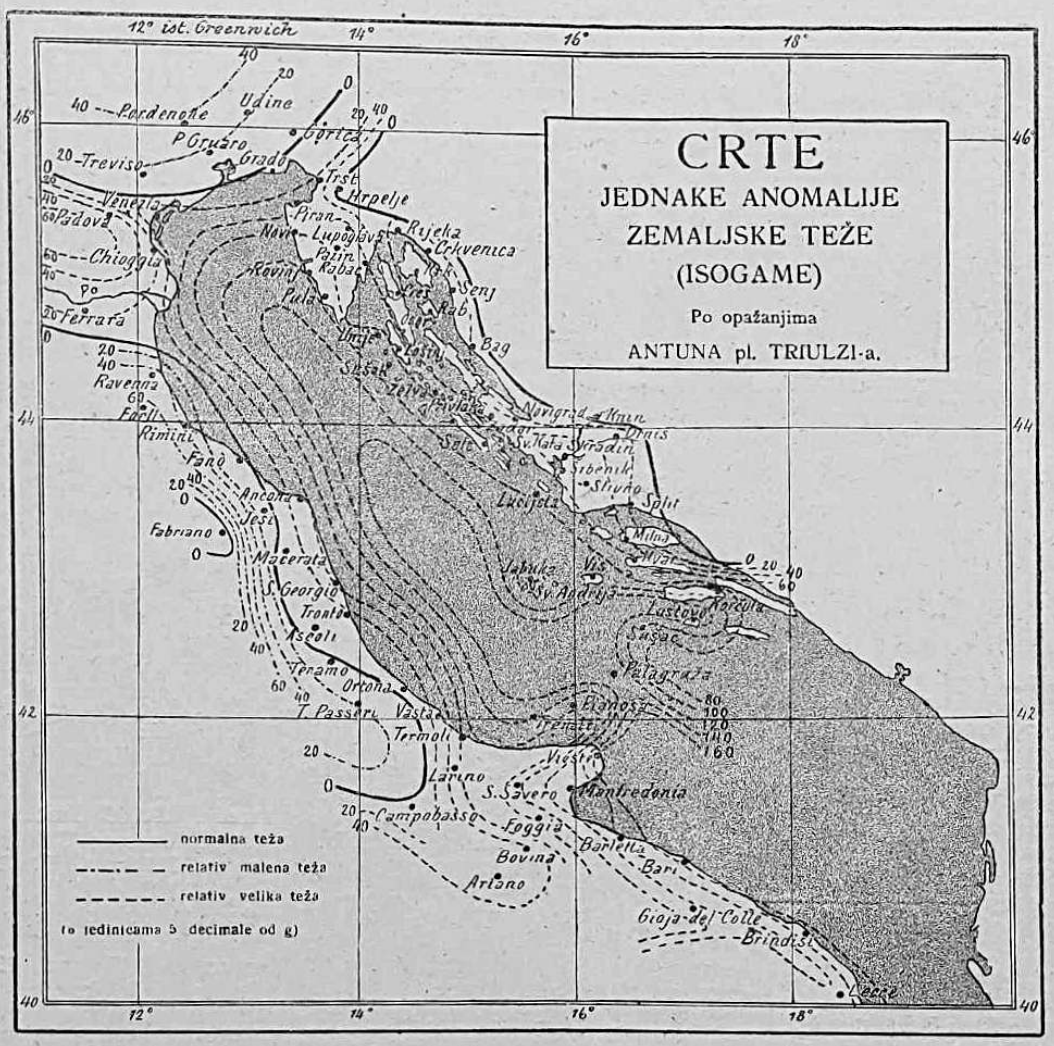

Teža na Jadranskom moru: 2. Izogame.

Odisejeva palača na Itaci.

Profesor Dörpfeld prikazao je u njemačkom arheološkom društvu rezultate svoga zanimivoga istraživanja, koja je poduzeo na Leukas-Itaci. Na jugu je otoka našao mnoge ostatke važne naseobine iz mikenske periode. Čitateljima je poznato, da u mikensku kulturnu periodu stavljamo i trojanski rat. Dörpfeld je našao gradsku naseobinu sa palačom, koja je veoma karakteristična zbog svoga gradjevnoga sloga i u krugu zidane grobnice, koja nalikuje mikenskim grobnicama, samo što je mnogo jednostavni-

jega stila. U svemu odgovara Homerovom kazivanju o dvoru itačkoga kneza. Zlatnih maska, kao u zlatom bogatoj Mikeni nije našao, ali je našao brončanog oružja i raznih zemljenih predmeta, koji se odlikuju karakterističnom ornamentikom. Taj nalaz je i opet jedan dokaz više, da se Homerova Ithaka nalazi na Leukas-Ithaci, t. j. na najzapadnijem otoku, kako ju naziva Homer. Dörpfeld misli, da je tuj Odisejevo sjedište i to zato, jer Homer veli, da je to najzapadnije ostrvo, a to ne može biti drugo nego Leukas-Ithaka, jer je iza Ithake još Kepfhalinia, stari Dulichion. Homer pri nabrajanju mnogih prosaca sa susjednih otoka nabraja sve otoke imenice sa karakterističnim oznakama, jedino ne spominje otoka Leukas-Ithake. Važno je i ono mjesto, koje nam pripovijeda, kako prosci sakriveni u zasjedi na malom otoku pred lukom vrebaju na mladoga Telemaka, koji dolazi sa Pilosa. Dörpfeld misli, da je to maleni otočić Magdhuri pred ulazom u Luku Nidri.

TEHNIKA.

Najveći most.

Izmedju New-Yorka i New-Yerseya kane graditi viseći most, koji će biti sigurno najveći na svijetu, a premostit će Hudson-River. Za sada su dogotovljeni nacrti, a valjda će ga doskora i izgraditi. Ovo čudo od mosta bit će 7.400 stopa dugo, stojati će 125 milijuna franaka, a služiti će u dnevnom prometu za 500.000 pješaka i 20.000 kola. U vodi će biti dva ogromna, 230 stopa visoka stupa, koji će biti na pol od kamena, a na pol od čelika, a most medju njima će nositi pet orijaških kabela. Svaki će kabel moći izdržati teret od 40.000 tona. Promjer jednoga kabela je 2 stope.

Borba proti magli

Londonska je magla poznata cijelomu svijetu. Nigdje nema jače magle na cijelom kontinentu od one koja pokriva Temzu. Engleska društva za odstranjenje i umanjivanje dima tvorničkih dimnjaka i privatnih kuća bore se svim mogućim sredstvima proti magli u Londonu, Birminghamu, Manchestru, Bradfordu, Leedsu i Shefieldu. Tu silnu maglu prouzrokuje ponajviše dim. U Shefieldu se obdržava veliki godišnji kongres svih društava. Ta društva kane tražiti, da parlamenat iznese zakon, da neke tvornice smiju rabiti samo naročito zato odredjenu vrst ugljena i da se snabdjenu t. zv. neutralizatorima dima. Jedan mjernik dokazuje, da se uporabom dima može u velike unaprediti industrija, a povrh toga se popravlja atmosfera.

Zar željeza nestaje?

Andrew Carnegie, „kralj čelika" proriče, da će doći doba, kada će uzmanjkati željeza, a uslijed toga se ne će moći proizvadjati dovoljne količine čelika. Ovo neugodno proročanstvo upravlja Carnegie ponajprije Engleskoj, jer hoće svoje stare zemljake upozoriti, da britsku industriju čelika ne čeka samo propast, nego da je i prilično propala. Ta riječ Carnegieva mogla bi biti kobna po Engleze, za to se naravno opiru tomu mišljenju. Prvi metallurg prof. Arnold rekao je u svom predavanju u akademiji „Royal Institution" da britska industrija čelika nigdje ne propada, to je samo maštanje, koje se porodilo u Carnegijevoj glavi. Neosnovanost Carnegijeve tvrdnje pobija dokazom, da je ove godine uvedena lih britska novost t. z. High Speed čelika, koji je veoma oštar. Ova nova vrst čelika će britsku industriju čelika opet unaprediti. Nema naravno sumnje, da će napokon na zemlji nestati željeza i čelika. Ne bude li čovjek do one dobe mogao zamijeniti željezo čim drugim, pasti će u nekadanji barbarizam, jer ne bi više mogao graditi lokomotive i ratne ladje. Profesor Arnold misli; da će aluminij zamijeniti željezo, nestane li onog poslije par tisuća godina. Aluminija ima zemlja dosta za stotine tisuća godina.

MEDICINA I HIGIJENA.

Britski zavod za radiologiju,

U Londonu su osnovali britski zavod za istraživanje radija. Medicinski odio ovoga zavoda ima dokazati pokusima na bolesnicima uporabivost radija u liječničke svrhe. Sir Frederick Treves, koji će biti član zbora ovoga zavoda, izjavio se je o vrijednosti radija u zdravstvene svrhe i pri tom je opisao niz zanimivih slučajeva, u kojima su polučili vanredne uspjehe uporabom radija. Djelovanje je često neočekivano kod oteklina i madeža svake vrsti. Sir Frederick Treves pripovijeda slučaj, gdje je bolesnik imao na oku krvnu oteklinu, veliku poput šljive, a uzalud su ga četiri puta operirali. Uporabom radija je ozdravio bez boli i poteškoća. Spominje čudnovat pokus, koji je sa radiumom nedavno izveo jedan engleski učenjak. Istraživalac je mišu, koji bijaše inficiran rakom, dao injekciju rastopinom radija. Premda je bolest bila već jako razvijena, prestala je napredovati, dapače se miš od bolesti oporavio. Sir Treves svakako opominje, da ne precijenjujemo ovakove pojedine uspjehe. U koliko može radij djelovati u području zdravstva, utvrdit će istom u budućnosti opsežna opažanja i pokusi, a istom poslije toga će se moći izreći temeljiti sud. Sada će systematski proučavati djelovanje radijevih zraka na bakterije i bacille, nastavit će pokuse sa kožnim oteklinama, a najzad će metodički istraživati djelovanje radija na zrak. — S druge strane čuje se o tom važnom zavodu: Engleski kralj čuo je nedavno govoriti o djelovanju radija, pa izrazi prijatelju Siru Ernestu Casselsu želju, da se ta dragocijena kovina, što je više moguće upotrijebi na korist bolesnoga čovječanstva. Premda kralj rado ide u novčanim stvarima židovima, medju koje se ubrajaju Sir Cassels, barun Hirsch i braća Sasson, ipak se iznenadio, kad mu je bogati kršćanin barun Lord Iveagh ponudio za ovo sanitarno uredjenje istu svotu kao i židovski bankari. Sada hoće kralj osnovati „Britski radiološki zavod", a članovi ovoga zavoda imali bi biti prvi učenjaci na polju medicine. Sir Frederick Treves, prvi kraljev kirurg, Sir William Ramsay, glasoviti kemičar, profesor I. Thompson sa sveučilišta u Cambridgeu, vještaci R. I. Strutt i Sir Henrik Morris. Potonji je predstojnik kr. kolegija engleskih kirurga. Sir Treves se nada, uporabom radija u liječništvu polučiti u kirurgiji vanrednih uspjeha, jer je već nekoje veoma teške slučajeve pomoću radija vrlo povoljno riješio. Treves je medju ostalim slučajevima dvokratnom uporabom radija izliječio i takove, kojima nisu pomogle ni Röntgenove zrake. Do sada su uvijek mislili, da je radium nešto posrednoga medju „X" zrakama. Ovaj nam slučaj pokazuje, da je radium više nego „X" zrake. U novom radiološkom zavodu zahtijevati će se honorar samo od bogataša, a siromasi će se liječiti besplatno. Ovom pothvatu smeta veoma velika zaprijeka. Svatko zna, da je radium neobično skupocjen, sada je cijena engleskoj funti radiuma (460 grama) 7,259.588 funti šterlinga (1 sterling je 24 K a. v.) to jest 174,230.112 K. Osim toga je Austrija, jedina zemlja u kojoj se do sada dobiva radium, zabranila izvoz rude, iz koje se dobiva radium. Srećom su u grofoviji Cornwallis našli dovoljno materijala u kojemu se nalazi Uranij, iz kojega se također dobiva radij raznim kemičkim procedurama. Svakako još uvijek neće biti preveliko oduševljenje za radij, pomislimo li, da je za dva funta radija t. j. 920 grama potrebna količina od 5000 tona Uranija. Profesor Thomson tvrdi da u pakluštini („Pechblende") ima upravo toliko radija kao zlata u morskoj vodi. Moguće će se naći koji sretnik, koji će obresti zemlju, iz koje će se radij izvažati na vagone?

SOCIJALNE VIJESTI.

Malo statistike iz zločinačhog svijeta Italije.

Glavno ravnateljstvo talijanskih tamnica objelodanilo je statistiku, koja nam pokazuje, da se umanjuje zločin u Italiji. Usprkos tomu tuže se na nedisciplinovano i buntovno ponašanje kažnjenika, premda se s njima humano postupa. Koncem g. 1907. bilo je u kotarskim istražnim zatvorima 23.733 muškaraca i 2.690 žena, u sudbenim uzama 18.496 muškaraca 7.529 žena. Duševne su abnormalnosti ustanovili u 358 slučajeva kod muškaraca, a u 20 slučajeva kod žena, u svemu dolaze 122 ludjaka na svaku tisuću kažnjenika. Dakako da mnogi simuliraju. God. 1907. bilo je medju 19.760 osoba, koje su došle u istražni zatvor 9.234 analfabeta, 1.863 su naučili samo čitati; 6.097 samo pisati, 2.148 su bili podučavani samo u elementarnoj obuci, a višu naobrazbu stekao je 421 kažnjenik. Kaznione su koncem 1907. imale 20.871 kažnjenika, dočim ih je koncem god. 1904. bilo 25.059. Tijekom godine otpušteno je 3.789 kažnjenika, koji su svoju kazan pretrpjeli, 315 je pomilovano, 432 iz drugih razloga, 354 je otpušteno uvjetno, a 123 kažnjenika premjestiše u ludnice. Umro je 521, a 21 je pobjegao. Pomor se u kaznionama također umanjuje. Zločina u samoj kaznioni bilo je 187. U radničke kolonije otpremili su god. 1907. 894 kažnjenika, 734 je pretrpjelo svoju kazan, 2 su uvjetno otpuštena, 24 su utekla, 18 je umrlo, a 2.418 odsudiše na prisilan domicil.

PROSVJETA.

Osvrt na knjige „Matice Hrvatske" za g. 1908. (Redovita izdanja*).

Uza sav spor izmedju „Matice Hrvatske" i nekolicine hrvatskih književ-

*) Ovaj prikaz bio je složen prije zadnje glavne skupštine „M. H." U. „P."

nika, Matica nastavlja izdavanjem. „Mladi" bi htjeli, da Matica prekine sa svim svojim predajama: Iznajprije nekakva apsolutna sloboda u pisanju (a u svijetu nema ni u čemu te apsolutne slobode), koja se ne osvrće ni na vjeru, ni na patriotizam, ni na moral. Dakle recimo u ime te slobode može netko sutra da napiše nešto, gdje se grdi naš narod, gdje se zastupa ideja našega uništenja narodnoga — i nitko nema prava (a sve u ime apsolutne slobode) da tome prigovori! Pače Matica bi takvu knjigu imala raspačati medju deset tisuća članova! Onda dolazi mišljenje tih „mladih", da bi Matica imala napustiti poučna izdanja u dosadanjem smjeru, a više prionuti uz beletristiku. Ali ima ljudi (u te ne spada pisac ovih redaka, ali ih je na svoje uši čuo), koji vole n. pr. Radićevu knjigu o „Današnjoj financijalnoj znanosti" ili onaj ogromni svezak o „Zrinjskim i Frankopanima", nego na tucete zbirki pjesama ili pripovijesti. A Matica mora, da se osvrće na narod, na publiku, za koju se izdavaju knjige, a ne na „istančani" ukus nekolicine literarnih gurmana. I zato je Matica dobro učinila, što se nije osvrnula na zahtjeve, koji se kose tradicijama Matica, a i s tradicijama hrvatskoga naroda, za koji ona knjige izdaje. Matica je nastavila bezobzirno i bez popuštanja.

Doista vika protivnika bit će joj odnijela i koju stotinu redovitih članova, ipak je Matica dobro učinila, što je načelno ostala pri svojoj. U praksi za pravo se je koji put i ogriješila o načelo svoje predaje, ali uzimljemo, da to nije bilo hotimice. Ali je još zanimiva jedna druga pojava. Lijep broj onih, koji u svoje vrijeme bijahu dali potpis na prosvjed proti smjeru Matice, već se je vratio ili se vraća k Matici. Ljudi u svoje vrijeme dadoše potpis valjda više iz kolegijalnosti, nego li iz uvjerenja, a kasnje i sami uvidješe, da borba protiv Matice u onom poznatom smjeru i načelu nema smisla. Dobro bi učinili i još neki, koji ni po svojem radu ni po prošlosti ni po tradicijama ne spadaju u stanovitu grupu, da se i oni vrate Matici. U najnovije vrijeme borbu protiv Matice uze u ruke Uprava „Društva hrv. književnika" (ne društvo, jer bez dvojbe ima u njemu lijep broj članova, koji ovu borbu ne odobravaju). Kako vidješe, da štrajkovanje nije prisililo Maticu na kapitulaciju, odlučiše na svoju ruku pokrenuti izdavanje knjiga kao neku konkurencu Matici. Ova zadnja ideja nije loša, ali mi se čini, da „Društvo hrv. književnika" ima drugu svrhu. Bilo bi red, da oni, koji hoće da izdavaju poput Matice čitav niz knjiga uz jeftinu cijenu od 6 kruna, rizikuju novac iz vlastitoga džepa. U ostalom se konkurenti „Matice Hrvatske" nahode u proturječju: Pokretač tih „mladih" u svoje doba kričaše, da Matica davanjem tolikih knjiga uz cijenu od 6 kruna (skoro mukte), ubija svaki privatni knjižarski razvoj i napredak kod Hrvata; a mi trebamo i puno, da nam se razviju nakladne knjižare. I ta opaska i vika bijaše na svojem mjestu. Samo eto što sad oni hoće da prave ono, što su Matici prigovarali, i što su u njezinom načinu izdavanja tražili, da se promijeni..

Ove godine izdala je Matica medju redovitim izdanjima šest knjiga. Opsegom, zanimivošću, a može se reći i vrijednošću moram spomenuti ogroman svezak „Posljednji Zrinjski i Frankopani". Tu se prikupilo uz bogate ilustracije sve, što se moglo naći o Zrinjskima i Frankopanima. Hist. dio obradiše tri ponajbolja naša historičara: Vjekoslav Klaić, dr. Ferdo Šišić i dr. Rudolf Horvat. Cherubin Šegnić i Ferdo Rožić prikazaše književni rad na hrvatskom jeziku Petra Zrinjskoga, Krste Frankopana i Katarine Zrinjske. Dr. Velimir Deželić opisao je sve što se zna o Zrinjskim i Frankopanima nakon njihova izginuća t. j. o njihovim grobovima. Šegvić, Jovan Hranilović i dr. Fran Ilešić ocrtaše sve, što se je, bilo politički, bilo literarno uradilo u slavu Zrinjskih i Frankopana; a njihov kult u umjetnosti prikazaše Emilije Laszovski i Oton Iveković. Ovo je knjiga tako važna i izradjena u tolikim područjima, da je jedva i može jedno pero dostojno prikazati. Samo kad bi se naši liberalni pisci jednom mogli kaniti nesretne misli, da sve što pišu, mora udarati njihovim bojovnim liberalizmom.

Opsegom i važnošću dolazi na redu IV. knjiga „Hrvatskoga Kola". To je već po običaju zbornik svakovrsnih priloga, a suradjivalo je ovoga puta u njemu do dvadeset pisaca. Ima tu i boljega i gorega gradiva, rasporedana za svačiji ukus.

Stjepan Radić obielodanjuje u kratko vrijeme treću poučnu knjigu kod Matice. Ovu „Današnju financijalnu znanost" još ne pročitasmo, pa ne možemo da dademo suda o njoi. Prve dvije njegove knjige „Kolonizacija i Slaveni" i „Savremena Europa" bijahu doista poučne po gradivu, što ga sadržavahu, ali zato bijahu slabo skalupljene kompilacije. Još je to nekako išlo s onim dijelom knjige u „Kolonizacija i Slaveni", gdje je Radić mlio tudje brašno, to jest pokazivao kolonizaciju kulturnih naroda; ali kad je prešao na drugi dio i stao teorisati, kako bi se imala provesti slavenska kolonizacija, onda je već izbila na javu sanjarska natura Sjepana Radića, a jedva se je moglo taj dio i pročitati od — dosade. „Savremena Europa" donijela je toliko tih podataka iz raznih pisaca, da je zbilja korisna nevježi. Ipak mi se čini, da bi bolje Matica učinila poput „Srpske književne udruge", da izdaje dobre prijevode sličnih sličnih svjetskih djela nego li slabe kompilacije. No ponavljamo: da zadnju knjigu Radićevu još ne pročitasmo, pa ne možemo da na nju primienimo ovaj gornji sud.

Od zabavnjih knjiga u prvom je redu Turgenjevljev „Novi rod" (Nov) u prijevodu Martina Lovrenčevića. Zatim je drugi svezak prijevoda novijih pjesnika i to ovoga puta i opet Mickiewicz, čije je sonete, romance i balade, Grazgnu i Konrada Wallenroda preveo Iza Velikanović. Čujemo, da Matica načelno ne prima nego prijevode iz slavenskih literatura. To je u istinu čudnovato stanovište. Tako je odbila i izvrstan prijevod vrsnoga Fogazzarova romana „Daniele Cortis". Čast slavenskim literaturama kao hrvatskim, ali se mi ne možemo i ne smijemo ograničiti samo na njih. Mi ih kao bratske i ljubimo i štujemo, ali im prvenstva ne priznajemo, ma da imaju pojedinih velikih pisaca. Inače je Velikanović vrstan prevodilac, pa će i ovdje biti na svome mjestu.

Na koncu je jedina pripovijest izvorna (osim nekoliko omanjih u Kolu) posmrtno djelo Ivana Iepušića „Pustolovka". Ivan Lepušić je već kao davni suradnik Matice (izdao je kod nje dva sveska pripovijesti) da mu Matica izdade ovo neštampano djelo. Ali to je i jedini način, kako se izdavanje toga i takovoga djela može ispričati. Bilo je medjutim i donijeti njegovu biografiju i ocjenu (ako ne ove zadnje, barem prikaz) književnoga rada. Prigoda je bila zgodna i dostojna. Pokojni Lepušić izdao je još g. 1889. (ne varam li se) svoje „Prvijence", pjesme, a doista ih simpatično ocijenio pokojni Milivoj Šrepl. Kasnije se je javljao u „Vijencu" pjesmama kroz mnogo godina. Izdao je tri knjige pripovijesti i to iz bosanskoga života. Kao književni radnik zaslužio je bar kratku spomensliku. Mi ćemo se na ove edicije po vremenu (napose o svakoj) povratiti. Criticus.

Talianska biblioteka.

Ministar nastave Rava sastavio je nacrt za uporabu knjižnica, koje nijesu općinstvu pristupne. Ove su knjižnice pripojene višim školama, znanstvenim zavodima, glasbenim konzervatorijima, galerijama i muzejima. Nacrt za uporabu ovih knjižnica sastavio je sa stručnjacima, a državno vijeće ga je odobrilo, sada još mora biti odobren po ministrima. U najskorije vrijeme će sastaviti opći katalog. Suradjivat će pri tom prof. Giuseppe Fumagalli, knjižničar u Milanu, Marijano Fava, knjižničar nacijonalne biblioteke u Napulju i prof. Sorbelli, gradski knjižničar u Bologni. U Rimu će urediti krasan laboratorij za restauraciju rukopisa, po uzoru vatikanskoga laboratorija, koga rukovodi o. Ehrle. Prof. Giorgi, knjižničar Casanatense će u tu svrhu poduzeti nužna proučavanja u Italiji i inozemstvu.

Nove edicije.

(Tim, što je koja knjiga primljena u ovaj popis, nije ništa rečeno ni proti njoj, niti u njezin prilog. O knjigama, koje se ne šalju redakciji „Prosvjete", ne će ona ni ništa izvještavat osim ako bi to javna potreba iziskivala.)

SRKULJ S. DR. Pregled opće i hrvatske povjesnice. Drugo preradjeno i rašireno izdanje. Naklada piščeva. Tiskara hrvatske stranke prava d. d. Zagreb 1909. 16-ina str. 124. Cijena tvrdo uvezano 1 K 20 fil.

MIZLER MILAN: Potražna služba. Priručnik za oružnike kao i u opće za sve organe javne sigurnosti. Po prof. dr. H. Grossu. Naklada pisca. Tisak Eugena Košaka u Samoboru. Zagreb 1909. 8-ina str. 338. Ciena tvrdo uvezano ?

KLERIKALCI I ISTINA. Odgovor na furtimaške klevete u „Fiat lux". Izdala hrv. napredna omladina. Tiskom pučke tiskare (E. Demetrović i drug). Zagreb 1909. 16-ina str. 31. Cijena 10 f.

PREDGOVOR KONAČNOGA ODGOVORA POKRETAŠKOJ OMLADINI. Izdao „Domagoj", hrv. kat. akad. društvo u Zagrebu 1909. U 16-ini str. 32. Cijena ?

BULIĆ FRANO: Zvonik Splitske stolne crkve. Govor izrečen prigodom svečanoga blagoslova obnovljenoga zvonika dne 2. decembra 1908. Nagragjena tiskarnica Petra Jankovića. Zadar 1908. 8-ina str. 8 i sa 7 tablica. Cijena ?

NOVI ŽIVOT. Zbirka pedagoško-naučnih i beletrističkih radnja. Izdalo učiteljsko društvo za grad Karlovac i okolicu. Tisak Dioničke Tiskare. Zagreb. 1909. 8-ina str. 122. Cijena 1 K 50 fil.

KLETVA. Po romanu slavnog pisca A. Šenoe za hrvatski puk priredila Pučka Prosvjeta. Pučka predavanja izdaje Hrvatsko društvo za pučku prosvjetu. Svezak 18. Zagreb 1909. 16-ina str. 144. Cijena 50 fil.

IVIĆ ALEKSA DR.: Seoba Srba u Hrvatsku i Slavoniju. Prilog ispitivanju srpske prošlosti tokom 16. i 17. veka. Srpska manastirska štamparija. Sremski Karlovci 1909. 8-ina str. 101. Cijena 1 K 50 fil.

ILIĆ VOJ. I. MLADJI: Pesme. Čačak 1909. Cijena ?

RADULOVIĆ PERA: Album slavnih ženskinja. Knjige za narod, izdaje Matica Srpska iz zadužbine Petra Konjevića sveska 129. Novi Sad 1909. Cijena 20 fil.

REŠETAR M.: O srpskim ili hrvatskim dijalektima. Odgovor g. dru. A. Beliću. Preštampano iz „Brankova Kola". Štamparija M. Jankovića. Srijemski Karlovci 1909. 8-ina str. 12. Cijena ?

BELIĆ A.: O srpskim ili hrvatskim dijalektima. Odgovor dru. M. Rešetaru. Preštampano iz „Brankova Kola". Štamparija M. Jankovića. Srijemski Karlovci 1909. 8-ina str. 10. Cijena ?

VOJNOVIĆ IVO: Dubrovačka trilogija. Drugo definitivno izdanje. Knjige Matice Srpske Broj 30. Izdanje Matice Srpske. Parna štamparija Gjorgja Ivkovića. Novi Sad 1909. 8-ina str. 167. Cijena 2 K.

IVIĆ ALEKSA DR. Iz istorije Srba u Ugarskoj. Preštampano iz „Letopisa". Štamparija učiteljskog deoničarskog društva „Natošević". Novisad 1908. 8-ina str. 24. Cijena ?

SKERLIĆ JOVAN: Francuski romantičari i srpska narodna poezija. Mala biblioteka sv. 157. Štamparsko-umjetnički zavod Pahera i Kisića. Mostar 1908. 16-ina str. 79. Cijena 30 fil.

DRUŽINI A. V.: Paulina Sasovica. Pripovetka. S ruskog preveo Stojan Novaković. Mala biblioteka sv. 158—160. Štamparsko-umjetnički zavod Pahera i Kisića. Mostar 1908. 16-ina str. 166 + XIII. Cijena 90 fil.

PANDUROVIĆ SIMA: Posmrtne počasti. (Pjesme). Mala biblioteka sv. 161—162. Štamparsko-umjetnički zavod Pahera i Kisića. Mostar 1908. 16-ina str. 106. Cijena 60 fil.

GABRŠEK FR., DIMNIK J. IN HERIC JOS.: Nazorni nauk. II. del II. snopič. Uredila H. Schreiner in dr. Fr. Ilešič. Izdala Slovenska Šolska Matica. Ljubljana 1909. Str. 186. Cijena ?

PRIBIL DRAG.: Šola in dom s posebnim ozirom na roditeljske večere. Uredil dr. Fr. Ilešič. Izdala Slovenska Šolska Matica. Ljubljana 1909. Str. 89. Cijena ?

ČADEŽ FRAN DR.: Skrivnost radioaktivnosti. Uredila H. Schreiner in dr. J. Bezjak. Izdala Slovenska Šolska Matica. Ljubljana 1909. Str. 47. Cijena ?

LICHTENWALLNER M.: Prosto spisje v ljudski šali. 1. snopič. Uredil dr. J. Bezjak. Izdala Slovenska Šolska Matica Ljubljana 1909. Str. 80. Cijena ?

PEDAGOŠKI LETOPIS, VIII. zvezek. Uredila H. Schreiner i dr. Jos. Tominšek. Izdala Slovenska Šolska Matica. Ljubljana 1909. Str. 193. Cijena ?

JANKOV H.: Bigarski narodni pesni ot Elena Jankova. Plovdiv 1908. Str. V. IX. — 264. Cijena ?

Sve ovdje nabrojene knjige dobivaju se u „Knjižari i papirnici u korist kluba Ćirilo-Metodskih Zidara" (Šimić i drug) Zagreb, Preradovićev trg br. 4.

SVAŠTICE.

Kardinal Mezzofanti.

Dne 15. ožujka navršila se je šezdeseta godina, što je u Rimu umro glasoviti kardinal Giuseppe Mezzofanti, koji će po svoj prilici za vječna vremena ostati unikum, što se znanja jezika tiče. Rodio se je 19. rujna 1779. od jednostavnih roditelja — otac mu je bio dosta siromašni zanatlija — u Bologni. Abate Cicoti poučavao je darovitoga dječaka najprije u latinskom jeziku, geometriji i aritmetici. Konvertit Thiulen bio mu je učiteljem u švedskom i njemačkom, isusovac d' Aponte u španjolskom i grčkom jeziku, dočim je od dominikanca Olivierija naučio hebrejski. Nakon što je dovršio svoje pravničke i filozofske nauke, dao se je godine 1793. na bogosloviju, a pri tom je sveudilj nastavljao svoje jezične nauke, navlastito je proučavao razne grčke dialekte, pri čemu mu je osobito pomagala Clotilda Tambroni, s kojom je prijateljevao i kasnije sve do svoje smrti. Svoje hebrejske nauke nastavio je kod dominikanca Cerutija, a kanonik Mingatelli poučavao ga je u koptskom jeziku. Nije mu bilo još ni devetnaest godina, a već je znao arapski, dočim je od jednoga francuskoga svećenika vrlo lako i brzo naučio francuski. Za svećenika bude zaredjen godine 1797., te iste godine postade profesorom arapskoga jezika na sveučilištu u Bologni. Godine 1798. protjeraše ga Francuzi, koji su već godinu dana prije zauzeli veliki dio papinske države. Tako je ostao bez kruha, ali ipak ne ode iz svoga zavičaja, jer je morao svojtu podupirati, te mu nije ništa drugo preostalo, nego da se bavi privatnim naučanjem. Oko početka prošloga vijeka je za ratova, koje su Francuzi vodili s Austrijom, mnogo radio u duhovnoj pastvi kod vojnika svih narodnosti, te je domala izašao tako na glas, da su svi stranci k njemu hitili, koji su bili u ikakovoj neprilici. Godine 1803. postade asistentom na bolonjskom „Istitutu", koji je tada bio veoma znatna biblioteka, te se tuj upozna s glasovitim orijentalistom Rossijem. Godine 1806. bi počašćen pozivom, da se nastani kod francuskoga dvora, ali je i to iz ljubavi prema zavičaju i svojti otklonio. Godine 1808. ukinuta je posve njegova profesura, a godinu dana kasnije odveden bi Pijo VII. u sužanjstvo. Sad je dakako imao više vremena, te se je stao baviti sanskritom, koji je baš tada na glas izašao. Godine 1812. postade podknjižničarom na sveučilištu, te se je tuj upoznao s nebrojenim učenjacima. Nakon Napoleonovoga pada pozove ga Papa u Rim na propagandu, ali on i to iz prevelike čednosti otkloni. Ipak dobije svoje staro mjesto, a godine 1815. imenovan bi prvim bibliotekarom. 1818. upozna se s njim lord Byron, koji je o njemu pisao: „U opće nemam rado posla s učenjacima. Ne zato, što im ne bi bio sklon, nego što ne znam, što bi s njima razgovarao, nakon što sam pohvalio njihovo najnovije djelo. Ne sjećam se nikoga, koga bi bio zaželio po drugi put vidjeti, osim — Mezzofantija, te jezikoslovne nemani, toga jezičnoga Briareja, čovjeka, koji bi jedini bio mogao kod gradnje babilonskoga tornja obavljati službu tumača. Pa čudnovato, on je kraj svega toga veoma čedan i ne stavlja nikakovih zahtjeva. Ispitivao sam ga u svim jezicima, o kojima imadem i najmanji pojam, te sam mu se u svima divio, i u istom engleskom." Godine 1819. predstaviše ga austrijskom caru Franji, te se je tom zgodom zabavljao s učenim Dancem Molbechom danski, sa madžarskim astronomom Zachom madžarski, s kapetanom Smithom engleski, s knezom Volkonskim ruski i poljski, a njemački sa svima u raznim dijalektima. Lav XII., naslijednik Pija VII. pozove Mezzofantija u kolegij konzultora, dočim se je glas o njegovoj učenosti sve to više širio. Tako znademo, što su o njemu sudili Fridrik Jacobs, Fridrik Vilim IV. i Tholuck. Godine 1830. pozove ga Grgur XVI. posve apoditički u Rim, kamo je veoma nerado išao, ali se je brzo udomaćio, naročito u propagandi i u vatikanskoj biblioteci. Tuj je dakako i mnogo novih jezika naučio, osobito američkih i azijskih, a 19. veljače 1838. imenovan bi kardinalom. Iza smrti Grgura učestvovao je Mezzofanti u konklavu, u kom je izabran grof Mastai-Feretti, koji se je nazvao Pijom IX. Ipak nije pošao s njim u Gaetu, nego je ostao u Rimu, gdje je 15. ožujka 1849. umro. Ukopan je nedaleko Torkvata Tasa. Znao je kojih trideset jezika posve, medju njima i hrvatski, dok je desetak jezika manje točno poznavao, a nesavršeno sedam. Samo iz knjiga poznavao je dvanaest jezika. U mnogim jezicima poznavao je i razne dijalekte. Uzmemo li na um, da je Mezzofanti učio po običnoj metodi, da je pri tom imao i zvaničnih dužnosti, kojih nije nikada zanemarivao, tad mu se mora priznati rijetka genijalnost. I onda, kad se je u crkvenoj hierarkiji popeo do dostojanstva kardinala, ostao je onaj čedni učenjak, koji je bio i prije, a to povećava samo njegovu unutrašnju vrijednost.

Da ti prodje vrijeme.

1. Težak savjet.

Franta Burian — „Upitnik“.

S „i“ čič- Joza ima stare,
izderane jako,
Da već jednom nove kupi,
svjetuje ga svako.

I njega su toga radi
teški jadi stisli,
ali gdje da nove kupi
na to uvijek misli.

Da l' u Novskoj il' u Križu?
To mu je daleko!
Zgodnije je možda u s „a“ —
svjetuje ga neko!

2. Brojčanka.

Franta Burian — „Upitnik“.

Kada dođeš u 123456, vidjet ćeš 4512 3456 1234.

3. Logogrif.

Antun Barac — „Sfinga“.

S „v“ je mjesto, gdje putnik počine;
na s „t“ kazni pravednost zločine.

4. Rebus (zemlj.).

Slavko Bićanić — „Sfinga“.

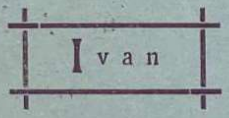

5. Skaline.

Antun Sacchi — „Sfinga“.

1 2 3 4 arapsko ime
2 3 4 2 žensko ime
3 4 2 5 grad u Ugarskoj
4 2 5 1 ?

6. Dopunjaljka.

J. Smolčić — „Sfinga“.

* e · o treba djaku,
* · · o muško ime,
* k · o ?
* · · o ptica
* i · o piće
* · · o muško ime
* b · o rijeka u Španjolskoj
* · · o „ „ „
* r · o rijeka u Italiji.

7. Rebus.

Božo Petrović — „Upitnik“.

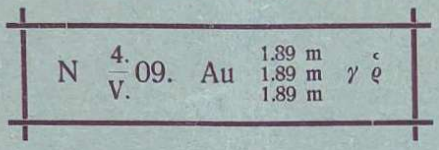

8. Rebus.

Branko Kozjak — „Upitnik“.

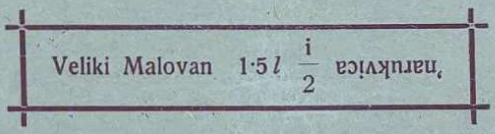

9. Umanjivaljka.

Petar Zderagjin, Požega.

O velikoj pričat znade
slatka pjesma naša;
za malom se, kada ruča,
svaki od nas maša.

10. Opreke.

Petar Zderagjin, Požega.

Abraham nije krava.
Cijelo mraz.

11. List iz moga dnevnika.

Dan	Naslov
1. IX.	Putnik.
5. X.	Ribar.
9. XI.	Starac klesar.
8. XII.	Miruj, miruj ...
8. I.	Moja lađa.
3. II	Rodu o jeziku
2. III.	Bogu.
3. IV.	Prvi ljudi.
5. V.	Djed i unuk.
8. VI.	Kraljević Marko.

12. Dopunjaljka.

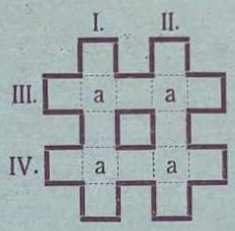

I. i II. ribe,
III. i IV. domaće životinje.

Riješenja iz broja 5.:

1. Žar, raž. — 2. Baka, Baku. — 3. Noga, toga. — 4. Celovac, kolovoz, Herodot, Medović. — 5. Mostar. — 6. Kad profesoru svitnjak visi. — 7. Kolo, kora, Lora, rado, ralo, Kolorado. — 8. Odar, Odra. — 9. Ruma, Amur. — 10. Etna opet pepeo baca. — 11. Kruna, kuna — 12. Senj, Opatija, Sušak, Šibenik, Trogir. — 13. At, opat, lopata. — 14. Žaba, Raba, riba. — 15. Vidio sam Martina, sina Martina. —

Riješiše: **Sarajevo**: Tomas M. I. (1. 2. 3. 7. 8. 9. 10. 11. 12.); **Peći** (kod Cazina): Nikola Tajić (2. 3. 4. 7. T. 11. 12. 13.); — **Spljet**: Zagonetačko društvo „Peroslav“ (sve); — **Sušak**: „Sfinga“ (sve); — **Tinj**: (Dalmacija); Ante Brkan (1. 3. 4. 8. 9. 11. 12. 13.); — **Zagreb**: Gjuro Milković (1. 2. 3. 4. 5. 7. 8. 9. 11. 12. 13.); „Upitnik“ (sve).

Imena onih, koji su zagonetke riješili objelodanit će se samo onda, ako su pretplatnici. Riješenja zagonetke imadu se napisati na posebnom listu, sa naslovom „Riješenja“ te poslati uredniku (Jurjevska ulica 7). Ako onaj, koji je riješio koju zagonetku, imade jošte što priopćiti uredništvu, neka to učini na posebnom papiru. —

P. n. pretplatnicima!

Prvim travnja započeo je novi kvartal **„Prosvjete“**, pa umoljavamo sve naše pretplatnike, da odmah pretplatu obnove, da ne trebamo sa opomenama dosadjivati.

Sve one, koji štogod na pretplati duguju, umoljavamo, da to odmah urede i zaostatak pripošalju, da im ne moramo lista obustavljati.

Pretplata za **„Prosvjetu“** s poštom iznosi:

za cielu godinu . . . . K **14·—**
„ pol godine . . . . . „ **7·—**
„ četvrt godine . . . . „ **3·50**
„ inozemstvo za cielu godinu „ **20·—**

Pojedini brojevi 60 fil.

Šaljemo na ogled prvi broj »Prosvjete« svakomu koji to zatraži.

Uprava „Prosvjete“
Zagreb, Gajeva ulica br. 7.

Pretplata na „Prosvjetu“.

Molimo sve pretplatnike, da pretplatu šalju samo na našu upravu **Gajeva ulica br. 7.**, jer samo u tom slučaju preuzimamo odgovornost za pravodobnu otpremu.

Uprava „Prosvjete“.

Za obitelji i svakoga Odmah

Zaslužba.

Lahka! Ugodna! Bez predznanja!

PLETENJEM ČARAPA
I RAZNOG PLETIVA
može svatko odmah bez razlike spola i starosti, mjesta stanovanja, osigurati sebi ili obitelji neprekidan dohodak — sjajnu nuzzaslužbu kod kuće.
Brzopletaćicu „Hrvatska" dobavljamo uz mjesečnu otplatu.
Prvo domaće poduzeće za kućnu industriju čarapa i pletiva, Zagreb
Cijenik, tiskane upute, ustmena razjašnjenja, daju se besplatno u poslovnici od 11—12 pr. p.

Kućna industrija pletiva u Zagrebu
Nikolićeva ul. 14, I. kat.
najjeftinije
popleta čarape
počami od
25
novčića jedan par.
Stalno i brzo izradjuje sve vrsti
novih čarapa.
Cijenici badava i franko.

Parna bojadisaona i kemička čistiona odjela

Vilim Ondrušek

Ilica 50 —— ZAGREB, —— Ilica 50

u vlastitoj u tu svrhu novosagradjenoj i moderno uredjenoj radioni preporuča se najtoplije p. n. občinstvu za

kemičko čišćenje odjela

svake vrsti, za gospodje i gospodu,

častničke odore, skupocjene haljine za dame od svile i čipaka, vrpca i veziva, zavjesa za prozore itd.

Umjetno bojadisanje

svih gore navedenih predmeta u svakoj i trajnoj boji.

Vanjske naručbe izvršuje najkulantnije, brzo i točno uz poštarsko pouzeće.

Vrlo umjerene cijene.

Jeftino češko

perje za krevete!

5 kila: novo čihano K 9·60, bolje K 12.—, bielo poput pahuljica mekano, čihano K 18.—, K 24.—, poput sniega bielo, a kao pahuljice mekano čihano K 30.—, K 36.—. Razašilje se franko pouzećem. Zamienjuje se i natrag prima uz odštetu poštarine.

Benedikt Sachsel,

Lobes br. 191.

kod Pilsena (Češka).

Milijune ura za gospodu i gospodje točno reguliranih i iskušanih, sa trogodišnjim jamstvom, šalje Wiener Uhrenfabrik Henrich Weiss, Wien XIV. Pilergasse 1. — Švicarska žepna ura od nikla K 5.— izvrstna remontoir gloria srebrna anker ura za gospodu sa tri poklopca K 8.— najmodernija remontoir elektro zlatna ura za gospodu ili gospodje K 10.— Ista sa dvostrukim poklopcem K 14.— k tomu odgovarajući elegantni gospodski ili dugački gospojinski lanac po K 6.— ure budilice po K 2·90, narukvice iz amerikanskog Doublé zlata K 5.— do K 10.— Šalje uz pouzeće. Promjena se dozvoljava.

Briketi

„kraljice Louise"

iz rudokopa u Pruskoj Šleskoj. Ove brikete osobito preporučamo, poradi njihove velike gorive snage. Isti su bez mirisa, a pepela skoro nikakova. Sa sandukom u kuću dostavljamo.

50 komada za K 3·30.

Clara-briketi

nalazeći se u cielim vagonima, kao i na malo počam od 100 komada.

Najbolje i najjeftinije goreće gradivo za sobe i kuhinje. Sa sandukom u kuću dostavljamo

100 komada za K 2.—

Obje vrsti briketa šalju se izvanjskim naručiteljima u sanducima pakovano te franko kolodvor Zagreb. Upute o loženju daju se kod naručbe.

Svjetli ugljen

najbolje vrsti iz vlastitog rudokopa u Krapini bez mirisa, te izvrstne gorive snage, dostavlja se u kuću po

50 kilograma za K 1.50.

Glavni odpremnici i zastupnici uglijena i briketa

L. Mašek i drug

Trg Franje Josipa 11. Starčevićev dom. Telefon br. 524.

Naručbe se primaju takodjer i u papirnici A. Brusine, Mesnička ulica br. 4, u trgovini M. Sirovatka, Kukovićeva ulica 7, telefon br. 644. i u trafici Sofije Weiss, Jurišićeva ulica br. 9.

Ignjat Franz

kipar i klesar

Telefon 39. ZAGREB Rainerova ul. 2.

Proizvodnja klesarskih i kiparskih radnja.

Mramorna industrija.

Najveće skladište

nadgrobnih spomenika

iz svih vrsti mramora, granita, syenita, labradora i t. d.

Kiparske radnje za façade.

Veliko skladište svih vrsti mramornih ploča.

Prva i najstarija tvornica tambura

T. Kovačić

Zagreb, Ilica broj 46.

Ksaverska cesta 10.

preporuča svoj vlastiti proizvod

tambura

Kano i skladište violina, guitara, mandolina, harmonika, flauta, okarina, itd. i sve vrsti žica.

TISAK ANTUNA SCHOLZA.